

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาหลักสูตรปฐมวัยศึกษาโดยใช้สาระท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย ดังนี้

1. หลักสูตร
 - 1.1 ความหมายของหลักสูตร
 - 1.2 ความสำคัญของหลักสูตร
 - 1.3 หลักสูตรแกนกลาง
 - 1.4 องค์ประกอบของหลักสูตร
 - 1.5 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร
2. หลักสูตรที่ใช้สาระท้องถิ่น
 - 2.1 ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น
 - 2.2 ความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น
 - 2.3 กระบวนการและขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้สาระท้องถิ่น
 - 2.4 การนำหลักสูตรโดยใช้สาระท้องถิ่น ไปใช้
 - 2.5 การประเมินหลักสูตร โดยใช้สาระท้องถิ่น
3. ความรู้เกี่ยวกับเด็กปฐมวัย
 - 3.1 ความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย
 - 3.2 พัฒนาการเด็กปฐมวัย อายุ 5 ปี
 - 3.3 การจัดประสบการณ์เด็กปฐมวัย อายุ 5 ปี
 - 3.4 การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย
 - 3.5 การวัดและประเมินพัฒนาการ
4. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546
 - 4.1 ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย
 - 4.2 หลักการ
 - 4.3 จุดหมาย
 - 4.4 คุณลักษณะตามวัย
 - 4.5 สาระการเรียนรู้
 - 4.6 การจัดประสบการณ์
 - 4.7 การประเมินพัฒนาการ

5. สารสะท้อนถึงจังหวัดลพบุรี

5.1 ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดลพบุรี และภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดลพบุรี

5.2 แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาร่วมในการจัดการศึกษาและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็กปฐมวัย

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. หลักสูตร

1.1 ความหมายของหลักสูตร

ได้มีนักการศึกษาหลายท่านให้ความหมายของหลักสูตร ดังนี้

วิชัช วงษ์ใหญ่ (2537 : 6) กล่าวถึง ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรคือ มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่ทางโรงเรียนจัดให้แก่นักเรียน เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ และพัฒนาตนเอง ไปในทิศทางที่พึงปรารถนา

ชูศรี สุวรรณโชติ (2542 : 41) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า ประมวลประสบการณ์ทุกชนิดที่ครูสร้างสรรค์ให้กับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และความเจริญอกงาม

ธำรง บัวศรี (2542 : 7) ได้ให้นิยามศัพท์ของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตร คือ แผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหากิจกรรมและมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้

สาธิตี อุดมผล (2542 : 18) ได้กล่าวถึงความหมายของหลักสูตรว่า หลักสูตรหมายถึง โครงการหรือแผนการศึกษาที่สร้างขึ้น ประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระของมวลประสบการณ์ทางการเรียน กิจกรรมและกระบวนการในการจัดการเรียนการสอนที่ได้ จัดเรียงลำดับขั้นตอนที่เหมาะสม เพื่อมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่กำหนดไว้

เอกวิทย์ ณ ถลาง (อ้างถึงในสมบัติ สุวรรณพิทักษ์ 2543 : 3) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หมายถึง มวลประสบการณ์ทั้งหลายที่จัดให้เด็กได้เรียนเนื้อหาวิชา ทักษะ ทักษะ พฤติกรรม กิจกรรม สิ่งแวดล้อม ฯลฯ เมื่อประมวลเข้ากันแล้วก็เป็นประสบการณ์ที่ผ่านเข้าไปในการรับรู้ของเด็ก

ปัญหา หิรัญรัศมี (อ้างถึงในสมบัติ สุวรรณพิทักษ์ 2543 : 1-2) ได้เขียนอธิบายความหมายของหลักสูตรว่า Curriculum ตรงกับคำว่า หลักสูตรอันหมายถึง ประมวลประสบการณ์หรือกิจกรรม ตลอดจนรายวิชาต่าง ๆ ที่ทางสถาบันการศึกษาได้จัดขึ้น ทั้งในเวลาเรียนปกติและนอกเวลาเรียนปกติ เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งทางด้านสติปัญญาว่า ความรู้สึก ทักษะคิด อารมณ์ และทางด้านร่างกายไปในทางที่ดี

กรมวิชาการ (2543 : 6) ได้กล่าวว่า หลักสูตรคือ “ข้อกำหนดแผนการเรียนการสอนเพื่อนำไปสู่ความมุ่งหมายตามแผนการศึกษาแห่งชาติ หลักสูตรประกอบด้วย จุดหมาย หลักการ โครงสร้าง จุดประสงค์ การเรียนรู้ (แต่ละรายวิชา) เนื้อหาของรายวิชา สื่อการเรียนการสอน วิธีการสอนและการประเมินผล”

สำลี รักสุทธี (2544 : 10) ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ว่า มวลประสบการณ์หรือกิจกรรมให้แก่ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านความรู้ ความคิด เจตคติในทิศทางที่พึงประสงค์

จากความหมายของหลักสูตร สรุปได้ว่า หลักสูตรหมายถึงมวลความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนเป็นผู้จัดและรับผิดชอบ ให้ผู้เรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ได้เกิดการเรียนรู้ และพัฒนาตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

1.2 ความสำคัญของหลักสูตร

การจัดการศึกษาในทุก ๆ ระดับให้มีประสิทธิภาพนั้น ต้องอาศัยหลักสูตรเป็นหลัก หรือเป็นแนวทางในการจัด ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรถือเป็นตัวกำหนดประสิทธิภาพของการศึกษา ดังนั้นนักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ ดังนี้

ก่อ สวัสดิพานิชย์ (2532 : 13) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. หลักสูตรเป็นเอกสารของทางราชการ เป็นบัญญัติของรัฐบาล โดยผ่านทางกระทรวง ศึกษาธิการ เพื่อให้บุคคลที่ทำการเกี่ยวกับการศึกษารับไปปฏิบัติตามโรงเรียน ต้องยึดหลักสูตรเป็นแบบฉบับในการดำเนินงาน

2. หลักสูตรเป็นมาตรฐานของการศึกษา เพื่อควบคุมการเรียนการสอนในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ซึ่งโรงเรียนจะต้องสอนให้ถึงมาตรฐานนี้

3. หลักสูตรเป็นเครื่องมือของกระทรวงศึกษาธิการในการควบคุมงานของโรงเรียน หลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ใช้ควบคุมงานได้ เป็นการควบคุมทั้งส่วนที่เกินและขาด

4. หลักสูตรเป็นมาตรฐานสำหรับให้กระทรวงศึกษาธิการใช้เป็นเครื่องมือ ในการทดสอบนักเรียนและ โรงเรียนด้วยการออกข้อสอบตามหลักสูตร เพื่อทดสอบมาตรฐานของโรงเรียนและนักเรียนได้

ประกอบ สมร่าง (2537 : 14) กล่าวว่า หลักสูตรมีความสำคัญยิ่งต่อการจัดการศึกษา เพราะหลักสูตรเป็นแนวทาง และเกณฑ์มาตรฐานในการจัดการศึกษา เป็นแผนปฏิบัติงานของผู้บริหาร และครูผู้สอน หลักสูตรจะช่วยให้สามารถพัฒนาผู้เรียนไปสู่คุณลักษณะที่ต้องการ ทั้งด้านคุณภาพชีวิต การประกอบอาชีพ การดำรงตนในสังคม นอกจากนี้หลักสูตรยังเป็นตัวบ่งชี้หรือกำหนดทิศทางทางการศึกษาว่า จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอย่างไร เพราะหลักสูตรจะระบุจุดหมาย เนื้อหาสาระ เวลาเรียน และการประเมินผล เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติไว้อย่างครบถ้วน จนกล่าวได้ว่าหลักสูตรเป็นยุทธศาสตร์ของการศึกษา ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จที่ต้องการ

ราตี ทองสวัสดิ์ (2539 : 61) กล่าวถึง ความสำคัญของหลักสูตรว่า หลักสูตรมีความสำคัญและจำเป็นในการจัดการศึกษา เพราะถ้าไม่มีหลักสูตรเป็นแกนแล้ว การจัดการศึกษาให้เด็กก็จะเป็นไปตามความพอใจของคนบางกลุ่ม ดังเช่นที่เป็นปัญหาในปัจจุบันที่ว่า โรงเรียนส่วนใหญ่เอาเนื้อหาในชั้นประถมมาสอนให้เด็กปฐมวัย เพื่อให้เป็นที่พอใจแก่ผู้ปกครอง การกระทำเช่นนี้ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อเด็กหรือไม่ ซึ่งผลเสียอาจเกิดกับเด็กในระยะยาว ดังนั้นหลักสูตรที่ดีย่อมจะเป็นแนวทางให้ครูจัดประสบการณ์ได้เหมาะสมกับเด็กในวัยนี้ และการมีหลักสูตรที่แน่นอนย่อมจะช่วยให้ง่ายต่อการที่จะควบคุมให้การศึกษามีมาตรฐานดียิ่งขึ้น

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2539 : 6) กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรดังนี้

1. งานด้านหลักสูตรและการเรียนการสอน ทำให้การศึกษาคำนึงไปสู่เป้าหมายที่วางไว้
2. งานด้านหลักสูตร ทำให้การศึกษามีประสิทธิภาพและผลตามเป้าหมาย
3. หลักสูตรเปรียบเสมือนแบบแปลนการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตรบอกไว้ว่า วัตถุประสงค์ที่ต้องการมีอะไรบ้าง จะใช้อะไรเป็นวัสดุอุปกรณ์ จะสอนอย่างไร จัดเตรียม การสอนอย่างไร เพื่อช่วยในด้านการเรียนการสอน หลักสูตรจึงมีความสำคัญเป็นแผนยุทธศาสตร์ ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จที่ต้องการ เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของครู ที่จะจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียน ได้มีความรู้ ทักษะ ความประพฤติ มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพ

ไชยรัตน์ ทิพย์สุภาพกุล (2541 : 13 – 14) ได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรไว้ว่า หลักสูตรเป็นเสมือนหัวใจของการศึกษา เพราะหลักสูตรเป็นตัวกำหนดทิศทางในการจัดการศึกษาของประเทศตามความมุ่งหมายของแผนการศึกษาชาติ หลักสูตรเป็นตัวนำที่ทำให้เกิดความรู้ การเสริมสร้างทักษะ การปลูกฝังทัศนคติ ถิ่นนิยมต่าง ๆ การเจริญเติบโต และพัฒนาการ

ในทุก ๆ ด้านของผู้เรียน ตลอดจนการถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชาติ และท้องถิ่น หลักสูตรจึงมีผลโดยตรงต่อผู้เรียน สังคม และประเทศชาติ

ธีรารัง บัวศรี (2542 : 10) กล่าวว่า “ถ้าไม่มีหลักสูตร” การที่จะให้การศึกษาแก่เยาวชนและประชากรของชาติย่อมทำไม่ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าหลักสูตรเป็นเครื่องมือที่ถ่ายทอดเจตนาธรรม หรือเป้าประสงค์ของการศึกษาแห่งชาติลงสู่การปฏิบัติ อาจกล่าวได้ว่าหลักสูตรคือสิ่งที่น่าสนใจความมุ่งหมายและนโยบายการศึกษา ไปแปลงเป็นการกระทำขั้นพื้นฐานในโรงเรียน หรือสถานศึกษา ถ้าจะกล่าวว่าหลักสูตรคือ หัวใจของการศึกษาก็คงไม่ผิด เพราะถ้าปราศจากหลักสูตรแล้วการศึกษาก็ย่อมดำเนินไปไม่ได้

สรุปได้ว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นตัวกำหนดทิศทางของการศึกษาให้เป็นไปในแนวเดียวกัน เพื่อพัฒนาบุคลากรแต่ละระดับการศึกษาในประเทศ ให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสมตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้

1.3 หลักสูตรแกนกลาง

หมายถึง หลักสูตรที่กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำขึ้น เพื่อให้โรงเรียนต่าง ๆ ได้นำไปปรับและจัดเนื้อหาสาระกิจกรรมต่าง ๆ ให้เข้ากับสภาพความต้องการของท้องถิ่น เช่น

1.3.1 หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

กระทรวงศึกษาธิการ (2546) ได้กล่าวถึงรายละเอียดของหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยแยกเป็น 2 ส่วน คือ

1. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย สำหรับเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี
2. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี (ซึ่งรายละเอียดของหลักสูตรจะกล่าวไว้ในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ข้อ 4 หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546)

1.3.2 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544

กระทรวงศึกษาธิการ (2544) ได้กล่าวถึง หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ไว้ดังนี้

1) หลักการ เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นไปตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาของประเทศ จึงกำหนดหลักการของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ดังนี้

1.1 เป็นการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มุ่งเน้นความเป็นไทย ควบคู่กับความเป็นสากล

1.2 เป็นการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนจะได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และเท่าเทียมกัน โดยสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

1.3 ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาและเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด สามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตามศักยภาพ

1.4 เป็นหลักสูตรที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระ เวลา และการจัดการเรียนรู้

1.5 เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาได้ทุกรูปแบบ ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้และประสบการณ์

2) จุดหมาย หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้ผู้เรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ดังต่อไปนี้

2.1 เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธ ศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์

2.2 มีความคิดสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการอ่าน รักการเขียน และรักการค้นคว้า

2.3 มีความรู้อันเป็นสากล รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงและความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ มีทักษะและศักยภาพในการจัดการ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี ปรับวิธีการคิด วิธีการทำงาน ได้เหมาะสมกับสถานการณ์

2.4 มีทักษะและกระบวนการ โดยเฉพาะทางคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ทักษะการคิด การสร้างปัญญา และทักษะในการดำเนินชีวิต

2.5 รักการออกกำลังกาย ดูแลตนเองให้มีสุขภาพและบุคลิกภาพที่ดี

2.6 มีประสิทธิภาพในการผลิตและการบริโภค มีค่านิยมเป็นผู้ผลิตมากกว่าเป็นผู้บริโภค

2.7 เข้าใจในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทย เป็นพลเมืองดี ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

2.8 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ภาษาไทย ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี กีฬา ภูมิปัญญาไทย ทรัพยากรธรรมชาติและพัฒนาลิ่งแวดล้อม

2.9 รักประเทศไทยและท้องถิ่น มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้สังคม

3) โครงสร้าง เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นไปตามหลักการ จุดหมาย มาตรฐานการเรียนรู้ ที่กำหนดไว้ให้สถานศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องมีแนวปฏิบัติในการจัดหลักสูตร สถานศึกษา จึงได้กำหนดโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานดังนี้

3.1 ระดับช่วงชั้น กำหนดหลักสูตรเป็น 4 ช่วงชั้น ตามระดับ พัฒนาการของผู้เรียนดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3
ช่วงชั้นที่ 2	ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6
ช่วงชั้นที่ 3	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3
ช่วงชั้นที่ 4	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6

3.2 สารการเรียนรู้ กำหนดสาระการเรียนรู้ตามหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรมของผู้เรียนเป็น 8 กลุ่ม ดังนี้

- * ภาษาไทย
- * คณิตศาสตร์
- * วิทยาศาสตร์
- * สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
- * สุขศึกษาและพลศึกษา
- * ศิลปะ
- * การงานอาชีพและเทคโนโลยี
- * ภาษาต่างประเทศ

จากรายละเอียดของหลักสูตรแกนกลางที่กล่าวมา สรุปได้ว่า หลักสูตรแกนกลางได้กำหนดจุดหมาย เนื้อหาสาระ และกิจกรรมอย่างกว้าง ๆ ไว้ให้ผู้ปฏิบัตินำไปปรับ และจัดเนื้อหาสาระ กิจกรรมต่าง ๆ ให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สังคม ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นแต่ละแห่งตามความเหมาะสม รวมทั้งเกิดประโยชน์สูงสุด

1.4 องค์ประกอบของหลักสูตร

ได้มีนักการศึกษาให้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรไว้หลายลักษณะ ดังต่อไปนี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537 : 4-5) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบด้วย 4 ส่วน คือ วัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา วิธีการสอน และการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และวิธีการประเมินผล

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 12) กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนหลังจากที่เรียนจบหลักสูตรไปแล้ว
2. จุดประสงค์ของการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้หลังจากที่เรียนจบ
3. เนื้อหาสาระและประสบการณ์ หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และประสบการณ์ที่ต้องการให้ผู้เรียนได้รับ

ธีรารัง บัวศรี (2542 : 8-9) กล่าวว่าองค์ประกอบที่สำคัญของหลักสูตรมีดังต่อไปนี้

1. เป้าประสงค์ และนโยบายการศึกษา
2. จุดหมายของหลักสูตร
3. รูปแบบโครงสร้างหลักสูตร
4. จุดประสงค์รายวิชา
5. เนื้อหา
6. จุดประสงค์การเรียนรู้
7. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
8. การประเมินผล
9. วัสดุหลักสูตร และสื่อการเรียนการสอน

พัชรี เจตร์เจริญรักษ์ (2543 : 35-36) กล่าวว่าองค์ประกอบของหลักสูตร หรือแนวการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยนั้น ถึงแม้จะมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาระดับนี้อยู่หลายหน่วยงาน และมีแนวปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของแต่ละหน่วยงาน ดังกล่าวแต่ละองค์ประกอบทุกส่วนก็จะต้องเป็นไปตามเป้าหมายที่สอดคล้องกับนโยบายของชาติที่กำหนดไว้กล่าวคือ

1. ความมุ่งหมาย เน้นการเตรียมความพร้อม เพื่อเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน อันได้แก่ พัฒนาการด้านร่างกาย ด้านอารมณ์-จิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญาไปพร้อม ๆ กัน
2. เนื้อหาของแนวการจัดประสบการณ์ มุ่งเน้นการจัดกิจกรรมในลักษณะของการบูรณาการ
3. การนำหลักสูตรไปใช้ โดยการดำเนินการจัดประสบการณ์ตามแผนที่วางไว้ และสามารถยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสม

4. การประเมินผล เป็นการประเมินพัฒนาการของเด็ก

กรมวิชาการ (2546 : 31-43) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรการศึกษา
ปฐมวัย พ.ศ. 2546 ประกอบไปด้วยหลักการ จุดหมาย คุณลักษณะตามวัย ระยะเวลาเรียน สาร
การเรียนรู้ การจัดประสบการณ์ และการประเมินพัฒนาการ

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า องค์ประกอบของหลักสูตรที่ผู้วิจัยจะนำมาเป็นแนวทาง
ในการพัฒนาหลักสูตรปฐมวัยศึกษา โดยใช้สาระท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี มีดังนี้

1. หลักการ
2. จุดมุ่งหมาย
3. คุณลักษณะตามวัย
4. โครงสร้าง
 - 4.1 อายุของผู้เรียน
 - 4.2 ระยะเวลาในการจัดประสบการณ์
 - 4.3 สารการเรียนรู้
5. การจัดประสบการณ์
6. การประเมินพัฒนาการ

1.5 แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร

ในการพัฒนาหลักสูตรนั้น จะประกอบไปด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ หลาย
ขั้นตอนได้มีนักการศึกษาหลายท่านได้เสนอแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร ไว้ดังนี้

ทาบ (Taba. 1962, อ้างถึงใน บรรพต สุวรรณประเสริฐ 2544 : 171) ได้เสนอ
แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. สำรวจให้ทราบความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการ
กำหนดจุดมุ่งหมาย
2. การตั้งจุดมุ่งหมายของการศึกษา โดยใช้ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ เพื่อให้
จุดมุ่งหมายสอดคล้องตามที่สังคมต้องการ
3. คัดเลือกเนื้อหาวิชาความรู้ที่ต้องการนำมาสอน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้
ความต้องการและความจำเป็นของสังคม โดยคัดเลือกเนื้อหาให้ตรงกับความเป็นจริงของสังคม และ
ระดับพัฒนาการ
4. จัดลำดับขั้นตอนของเนื้อหา แก้ไขเนื้อหาวิชาความรู้ที่เลือกมาได้ โดยการ
จัดลำดับเนื้อหาให้พิจารณาความยากง่ายของเนื้อหาวิชา ว่าอะไรควรเรียนก่อนหลัง

5. คัดเลือกประสบการณ์เพื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะทำให้นือหาวิชาและกระบวนการเรียนรู้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ซึ่งประสบการณ์ดังกล่าวต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้
6. จัดลำดับขั้นของประสบการณ์การเรียนรู้ แก่ไขปรับปรุงประสบการณ์ต่าง ๆ ที่จะนำมาเสริมการเรียนรู้ โดยพิจารณาว่าประสบการณ์ใดจะให้กับผู้เรียนก่อนหรือหลัง
7. ประเมินผล นือหาวิชาหรือประสบการณ์ว่า ได้ทำให้เกิดการเรียนรู้ตามที่ตั้งจุดมุ่งหมายไว้หรือไม่ และพิจารณาว่าจะใช้วิธีการประเมินผลอย่างไร มีอะไรบ้างที่จะนำมาช่วยในการประเมิน

เยวพา เดชะคุปต์ (2542 : 87 อ้างจาก Logan and Logan. 1974 : 160) กล่าวว่า การจัดหลักสูตรสำหรับเด็กปฐมวัย ครูต้องมีพื้นฐานที่เกี่ยวกับขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรต่อไปนี้

1. การศึกษาแหล่งที่มาของหลักสูตร
2. การกำหนดวัตถุประสงค์
3. การเลือกชนิดของหลักสูตร
4. การเตรียมตารางประจำวัน
5. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณค่าให้กับเด็ก
6. การผสมผสานประสบการณ์การเรียนรู้
7. การประเมินผลหลักสูตร

กรมวิชาการ (2539 : 2-35) ได้กำหนดให้โรงเรียนสามารถพัฒนาหลักสูตรเองได้ ภายใต้แนวทางการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินงานพัฒนาหลักสูตร 4 ลักษณะ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาหลักสูตร โดยการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน
2. การพัฒนาหลักสูตร โดยการปรับรายละเอียดของเนื้อหา
3. การพัฒนาหลักสูตร โดยการพัฒนาสื่อการเรียนการสอน
4. การพัฒนาหลักสูตร โดยการจัดทำวิชา/รายวิชาเพิ่มเติม ขึ้นมาใหม่

สิริมา ภิญญอนันตพงศ์ (2537 : 29-43) กล่าวว่า การวางแผนการจัดประสบการณ์ในระดับปฐมวัย ย่อมมีความแตกต่างกับแนวการจัดประสบการณ์ระดับอื่น ๆ ในด้านปรัชญา จุดมุ่งหมาย เนื้อหา การเรียนการสอน ลักษณะของผู้เรียน สื่อการเรียนรู้ และการประเมินผล แต่ในด้านการจัดทำกระบวนการขั้นตอน แนวการจัดประสบการณ์ย่อมมีระดับขั้นตอน หรือโครงสร้างตามระบบการสร้างหลักสูตร และการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เพื่อกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมในการนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ ในการจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ให้กับเด็ก
2. การกำหนดจุดมุ่งหมาย คือ การตัดสินใจว่าจะวางแผนการจัดประสบการณ์อย่างไร และการตัดสินใจในการสอนอย่างไร
3. การกำหนดและจัดเนื้อหาสาระ ในการกำหนด และจัดเนื้อหาสาระแผนการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กระดับปฐมวัยนั้น มีส่วนแยกย่อยออกเป็น 2 ส่วนคือ การกำหนดเนื้อหาสาระ การจัดลำดับเนื้อหาสาระ
4. การรวบรวมและออกแบบเนื้อหาสาระเข้าด้วยกัน เป็นการนำเอาองค์ประกอบต่าง ๆ ทั้งหลายดังกล่าวแล้วมาผสมกลมกลืนและรวบรวมออกแบบเนื้อหาสาระ แผนการจัดประสบการณ์ เข้าด้วยกันเพื่อให้เหมาะสมกับเด็ก

ดังนั้นสรุปได้ว่า แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร เป็นการพัฒนาหลักสูตรเดิม หรือสร้างหลักสูตรขึ้นมาใหม่ โดยมีกระบวนการและรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน คือ เริ่มจากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จะนำมาเป็นข้อมูลในการพัฒนา การกำหนดจุดมุ่งหมาย การเลือกเนื้อหาสาระที่จะนำมาจัดทำหลักสูตร การวัดผลประเมินผล การนำหลักสูตรที่จัดสร้างไปทดลองใช้ และการประเมินผลหลักสูตร เพื่อดูประสิทธิภาพของหลักสูตรที่จัดทำขึ้น จากนั้นก็มีการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรเพื่อให้ได้หลักสูตรที่มีคุณภาพ

2. หลักสูตรที่ใช้สาระท้องถิ่น

คำว่า “หลักสูตรที่ใช้สาระท้องถิ่น” หรือ “หลักสูตรท้องถิ่น” เป็นคำที่มีความหมายเดียวกัน แต่ในปัจจุบันนี้มักนิยมใช้คำว่า หลักสูตรที่ใช้สาระท้องถิ่น ดังนั้นในการเสนอเนื้อหาในหัวข้อนี้ จำเป็นต้องอ้างอิงจากเอกสารต่าง ๆ มาประกอบ จึงจะปรากฏคำว่า หลักสูตรท้องถิ่นอยู่ด้วย

2.1 ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น

นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ ดังนี้
 สาลี รักสุทธิ (2544 : 11) ได้กล่าวถึง หลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่า หลักสูตรท้องถิ่นเกิดขึ้นมาพร้อม ๆ กับงานปฏิรูปการศึกษา และกระแสการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา โดยพระราชบัญญัติที่เกี่ยวกับการศึกษาทุกระดับมีเจตนาจะให้ครูสร้างหลักสูตรขึ้นมาใช้ และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม ดังนั้นครูจำเป็นต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นว่ามีลักษณะอย่างไร มีองค์ประกอบอย่างไรบ้าง โดยได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ว่า “หลักสูตรท้องถิ่น” หมายถึง มวลประสบการณ์ที่จัดขึ้นทั้งใน และนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ เจตคติ และคุณภาพ ในการดำเนินชีวิต โดยพยายามใช้ทรัพยากรท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้บนพื้นฐานของสภาพชีวิต เศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรมของตนเอง ตลอดจนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชาติบ้านเมือง

วีรบุรุษ ปิณทวณิซ (2543 : 16 – 33) ได้กล่าวถึงหลักสูตรท้องถิ่นไว้ ดังนี้ หลักสูตรท้องถิ่น คือ หลักสูตรที่กำหนดให้ผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้เรียนรู้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนอาชีพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติ ในห้องและนอกห้องเรียน ผู้ร่วมสร้างหลักสูตรประกอบด้วย โรงเรียน ชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยทุกฝ่ายจะช่วยกันกำหนด และพัฒนาหลักสูตรขึ้นตามความเหมาะสม และความต้องการของตน ผ่านการบริหารงานในรูปแบบคณะกรรมการ โรงเรียน มีสถาบันราชภัฏในท้องถิ่นเป็นผู้ช่วยในด้านการรวบรวมองค์ความรู้ท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึผูกพันกับท้องถิ่นที่อยู่ สามารถใช้ชีวิต ประกอบอาชีพ และพัฒนาอาชีพที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้

กรมวิชาการ (2544 : 25) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่นว่า หมายถึง หลักสูตรที่เปิดโอกาสให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่ในท้องถิ่นมีส่วนร่วมพัฒนาหลักสูตรตามข้อกำหนดในโครงสร้างของหลักสูตรระดับชาติ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของท้องถิ่นตนเอง เรียนรู้สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมในท้องถิ่น ตลอดจนสามารถพัฒนาชีวิต พัฒนาอาชีพ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของตนเอง ครอบครัว และท้องถิ่นของตนได้

สุภรณ์ ปรีชาอนันต์ (2543 : 61) ได้ให้ความหมายไว้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาสาระและมวลดประสพการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนในท้องถิ่นที่ใดโดยเฉพาะ

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (อ้างถึงในสุภรณ์ ปรีชาอนันต์ 2543 : 61) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่สร้างขึ้นจากสภาพปัญหา และความต้องการของผู้เรียน หรือสร้างจากหลักสูตรแกนกลางที่ปรับให้เข้ากับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียนท้องถิ่นต่าง ๆ หรือสร้างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อผู้เรียน หลักสูตรท้องถิ่นจะสอดคล้อง เหมาะสมกับ สภาพเศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 68) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง มวลดประสพการณ์ที่สถานศึกษา หรือหน่วยงานและบุคคลในท้องถิ่นจัดให้แก่ผู้เรียนตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ

ชอุ่ม กรไกร (2537 : 15) กล่าวว่าหลักสูตรระดับท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น จากหลักสูตรแม่บทระดับชาติ มีลักษณะสอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการและสภาพชีวิตจริง โดยส่งเสริม สนับสนุนให้นำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคม ปลุกฝังให้รักและมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น อีกทั้งส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการเฉพาะกลุ่มตามศักยภาพสูงสุดของแต่ละบุคคล

สิริวรรณ ศรีพหล และปราณี สังขะตะววรรณ (2536 : 144) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาสาระ และประมวลประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนในท้องถิ่นหนึ่งที่ใดโดยเฉพาะ จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น หรือหลักสูตรที่ใช้ สาระท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาสาระ มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่บุคคลหน่วยงานในท้องถิ่นได้ร่วมกัน จัดทำขึ้น โดยพัฒนาจากสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน เพื่อนำมาจัดประสบการณ์ การ เรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนในท้องถิ่นให้มีความรู้ ความเข้าใจรัก และหวงแหนท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่โดย เน้นให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ได้อย่างมีความสุข

2.2 ความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น

ได้มีนักการศึกษากล่าวถึงความสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

สวัสดิ์ จงกล (2528 : 48) ได้กล่าวถึง ความจำเป็นของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ว่า “การที่จะเสริมสร้างรากฐานของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น จำเป็นต้องกระจาย อำนาจการปกครองสู่ท้องถิ่นอย่างแท้จริง การดำเนินงานที่สำคัญอันเป็นพื้นฐานซึ่งเป็นผลในระยะ ยาวก็คือ การจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ถึงแม้ว่าประเทศจะมีลักษณะองค์ประกอบส่วนใหญ่คล้ายคลึงกันแต่ในส่วน ปลีกย่อยแตกต่างกันอย่างแน่นอน ด้วยเหตุนี้คนไทยทุกคนจะต้องเรียนรู้อย่างเดียวกัน เพื่อเอกภาพ ของชาติ และต้องเรียนรู้ความแตกต่างในรายละเอียดเฉพาะท้องถิ่นของตน ซึ่งไม่ได้รวมไว้ใน หลักสูตรแม่บทการเรียนที่ผู้เรียนต้องรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองนั้น ก็เป็นการเสริมรากฐานการเรียนรู้ ทัศนคติให้แก่ผู้เรียนเพื่อเขาจะได้รัก ภูมิใจและส่งเสริมความเจริญให้กับท้องถิ่นของตนได้

สงัด อุทรานันท์ (2532 : 201) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นว่า หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่มีความสอดคล้องกับหลักการของการพัฒนาหลักสูตร ได้มากที่สุด ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ

1. ตามหลักการของหลักสูตรนั้น หลักสูตรที่สร้างขึ้นจำเป็นจะต้องมีความ สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสนองความต้องการของสังคม ที่ใช้หลักสูตรนั้น ๆ โดยเหตุนี้ หาก หลักสูตรที่สร้างขึ้นมีจุดมุ่งหมายสำหรับใช้ในชุมชนแห่งหนึ่งแห่งใด โดยเฉพาะก็ย่อมจะสามารถ ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมได้มากที่สุด
2. ในการพัฒนาหลักสูตร ได้มีการยอมรับความสำคัญของผู้ใช้หลักสูตรเป็น อย่างมาก และได้มีการยอมรับว่าสมควรจะให้ผู้ใช้หลักสูตร มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรด้วย ในทางปฏิบัติถ้าหากหลักสูตรได้พัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ในระดับชุมชนที่ไม่กว้างขวางนัก ก็ย่อมจะ สามารถเปิดโอกาสให้ผู้ใช้หลักสูตร ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรได้

ประสาธ บัวนุช (2535 : 18) กล่าวถึง การที่จะจัดการศึกษาให้สอดคล้องและ
 เกื้อกูลต่อการพัฒนาชีวิตและสังคมในท้องถิ่น จะต้องพิจารณาคำเนินการอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. การจัดทำ และพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียนได้เรียนรู้ชีวิตจริงของ
 ตนเองในท้องถิ่น จากสิ่งที่ใกล้ตัวไปสู่ที่ไกลตัวออกไปแต่ไม่ละเลยที่จะเจาะลึกเรียนรู้ท้องถิ่นของ
 ตนเองมากขึ้น จนสามารถแก้ปัญหาชีวิตและสังคมในท้องถิ่นของตนเองได้ นักเรียนจะเกิดความรัก
 ในท้องถิ่นของตนเอง

2. จัดกระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้มีประสบการณ์ตรงได้
 พบได้เห็น ได้สัมผัส ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของท้องถิ่นอย่างแท้จริง เป็นการดึงสภาพนอกโรงเรียน
 เข้าสู่การเรียนรู้ของนักเรียน และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ออกไปเรียนรู้ชีวิตจริงในท้องถิ่น

3. กระบวนการเรียนการสอนใช้ทรัพยากรท้องถิ่น เข้ามามีส่วนช่วยอย่างใกล้ชิด
 อันได้แก่ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นมา เช่น สิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ และ
 ทรัพยากรมนุษย์ คือ ผู้รู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่น

รัตนะ บัวสนธ์ (2537 : 136 – 165) กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตร
 ระดับ ท้องถิ่นว่า แม้ในภาพรวมของวัฒนธรรมและสังคมที่มีลักษณะเด่นเฉพาะกระจายอยู่ทุก
 ภูมิภาคของประเทศไทย การจัดการเรียนการสอนให้กลุ่มผู้เรียนที่อยู่ในพื้นที่ที่มีปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ
 กัน โดยใช้หลักสูตรกลางเพียงอย่างเดียว จึงไม่เหมาะสมยิ่ง ซึ่งสอดคล้องกับ สิทธิวรรณ ศรีพหล
 และปราณี สังขะตะวณิช (2536 : 141) ซึ่งกล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีความสำคัญ
 และจำเป็นเนื่องจากหลักสูตรกลางมีข้อบกพร่อง เพราะการใช้หลักสูตรเดียวกันทั่วประเทศ ไม่
 สัมพันธ์กับชีวิตจริงที่เป็นอยู่ ทำให้ผู้เรียนละเลยต่อมรดกทางวัฒนธรรม และไม่เป็นการสนับสนุน
 การพัฒนาท้องถิ่น

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 21) ได้กล่าวไว้ว่า ถึงแม้จะมีหลักสูตรแกนกลาง
 หรือหลักสูตรแม่บทแล้ว แต่ก็ยังต้องมีการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่น โดยมีเหตุผลดังต่อไปนี้

1. หลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ได้กำหนดจุดหมายเนื้อหาสาระและ
 กิจกรรมอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้ทุกคนได้เรียนรู้คล้ายคลึงกัน ทำให้กระบวนการเรียนการสอนมุ่ง
 เนื้อหาสาระ และประสบการณ์ที่เป็นหลักการทั่วไปไม่สามารถประมวลรายละเอียดเกี่ยวกับสาระ
 ความรู้ตามสภาพแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจ ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นในแต่ละแห่งได้
 ทั้งหมด ดังนั้นจึงต้องพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นให้
 ได้มากที่สุด

2. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และด้านวิทยาศาสตร์
 และเทคโนโลยี มีผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยทั้งในเมือง และชนบท จึงต้องมี

หลักสูตรระดับท้องถิ่น เพื่อปรับสภาพของผู้เรียนให้สามารถรับกับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปพัฒนาคน ครอบครัว และท้องถิ่น ตลอดจนดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเป็นสุข

3. การเรียนรู้ที่ดี ควรจะเรียนรู้จากสิ่งใกล้ตัวไปยังสิ่งที่ไกลตัว เพราะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสามารถดูดซับได้รวดเร็วกว่า ดังนั้น จึงควรมีหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ชีวิตตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม ของท้องถิ่นตน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความรัก และความผูกพัน และภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

4. ทรัพยากรท้องถิ่น โดยเฉพาะภูมิปัญญาชาวบ้านของไทยมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งหลักสูตรแม่บทไม่สามารถนำเอาทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ได้ แต่หลักสูตรระดับท้องถิ่นสามารถบูรณาการเอาทรัพยากรท้องถิ่น และภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการเรียนการสอนได้ ซึ่งมีผลทำให้ผู้เรียนได้รู้จักท้องถิ่นของตน เกิดความผูกพันกับท้องถิ่นและสามารถใช้ทรัพยากรท้องถิ่นในการประกอบอาชีพได้

จากที่กล่าวมา การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น จึงมีความสำคัญ และจำเป็นที่สถานศึกษาจะต้องดำเนินการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นขึ้นเพราะ

1. การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และเทคโนโลยี ทำให้เกิดปัญหาต่อการดำรงชีวิตของผู้คน ดังนั้นจึงต้องมีการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนดำเนินชีวิตอยู่กับผู้อื่นและสังคมอย่างมีความสุข

2. หลักสูตรแกนกลาง ได้กำหนดเป้าหมายกว้าง ๆ และมีเนื้อหาไม่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของผู้เรียน และความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่น และเกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียนให้มีความรัก ความผูกพัน ห่วงแหนท้องถิ่นของตน และสามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นในการดำรงชีวิตได้

2.3 กระบวนการและขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้สาระท้องถิ่น

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นจะบรรลุเป้าหมายนั้น มีวิธีการและขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ดังที่นักการศึกษาหลายท่านกล่าวไว้ ดังนี้

วัลลภ กันทรัพย์ (2540 : 238 – 241) ได้กล่าวถึง แนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ 4 แนวทาง คือ

1. จัดทำรายวิชาหรือจัดการเรียนการสอนในเรื่องที่เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนงานอาชีพต่าง ๆ หรือการจัดทำวัสดุสิ่งของเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ ตามที่ชาวบ้านในท้องถิ่นได้ทำกัน

2. จัดทำรายวิชาหรือจัดการเรียนการสอนในสิ่งที่จะไปเสริมหรือพัฒนางานอาชีพเดิมในท้องถิ่น หรือสร้างงานอาชีพใหม่ ๆ ที่อาจจะต่างจากที่อื่น แต่จะมาเสริมได้อย่างเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น

3. จัดทำรายวิชาหรือจัดการเรียนการสอนในสิ่งที่เป็นความก้าวหน้าใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีหรืองานอาชีพที่เหมาะสม สอดรับกับแผนพัฒนาท้องถิ่นนั้น ๆ

4. จัดการเรียนการสอนตามรายวิชาต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วในหลักสูตรกลาง แต่สอดคล้องการใช้สื่อ เอกสาร วัสดุสิ่งของ สถานที่ เรื่องราวศิลปวัฒนธรรม งานฝีมือของท้องถิ่น เข้าไปเสริม รวมถึงการใช้ความรู้ แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระของแต่ละรายวิชา

กรมวิชาการ (2542 : 30 – 35) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเป็น 5 แนวทาง คือ

1. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยปรับกิจกรรมการเรียนการสอนหรือจัดกิจกรรมเสริม : กิจกรรมต่าง ๆ เช่น ศึกษา สังเกต รวบรวมข้อมูล จัดทำแผนผัง จัดทำรายงาน อภิปราย วิเคราะห์ กิจกรรมเหล่านี้ ท้องถิ่นสามารถขยาย เพิ่มเติมได้ตามสภาพท้องถิ่น แต่ไม่ว่าท้องถิ่นจะเลือกหรือปรับกิจกรรมการเรียนการสอนในลักษณะใดก็ตาม กิจกรรมนั้น จะต้องเป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติและเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองได้มากที่สุด

2. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยปรับหรือเพิ่มเติมรายละเอียดของเนื้อหา : เป็นการเพิ่มเติมรายละเอียดเนื้อหา ซึ่งท้องถิ่นสามารถกำหนดรายละเอียดเนื้อหาเพิ่มเติมให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่ แต่จะต้องไม่ทำให้จุดประสงค์การเรียนรู้เปลี่ยนแปลงไป และจะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของเวลาและผู้เรียนด้วย

3. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยจัดทำวิชา/รายวิชาเพิ่มเติมขึ้นใหม่ : เมื่อมีการศึกษาแล้วพบว่า สิ่งที่จะมีการพัฒนานั้น ไม่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรของกลุ่มประสบการณ์หรือรายวิชา/กลุ่มวิชาใด ๆ ในหลักสูตรแม่บท จึงจะจัดทำรายวิชาขึ้นใหม่ โดยมีขั้นตอนการจัดทำคือ

3.1 ศึกษาจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดประสงค์ และโครงสร้างเนื้อหาจากหลักสูตรแม่บท เพื่อป้องกันการซ้ำซ้อน

3.2 นำเอาผลการศึกษา วิเคราะห์ สภาพที่ควรจะเป็น มาเป็นข้อมูลในการกำหนด จุดประสงค์และเนื้อหา

3.3 กำหนดจุดประสงค์ของวิชา/รายวิชาที่จะจัดทำขึ้นใหม่

3.4 กำหนดเนื้อหา

3.5 กำหนดคาบเวลาเรียน

3.6 เขียนคำอธิบายรายวิชา ให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

3.7 จัดทำเอกสารชี้แจงรายละเอียดประกอบการจัดทำรายวิชาตามแบบฟอร์มที่กำหนด

3.8 ขออนุมัติหลักสูตร

4. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยพัฒนาสื่อการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนที่ใช้ในโรงเรียน ได้แก่ หนังสือเรียน คู่มือครู แผนการสอน แนวการสอน หนังสือเสริมประสบการณ์ แบบฝึกหัด สื่ออื่น ๆ เช่น สื่อประสม วัสดุทัศน ภาพลenticular แผ่นภาพ เป็นต้น ท้องถิ่นสามารถเลือกใช้ปรับปรุงหรือจัดทำขึ้นเพื่อใช้ในการเรียนการสอนในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม แต่จะต้องคำนึงถึงหลักการ หลักเกณฑ์ในการพัฒนาสื่อการสอนและการขออนุมัติสื่อการเรียนการสอนด้วย

5. พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยจัดทำสื่อการเรียนการสอนขึ้นใหม่ : ผู้สอนสามารถจัดทำ สื่อการสอนที่สอดคล้อง กับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีความตรงตามเนื้อหา เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนรู้และสอดคล้องกับสภาพความต้องการอย่างแท้จริง

ธีรชัย เนตรนอมศักดิ์ และลัดดา ศิลาน้อย (2544 : 37 – 40) ได้กล่าวถึงกระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นว่ามีขั้นตอน ดังนี้

1. จัดตั้งคณะทำงาน ซึ่งประกอบไปด้วย คณะครูผู้จัดทำหน่วยการเรียนรู้ หัวหน้าสถานศึกษา ศึกษาพิเศษ และ ประชาชนชาวบ้าน โดยคณะทำงานดังกล่าวจะต้องจัดสรรภาระหน้าที่ไปในส่วนที่ตนมีความรู้ ความเข้าใจ ด้วยความรับผิดชอบ โดยคำนึงถึงประโยชน์ ที่จะเกิดขึ้นภายในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

2. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องในระดับหน่วยการเรียนรู้

3. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรท้องถิ่น โดยควรครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ความคิด ความรู้สึก และเจตคติ และทักษะปฏิบัติ

4. การเลือกและจัดเนื้อหาสาระ โดยคณะทำงานสามารถปรับเปลี่ยน ขยายขอบเขตของเนื้อหาให้เหมาะสมเป็นไปตามความต้องการ และสอดคล้องกับสภาพและปัญหาของท้องถิ่น โดยคำนึงถึงวัยและพื้นฐาน ความรู้เดิมของผู้เรียน มีความเหมาะสม ทันสมัย ถูกต้องน่าสนใจ และเหมาะสมกับเวลาเรียน

5. การกำหนดแนวการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่สอดคล้องกับธรรมชาติของเนื้อหาสาระนั้น โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยครูเป็นผู้ชี้แนะและประสานงาน

6. การกำหนดอัตราเวลาเรียน ควรสอดคล้องกับเวลาเรียนที่ระบุไว้ในหน่วยการเรียนรู้ โดยอาจปรับลดได้ตามความเหมาะสม

7. การกำหนดวิธีการวัดและประเมินผลผู้เรียน เช่น แบบทดสอบ แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ เป็นต้น

8. การจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร และทดลองใช้

9. การดำเนินการใช้หลักสูตร

10. การประเมินผลการใช้หลักสูตร นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่งที่จะช่วยให้ทราบ ว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่จัดทำขึ้นมีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (อ้างถึงใน ธีรชัย เนตรนอมศักดิ์ และลัดดา ศิลาน้อย 2544 : 39) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการประเมินผล หลักสูตรไว้ดังนี้

10.1 เพื่อดูว่าหลักสูตรเมื่อนำไปปฏิบัติจริงได้ผลเพียงใด บรรลุวัตถุประสงค์ หรือไม่

10.2 เพื่อหาแนวปรับปรุงหลักสูตร ถ้าพบสิ่งบกพร่อง

10.3 เพื่อหาข้อดี ข้อเสีย ในวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

10.4 เพื่อช่วยการตัดสินใจ ของฝ่ายบริหาร ว่าควรใช้หลักสูตรนี้ต่อไปอีก

หรือไม่

ฮิลดา ทาบา (Taba, 1962 อ้างถึงในรุจิร ภู่อาระ 2545 : 61 – 64) ได้เสนอ รูปแบบ กระบวนการในการพัฒนาหลักสูตรที่แตกต่างจากนักการศึกษาท่านอื่น ๆ คือ การพัฒนา หลักสูตร ที่เริ่มจากชั้นเรียน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิจัยความต้องการ โดยเริ่มจากความต้องการเดิมผสมผสานกับ ความต้องการใหม่ แล้วสรุปเป็นความเห็นเกี่ยวกับความต้องการของท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 2 การกำหนดจุดประสงค์เฉพาะ หลังจากได้ข้อมูลความต้องการแล้ว นำมากำหนดเป็นจุดประสงค์ ซึ่งทาบาสอนแนะว่าจุดประสงค์ควรจะเป็น

2.1 ความคิดรวบยอด (Concept) ที่จะต้องเรียน

2.2 เจตคติที่ควรเป็น

2.3 วิธีการคิดที่จะได้รับการเสนอแนะ

2.4 อุปนิสัย และทักษะที่ควรจะรอบรู้

ขั้นตอนที่ 3 การเลือกเนื้อหา เริ่มจากการเลือกหัวข้อของเนื้อหา ซึ่งแต่ละหัวข้อ ควรกำหนดทิศทางไว้อย่างชัดเจน

ขั้นตอนที่ 4 จัดระบบเนื้อหา ควรเริ่มจากหัวข้อง่าย ๆ เพื่อนำไปสู่หัวข้อที่ลึกซึ้ง

ขั้นตอนที่ 5 – 6 การเลือกและการจัดกิจกรรมนั้นเป็นเพียงเป้าหมายหนึ่งของการ สอน แต่จุดมุ่งหมายอื่น ๆ ไม่อาจบรรลุผลให้ถ้าขาดการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย และเรียงลำดับ

ความคิด คำเนินการอย่างต่อเนื่องจากประสบการณ์เดิมจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้สิ่งที่จะเป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อไป

ขั้นตอนที่ 7 การประเมินผล การประเมินผลควรประเมินกระบวนการ วัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน รวมถึงความพึงพอใจของนักเรียนด้วย

ขั้นตอนที่ 8 การตรวจสอบความเหมาะสมของหลักสูตร ตรวจสอบเค้าโครงเนื้อหาสอดคล้องกับแนวคิดในภาพรวมหรือไม่ กิจกรรมการสอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เชื่อมโยงความคิดหรือไม่ ลำดับขั้นตอนของเนื้อหาครบหรือไม่

จากกระบวนการและขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ของนักการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นได้ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ทั้งทางสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การประกอบอาชีพ สถานที่สำคัญ โบราณสถานและโบราณวัตถุ

2. พัฒนาหลักสูตร โดยบุคคลผู้เกี่ยวข้องจากทุก ๆ ฝ่าย และสนองความต้องการของท้องถิ่น

3. ตรวจสอบโครงร่างของหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร เนื้อหา และกิจกรรมการเรียนรู้

4. นำหลักสูตรท้องถิ่นไปใช้

5. ประเมินการใช้หลักสูตร และปรับปรุงหลักสูตร

2.4 การนำหลักสูตรโดยใช้สาระท้องถิ่นไปใช้

ได้มีผู้กล่าวถึงหลักการนำหลักสูตรโดยใช้สาระท้องถิ่นไปใช้ ดังนี้

กรมวิชาการ (2546 :2) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาเด็กปฐมวัยให้มีคุณภาพและมาตรฐาน จำเป็นต้องมีการนำหลักสูตรลงสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เด็กได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมของการเรียนรู้ที่เหมาะสม โดยเสนอสาระที่สำคัญในการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติ 3 ส่วน คือ

1. กระบวนการนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติในห้องเรียน คือ กระบวนการที่ครูนำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น ไปใช้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็กในห้องเรียน โดยเสนอขั้นตอนในการนำหลักสูตรไปปฏิบัติในห้องเรียน 5 ขั้นตอน ดังนี้

1.1 ศึกษาหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น

1.2 จัดทำกำหนดการจัดประสบการณ์ ตลอดจนสาระการเรียนรู้

1.3 กำหนดตารางกิจกรรมประจำวัน

1.4 จัดทำแผนการจัดประสบการณ์

1.5 จัดประสบการณ์

2. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย ประกอบด้วยกิจกรรมที่มุ่งพัฒนา กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก อารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม สังคมนิสัย พัฒนา การคิด ภาษา และส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ โดยแต่ละพัฒนาการสามารถจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้ดังนี้

2.1 กิจกรรมพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ ควรจัดกิจกรรมให้เด็กดังนี้ คือ

2.1.1 กิจกรรมกลางแจ้ง

2.1.2 เล่นเครื่องเล่นสนาม

2.1.3 เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะดนตรี

2.2 กิจกรรมพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก ควรจัดกิจกรรมดังนี้ คือ

2.2.1 เล่นเครื่องเล่นสัมผัส

2.2.2 เล่นเกมต่อภาพ

2.2.3 ฝึกช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย

2.2.4 การหยิบจับชิ้นส่วน

2.2.5 ใช้อุปกรณ์ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว ฯลฯ

2.3 การพัฒนา อารมณ์จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม ควรจัดกิจกรรมให้กับเด็ก

ดังนี้

2.3.1 การจัดกิจกรรมผ่านการเล่น โดยให้เด็กมีโอกาสตัดสินใจเลือก

2.3.2 ได้รับการตอบสนองความต้องการ

2.3.3 ฝึกปฏิบัติโดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม

2.4 กิจกรรมพัฒนาสังคมนิสัย ควรฝึกลักษณะนิสัยโดยสอดแทรกจากกิจกรรม

ดังนี้

2.4.1 ฝึกการรับประทานอาหาร

2.4.2 การพักผ่อนนอนหลับ

2.4.3 การขับถ่าย

2.4.4 การทำความสะอาดร่างกาย

2.4.5 การเล่นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น

2.4.6 การปฏิบัติตามกฎกติกาข้อตกลงของส่วนรวม

2.4.7 การเก็บของเข้าที่เมื่อเล่นหรือทำงานเสร็จ

2.5 กิจกรรมพัฒนาเด็ก ควรจัดกิจกรรมให้แก่เด็ก ดังนี้

- 2.5.1 สนทนา อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
- 2.5.2 เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก
- 2.5.3 ค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลอื่น ๆ
- 2.5.4 ทดลอง
- 2.5.5 ศึกษาเอกสารสถานที่
- 2.5.6 ประกอบอาหาร
- 2.5.7 เกมการศึกษาที่เหมาะสมกับวัยอย่างหลากหลาย
- 2.5.8 ฝึกการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

2.6 กิจกรรมพัฒนาภาษา ควรจัดกิจกรรมทางภาษาให้มีความหลากหลายในสภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการอ่าน และบุคลากรที่แวดล้อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรมทางภาษาที่เหมาะสมกับเด็กเป็นสำคัญ

2.7 กิจกรรมส่งเสริมจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์ ควรจัดกิจกรรม ดังนี้

- 2.7.1 กิจกรรมศิลปะและดนตรี
- 2.7.2 การเคลื่อนไหวและจังหวะตามจินตนาการ
- 2.7.3 การประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ อย่างอิสระตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- 2.7.4 เล่นบทบาทสมมุติในมุมเล่นต่าง ๆ
- 2.7.5 เล่นทราย
- 2.7.6 เล่นน้ำ
- 2.7.7 เล่นก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ

3. ประสบการณ์แลกเปลี่ยนและแบ่งปัน เป็นการนำประสบการณ์การเรียนรู้ของครูมาแลกเปลี่ยนกับเพื่อนครูเพื่อให้เกิดแนวคิดและการพัฒนา

วิชัย คิสสระ (2535 : 96 – 100) ได้กล่าวถึงกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ไว้ ดังนี้ การนำหลักสูตรไปใช้ถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร วิธีการ หรือกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ สิ่งที่จะต้องพิจารณาหรือคำนึงถึงในการนำหลักสูตรไปใช้ก็คือ ใครมีส่วนเกี่ยวข้องในการนำหลักสูตรไปใช้ ทั้งนี้เนื่องจากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเป็นจุดมุ่งหมาย หรือเป้าหมายที่สำคัญของหลักสูตร ซึ่งความสามารถในตัวของผู้เรียน นักเรียน ครูผู้สอน มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเป็นอย่างมาก ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า สิ่งที่เกี่ยวข้องกับผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนที่สำคัญ ๆ นั้น มี 3 ประการ ดังนี้ คือ

1. การเตรียมครู
2. ผู้บริหารสถานศึกษา
3. ครูผู้สอน

นภเนตร ธรรมบวร (2548 : 43 – 44) ได้กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับการนำหลักสูตรไปใช้ ดังนี้ ครูเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการนำหลักสูตรปฐมวัยไปใช้ เพราะเป็นผู้ที่ทำให้หลักสูตรสมบูรณ์โดยการนำไปปฏิบัติการสอน หลักสูตรของครูเป็นหลักสูตรปฏิบัติการ (curriculum as practice) เพราะครูจะต้องวางแผนการสอน โดยเริ่มจากการกำหนดวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน การวัดและประเมินผล สิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวคือ องค์ประกอบสำคัญของหลักสูตร การดำเนินการของครูจึงเป็นวิธีการหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตร และการพัฒนาหลักสูตรจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับตัวครูเป็นสำคัญ เพราะครูเป็นผู้ที่จะต้องพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน และสภาพแวดล้อมอย่างแท้จริง

ในการที่ครูจะนำหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งไปใช้ ครูผู้สอนจำเป็นจะต้องเข้าใจให้ชัดเจนเกี่ยวกับทฤษฎี หลักการหรือแนวคิดของหลักสูตรที่ต้องการนำไปใช้ ทั้งนี้เพราะหลักสูตรจะประสบความสำเร็จ หรือล้มเหลวนั้นขึ้นอยู่กับตัวครูเป็นหลัก ซึ่งในการจะนำหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งไปใช้ มีองค์ประกอบที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน 4 ประการ (ภรณ์ คุรุรัตน์ 2542 : 3)

ประการแรก ครูผู้สอนต้องมีความเชื่อในแนวคิด ทฤษฎี หรือหลักการของหลักสูตรที่ต้องการนำไปปฏิบัติ

ประการที่สอง ครูผู้สอนต้องมีความเข้าใจ และมีความรู้ในแนวคิดทฤษฎี หรือหลักการของหลักสูตรที่ต้องการนำไปใช้ ทั้งนี้เพื่ออธิบายเหตุผลในการปฏิบัติ และสนับสนุนความเชื่อของตนได้ โดยในขั้นนี้ครูผู้สอนจะต้องกำหนดกรอบ และจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จัดกิจกรรม และเนื้อหาให้เหมาะสมสอดคล้องกับอายุ และพัฒนาการของเด็ก รวมถึงสอดคล้องความสามารถในการเรียนรู้ของเด็กทั้งแบบเป็นรายบุคคลและรายกลุ่ม

ประการที่สาม ครูผู้สอนจะต้องดำเนินการจัดการเรียนการสอนของตนให้สอดคล้องกับความเชื่อ และความเข้าใจในหลักการของหลักสูตร รวมถึงสอดคล้องกับกรอบต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ โดยครูผู้สอนจะเป็นผู้จัดกิจกรรมเตรียมสิ่งแวดล้อมในชั้นเรียน กำหนดเวลา และเลือกสื่อประกอบการเรียนการสอนต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสบการณ์หรือการเรียนรู้ในตัวเด็ก หรือผู้เรียน รวมถึงสอดคล้องการประเมินผลการเรียนรู้ของเด็ก เพื่อเป็นการตรวจสอบว่า ผู้เรียนได้เรียนรู้ เติบโต และพัฒนาเป็นอย่างไร ตรงตามจุดมุ่งหมายและเนื้อหาที่หลักสูตรได้กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินผลจะให้ข้อมูลแก่ครูผู้สอน เด็ก และผู้ปกครอง โดยครูสามารถนำผลที่ได้จากการประเมิน

มาใช้ในการวางแผนการจัดประสบการณ์ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก รวมตลอดถึง ทำทายความสามารถของเด็ก นอกจากนั้น ผลที่ได้จากการประเมินยังสามารถนำไปใช้ในการ ประชุม พุดคุยกับผู้ปกครองเกี่ยวกับพัฒนาการ ความก้าวหน้าของเด็ก

ประการที่สี่ ครูผู้สอนต้องมีการประเมินผลหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง การประเมินผล หลักสูตรถือเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น เพราะจะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนมีคุณภาพมากขึ้น การประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ ต้องมีองค์ประกอบทั้งด้านบวกและด้านลบ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือทั้งด้านความสำเร็จ และความล้มเหลวของสิ่งที่ประเมิน (Eliason & Jenkins 1994 : 82) เช่น ถ้า กิจกรรมที่จัดได้ผลที่แตกต่างจากที่วางแผนไว้อย่างสิ้นเชิง การประเมินผลจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ก็อาจสรุปได้เป็น 2 กรณีว่า กรณีแรก กิจกรรมที่จัดขึ้นล้มเหลว หรืออาจเป็นไปได้ในทางตรงกันข้าม คือ ประสบความสำเร็จมากกว่าที่คาดหวังหรือวางแผนไว้ การประเมินผลในทางบวกจะสร้างความ เชื่อมั่นให้กับครูผู้สอน ส่วนการประเมินผลในทางลบแสดงให้เห็นว่าแผนการที่วางไว้อาจจะไม่ เพียงพอ หรือ ไม่มีการติดตามผลที่มีประสิทธิภาพ

จะเห็นได้ว่าการนำหลักสูตร โดยใช้สาระท้องถิ่นไปใช้นั้น จะบรรลุเป้าประสงค์ ที่วางไว้ ได้มากน้อยเพียงใดนั้น สิ่งที่สำคัญอยู่ที่ตัวครู ซึ่งเป็นผู้นำไปสู่การปฏิบัติ ต้องมีความเชื่อ แน่วถึ ทฤษฎี ของหลักสูตร รวมทั้งมีความรู้ความเข้าใจหลักการ ตลอดจนสามารถวางแผน กำหนดกรอบจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การจัดกิจกรรม และเนื้อหาได้อย่างเหมาะสมกับวัย เลือก วิธีการถ่ายทอดที่จะสนองพัฒนาการ และความต้องการของเด็กได้และเกิดประโยชน์มากที่สุด

2.5 การประเมินหลักสูตรโดยใช้สาระท้องถิ่น

ได้มีนักการศึกษากล่าวถึง การประเมินหลักสูตร โดยใช้สาระท้องถิ่น ดังนี้ สะคัฟ เฟิลบีม (Stufflebam, อ้างถึงใน รุจิร ภู่อาระ 2545 : 170 – 171) ได้ นำเสนอรูปแบบของการประเมินหลักสูตร The CIPP Model และถือว่าเป็นรูปแบบการประเมิน หลักสูตรที่นิยมใช้กันมากที่สุด CIPP ย่อมาจาก

C	=	context (สภาพแวดล้อมหรือบริบท)
I	=	input (ปัจจัยเบื้องต้น)
P	=	process (กระบวนการ)
P	=	product (ผลผลิต)

การประเมินทั้ง 4 ด้าน นั้นมีส่วนที่ต้องประเมินดังต่อไปนี้

1. การประเมินสภาพแวดล้อม (Context Evaluation) คือ การประเมินสภาพ ปัจจุบัน ปัญหา และความต้องการที่เป็นสภาพพื้นฐานทั่วไปของโรงเรียนว่าสอดคล้องกับสภาพ ในปัจจุบัน ปัญหา ความต้องการหรือไม่ รวมทั้งความเป็นไปได้ของการดำเนินงานว่ามีความราบรื่น และอุปสรรค หรือไม่สิ่งที่ควรประเมินได้แก่

- 1.1 สภาพการจัดการบริเวณภายในโรงเรียน ห้องเรียน อาคารประกอบต่าง ๆ
- 1.2 สภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ
- 1.3 จุดมุ่งหมาย
- 1.4 ผลกระทบ
- 1.5 นโยบาย

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) คือการประเมินเพื่อตรวจสอบความพร้อมของปัจจัยเบื้องต้นที่ว่าเป็นไปได้ตามจุดประสงค์ของหลักสูตรและคุ้มค่ากับที่จัดทำ สิ่งที่ควรประเมิน ได้แก่

- 2.1 บุคลากร เช่น ครู นักเรียน ประชาชน เอกชน กลุ่มบุคคล
- 2.2 เอกสาร เช่น หลักสูตร ตำรา วัสดุอุปกรณ์
- 2.3 งบประมาณ
- 2.4 เวลา และวิธีการ หลักการ เทคนิควิธี

3. การประเมินการทำงาน (Process Evaluation) เป็นการประเมินวิธีการขั้นตอนสภาพการทำงาน ว่าเป็นไปตามขั้นตอนอย่างราบรื่น เรียบร้อย มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามขั้นตอนที่วางไว้หรือไม่เพียงใด สิ่งที่ควรประเมิน ได้แก่

- 3.1 การจัดครูเข้าสอน การบริหารบุคคล
- 3.2 การจัดทำแผนการสอน กำหนดการสอน โครงการสอน
- 3.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กระบวนการเรียนรู้
- 3.4 การวัดผลประเมินผล ตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินผลที่ได้จากการปฏิบัติงานเพื่อตัดสินคุณภาพของผลผลิต คุณภาพของโครงการ ผลที่ได้อาจเป็นผลที่กำหนดไว้แล้วตามวัตถุประสงค์ หรือผลกระทบหรือผลข้างเคียงก็ได้

การประเมินผลผลิตจะช่วยให้ผู้ควบคุมโครงการตัดสินได้ว่า ควรจะคงไว้หรือยกเลิกโครงการ สิ่งที่ควรประเมิน ได้แก่

- 4.1 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
- 4.2 การผ่านจุดประสงค์การเรียนรู้
- 4.3 ความคิดเห็นประชาชน
- 4.4 ความคิดเห็นบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

สำลี รักสุทธี (2544 : 30) ได้กล่าวถึง การประเมินผลหลักสูตรจากการพัฒนาหลักสูตร ที่นำไปใช้ในการทดลองแล้วว่า จะต้องมีการประเมินตามกระบวนการและขั้นตอน เพื่อ

จะได้หลักสูตรที่ดี มีคุณภาพ สมบูรณ์ตามหลักของการพัฒนาหลักสูตรที่ถูกต้อง โดยได้ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรว่า “เป็นการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการ การจัดทำ การทดลองใช้ และผลของการใช้หลักสูตรตลอดจนการตัดสินคุณค่า และคุณภาพ ประสิทธิภาพของหลักสูตร” โดยกำหนดจุดมุ่งหมายในการประเมินหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

1. เพื่อพิจารณาและตรวจสอบคุณค่าของหลักสูตรว่า เมื่อนำไปใช้แล้วสนองจุดประสงค์ตามที่ระบุไว้หรือไม่
2. เพื่อพิจารณา และตรวจสอบองค์ประกอบของหลักสูตรด้านหลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน ตลอดจนการวัดผลประเมินผลว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่
3. เพื่อตรวจสอบข้อดี ข้อบกพร่อง ส่วนที่ควรแก้ไขปรับปรุง
4. เพื่อตัดสินการบริหารหลักสูตร และการนำหลักสูตรไปใช้ในทิศทางที่ถูกต้องหรือไม่
5. เพื่อติดตามประเมินและตรวจสอบผลผลิตจากหลักสูตร คือ ผู้เรียนว่ามีการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตามที่หลักสูตรคาดหวังหรือไม่

สรุปได้ว่าการประเมินหลักสูตรปฐมวัยศึกษาโดยใช้สาระท้องถิ่น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องดำเนินการเพื่อตรวจสอบผลของการพัฒนาหลักสูตรโดยใช้สาระท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ว่าได้ผลบรรลุจุดมุ่งหมายหรือไม่ อย่างไร และมีจุดที่ควรปรับปรุงส่วนใดอย่างไร นำข้อมูลในการประเมินนั้น ๆ มาปรับปรุง และพัฒนาให้เหมาะสมต่อไป

3. ความรู้เกี่ยวกับเด็กปฐมวัย

3.1 ความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย

ได้มีผู้ให้ความสำคัญของการศึกษาปฐมวัย ไว้ดังนี้

กรมวิชาการ (2546) ได้กล่าวถึงคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องให้ใช้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ที่ว่าเพื่อให้การจัดการศึกษาปฐมวัย ที่จะต้องพัฒนาเด็กตั้งแต่วัยแรกเกิดถึง 5 ปี ให้มีพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา เป็นการเตรียมความพร้อมที่จะเรียนรู้ และสร้างรากฐานชีวิตให้พัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547) ได้กล่าวถึงความนำ ของคู่มือการใช้หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ว่าเด็กอายุ 3 – 5 ปี เป็นวัยที่ร่างกายและ

สมองของเด็กกำลังเจริญเติบโต เด็กต้องการความรัก ความเอาใจใส่ ดูแลอย่างใกล้ชิด เด็กวัยนี้มีโอกาสเรียนรู้จากการใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า ได้สำรวจ เล่น ทดลอง ค้นพบด้วยตนเอง ได้มีโอกาสคิดแก้ปัญหา เลือกลง คัดสนใจ ใช้ภาษาสื่อความหมาย ทิตรีเริ่มสร้างสรรค์และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ผู้ที่รับผิดชอบจึงมีหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูและจัดประสบการณ์ให้เด็กได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ ส่งเสริมให้เด็กสังเกต สำรวจ / สร้างสรรค์ และยิ่งเด็กมีความกระตือรือร้นยิ่งทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ผู้รับผิดชอบจึงต้องส่งเสริม สนับสนุน ให้ความรัก ความเข้าใจ ความเอาใจใส่ เด็กวัยนี้เป็นพิเศษ เพราะจะเป็นพื้นฐานที่ช่วยเตรียมพร้อมให้เด็กประสบความสำเร็จในการเรียน และในชีวิตของเด็กต่อไป

สิริมา ภิญโญอนันตพงษ์ (2545 : 23) กล่าวว่าการจัดการศึกษาปฐมวัย เป็นการจัดการศึกษาให้กับเด็กที่มีอายุครอบคลุมตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา จนกระทั่งถึงอายุ 8 ปี ดังที่สมาคมการศึกษาปฐมวัยแห่งชาติของประเทศสหรัฐอเมริกาได้กำหนดช่วงอายุไว้ เด็กปฐมวัยจึงได้รับการขานรับจากนักปรัชญา นักการศึกษาและนักจิตวิทยา ว่าเป็นวัยที่มีความเฉพาะ มีความสำคัญอย่างยิ่งยวด และมีความเชื่อว่า ควรจัดการศึกษาให้กับเด็กปฐมวัย

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การศึกษาปฐมวัยมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ต้องจัดการศึกษาให้กับเด็ก มีการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ – จิตใจ สังคม และสติปัญญาอย่างเต็มที่ เหมาะสมกับวัย ความสามารถ และความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพ ประสบความสำเร็จในชีวิตต่อไป

3.2 พัฒนาการเด็กปฐมวัย

ได้มีผู้กล่าวถึงพัฒนาการเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

พัชรี ผลโยธิน (2548 : 27 – 43) ได้กล่าวถึงพัฒนาการเด็กปฐมวัย ดังนี้

พัฒนาการด้านร่างกาย คือ ความสามารถของร่างกายในการทรงตัวและเคลื่อนไหว โดยใช้กล้ามเนื้อใหญ่ กล้ามเนื้อเล็ก รวมทั้งความรับผิดชอบส่วนตัวทางสุขอนามัย

ข้อควรตระหนักในการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านร่างกาย มีดังนี้

1. จัดสภาพแวดล้อมที่เปิดโอกาสให้เด็กปฐมวัยได้พัฒนาร่างกาย
2. จัดให้มีกิจกรรมการเล่นกลางแจ้งทุกวัน
3. ธรรมชาติของเด็กปฐมวัยต้องเล่น ต้องเคลื่อนไหวร่างกาย ต้องใช้วัยวัยที่

เกี่ยวกับประสาทอย่างหลากหลาย

จุดหมายของการพัฒนาเด็กด้านร่างกาย คือ

1. เพื่อพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่
2. เพื่อพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก

3. เพื่อสุขภาพอนามัย และความปลอดภัย

พัฒนาด้านอารมณ์จิตใจ และสังคมของเด็กปฐมวัย ได้กล่าวถึงรายละเอียด ไว้ดังนี้
พัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ หมายถึง ความสามารถในการรู้สึกและแสดง
ความรู้สึก เช่น รัก ชอบ โกรธ เกลียด พอใจ เป็นสุข ฯลฯ รวมทั้งความสามารถในการแสดงออก
ทางอารมณ์อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น จึง
เกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านสังคม ซึ่งหมายถึง ความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น มี
ทักษะการปรับตัวอยู่ในสังคม มีความรับผิดชอบ ความเป็นตัวของตัวเอง รู้จักกาลเทศะ สามารถ
ช่วยตนเองในชีวิตประจำวัน มีคุณธรรม รู้สึกผิดชอบชั่วดี และสามารถเลือกดำรงชีวิตในทาง
สร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม

ข้อควรตระหนักในการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม มีดังนี้

1. ลักษณะอารมณ์ของเด็กปฐมวัย เป็นเรื่องที่บุคคลที่ใกล้ชิดกับเด็กปฐมวัย
จะต้องเข้าใจ เด็กปฐมวัยที่อายุ 3-5 ขวบ เป็นเด็กเจ้าอารมณ์ ความรู้สึก ของเด็กจะกลับไป
กลับมา บางครั้งต้องการอิสระ บางครั้งต้องการการพึ่งพิงผู้อื่น
2. หน้าต่างของโอกาส (Windows of Opportunity) คือช่วงเวลาพิเศษที่สมอง
สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ได้ง่ายกว่าช่วงเวลาอื่น เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องกับเด็กปฐมวัยได้
ส่งเสริมพัฒนาการเฉพาะอย่างให้กับเด็ก เมื่อผ่านพ้นช่วงเวลานี้ไป โอกาสนั้นจะไม่กลับมาอีก
หรือฝึกได้ยากหรือเด็กอาจทำไม่ได้เลย เช่น การควบคุมอารมณ์ คือ การมีความสัมพันธ์ที่ดี มีความ
ผูกพันที่มั่นคงกับพ่อแม่หรือผู้ใกล้ชิด ทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณปลอดภัยและมั่นคง นอกจากนี้แล้ว
ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ควรส่งเสริมให้เกิดกับเด็ก เช่น มีโอกาสให้เด็กได้เล่นอิสระกับเด็กอื่น
 เป็นต้น

3. ความฉลาดทางอารมณ์ (Emotional Intelligence) เป็นความสามารถในการ
ตระหนักถึงความรู้สึกของตนเอง และความรู้สึกของผู้อื่น จนสามารถจัดการกับอารมณ์ของตนเอง
หรือมีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ของตน ทำให้ชี้นำความคิด และการกระทำของตนได้
อย่างสมเหตุสมผล จนประสบความสำเร็จในการเรียน ในอาชีพ และในชีวิต

4. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

5. การวางรากฐานเกี่ยวกับพัฒนาการด้านสังคม

จุดหมายการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านอารมณ์ จิตใจ และสังคม คือ

1. ด้านอารมณ์ จิตใจ ช่วยให้เด็กมีประสบการณ์ที่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและ
เชื่อมั่นในตนเอง พัฒนาความเป็นตัวของตัวเองและควบคุมตนเอง รวมทั้งมีเจตคติที่ดีต่อชีวิต

2. ด้านสังคม ช่วยให้เด็กรู้สึกสบายเมื่ออยู่ในโรงเรียน ไว้วางใจในสภาพแวดล้อมใหม่ มีเพื่อนและรู้สึกว่าคุณเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม

พัฒนาการด้านสติปัญญาของเด็กปฐมวัย มีรายละเอียด ดังนี้

พัฒนาการด้านสติปัญญา หมายถึง ความสามารถในการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ กับตนเอง การรับรู้ การสังเกต การจดจำ การวิเคราะห์ การรู้จักคิด การใช้เหตุผล การแก้ปัญหา จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนการสังเคราะห์ ซึ่งเป็นความสามารถเชิงสติปัญญาในระดับสูง

ข้อควรตระหนักในการพัฒนาสมองของเด็ก มีดังนี้

1. งานวิจัยในประเทศไทย แสดงให้เห็นชัดเจนว่าเด็กไทยส่วนใหญ่ไม่ได้รับการกระตุ้นพัฒนาการอย่างเหมาะสมตามวัย ที่สำคัญผู้ใหญ่ไม่สนใจพัฒนาเด็กโดยองค์รวม

2. ผลการศึกษาของนักวิทยาศาสตร์ ทำให้ทราบว่า บางช่วงเวลา สมองสามารถเรียนรู้ ข้อมูลใหม่ ๆ ได้ง่าย ซึ่งช่วงเวลานั้นเรียกว่า หน้าต่างของโอกาส (Windows of Opportunity)

3. ปัจจัยที่มีผลต่อการเจริญเติบโต และพัฒนาการของสมองคือพันธุกรรม และสิ่งแวดล้อม

4. เด็กปฐมวัยมีข้อจำกัดในการรับรู้ เนื่องจากความคิดของเด็กช่วง 4 – 7 ปี มีแนวโน้มที่จะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง

จุดหมายของการพัฒนาเด็กปฐมวัยด้านสติปัญญาในภาพรวมจึงมุ่งพัฒนาเด็กทางด้านภาษาและการรู้หนังสือ การคิดเชิงวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ การคิดแก้ปัญหา รวมทั้งความคิดสร้างสรรค์

อรุณี ทรคาล (2548 : 26 – 27) กล่าวถึงรายละเอียดของพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ทั้ง 4 ด้าน มีดังนี้

1. พัฒนาการด้านร่างกาย เด็กวัยนี้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเรื่องความสูงและน้ำหนัก แม้ว่าอัตราการเจริญเติบโตของเด็กวัยนี้จะช้ากว่าวัยทารกก็ตาม กล้ามเนื้อที่ใช้ในการเคลื่อนไหว เช่น กล้ามเนื้อมือ กล้ามเนื้อเท้า ยังทำงานไม่ประสานกันดีพอ โดยเฉพาะกล้ามเนื้อมือและกล้ามเนื้อตา ทำให้เด็กยังไม่สามารถเขียนหนังสือได้ดี เด็กวัยนี้ชอบเคลื่อนไหวไม่อยู่นิ่ง มีความคล่องแคล่วว่องไวในการเดิน การวิ่ง การหยิบจับ และการช่วยตัวเอง สามารถควบคุมและบังคับการทรงตัวได้ดี ทำให้เด็กวัยนี้พร้อมที่จะออกกำลังและเคลื่อนไหวในลักษณะต่าง ๆ การสัมผัสหรือการใช้มือมีความละเอียดขึ้น

2. พัฒนาการด้านอารมณ์ จิตใจ การแสดงออกทางอารมณ์ของเด็กวัยนี้รุนแรงกว่าวัยทารก เมื่อมีอารมณ์จะแสดงออกอย่างเต็มที่ ไม่มีปิดบังซ่อนเร้น แต่จะเกิดเพียงชั่วครู่แล้วหายไป การที่เด็กเปลี่ยนแปลงอารมณ์ง่าย เพราะมีความสนใจระยะสั้นไม่สนใจอะไรนาน เมื่อมีสิ่งใดน่าสนใจก็จะเปลี่ยนอารมณ์ไปตามสิ่งนั้น ๆ มีผู้กล่าวว่าเด็กปฐมวัย เป็นวัยเจ้าอารมณ์ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเด็กเล่นนานและหักโหมเกินไป ซัดซิ้นไม่ชอบนอนกลางวัน ห่วงเล่น เด็กส่วนมาก รู้สึกว่าตนสามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้มากกว่าที่ผู้ใหญ่อนุญาตให้ทำ และซัดซิ้นที่จะอยู่ในขอบเขตที่ผู้ใหญ่ได้วางไว้ นอกจากนี้ยังโกรธเมื่อไม่สามารถทำสิ่งที่ตนเองคิดว่าจะทำได้สำเร็จ รู้สึกผิดหวัง และเกรี้ยวกราด แต่เมื่อมีโอกาสได้เล่นกับเพื่อนหรือทำกิจกรรมกับบุคคลอื่นมากขึ้น และเมื่อมีอายุมากขึ้น ระดับความรุนแรงและการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ของเด็กจะลดน้อยลง

เด็กวัยนี้จำเป็นต้องได้เรียนรู้ว่าสิ่งใดเป็นความถูกต้อง ไม่ถูกต้อง สิ่งใดเป็นความดี หรือไม่ดี พฤติกรรมใดเหมาะสมหรือไม่เหมาะสม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เด็กจะได้เรียนรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึมซาบเข้าสู่การรับรู้ของเด็ก เริ่มตั้งแต่จำใจทำตามที่คุณใหญ่บอก ไปจนถึงการเรียนรู้ว่าสิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ จากการพิจารณาของตนเองในสถานการณ์ต่าง ๆ

3. พัฒนาการทางสังคม เด็กเริ่มสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมครั้งแรกในครอบครัว โดยมีปฏิสัมพันธ์กับบิดา มารดา และญาติพี่น้อง เมื่อโตขึ้นต้องไปสถานศึกษา เด็กเริ่มเรียนรู้การติดต่อและมีความสัมพันธ์กับบุคคลนอกครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กในวัยเดียวกัน เด็กได้เรียนรู้การปรับตัวให้เข้ากับสังคมและเด็กอื่น พร้อม ๆ กับรู้จักร่วมมือในการเล่นกับกลุ่มเพื่อน เจตคติและพฤติกรรมทางสังคมของเด็กจะก่อขึ้นในวัยนี้ และจะฝังแน่น ยากที่จะเปลี่ยนแปลงในวัยต่อ ๆ ไป ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมทางสังคมของเด็กวัยนี้มี 2 ลักษณะคือ ลักษณะแรกนั้นความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ และลักษณะที่สองเป็นความสัมพันธ์กับเด็กในวัยใกล้เคียงกัน

4. พัฒนาการด้านสติปัญญา ความคิดของเด็กวัยนี้ มีลักษณะยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ยังไม่สามารถเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น เด็กมีความคิดแต่เพียงว่าทุกคนมองสิ่งต่าง ๆ รอบตัวและรู้สึกต่อสิ่งต่าง ๆ เหมือนตนเอง ความคิดของตนเองเป็นใหญ่ที่สุด เมื่ออายุ 4-6 ขวบ เด็กสามารถโต้ตอบหรือมีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุสิ่งของที่อยู่รอบตัวได้ สามารถจำสิ่งต่าง ๆ ที่ได้กระทำซ้ำกัน บ่อย ๆ ได้ดี เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดีขึ้น แต่ยังอาศัยการรับรู้เป็นส่วนใหญ่ แก้ปัญหาการลองผิดลองถูกจากการรับรู้มากกว่าการใช้เหตุผล ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวพัฒนาอย่างรวดเร็วตามอายุที่เพิ่มขึ้น

พัฒนาการทางภาษา เด็กวัยนี้เป็นระยะเวลาของการพัฒนาภาษาอย่างรวดเร็ว โดยมีการฝึกฝนการใช้ภาษาจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในรูปของการพูดคุย การตอบคำถาม การเล่า

เรื่อง การเล่นิทาน และการทำงานกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในสถานศึกษา เด็กปฐมวัยสามารถใช้ภาษาแทนความคิดของตนและใช้ภาษาในการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นได้ คำพูดของเด็กวัยนี้อาจทำให้ผู้ใหญ่บางคนเข้าใจว่าเด็กรู้มากแล้ว แต่ที่จริงเด็กยังไม่เข้าใจความหมายของคำ และเรื่องราวลึกซึ้งนัก

จากพัฒนาการของเด็กปฐมวัย ทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา ที่กล่าวมานั้น ล้วนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันอย่างองค์รวม ด้วยเทคนิควิธีการของผู้รับผิดชอบ ซึ่งมีความจำเป็นต้องเข้าใจถึงลักษณะเฉพาะของเด็กในช่วงอายุต่าง ๆ ความแตกต่างระหว่างบุคคล จึงจะทำให้พัฒนาการด้านต่าง ๆ บรรลุจุดประสงค์และเกิดคุณภาพสูงสุด

3.3 การจัดประสบการณ์เด็กปฐมวัย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 50) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์ สำหรับเด็กปฐมวัย 3 – 5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชา แต่จัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้ได้พัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา กิจกรรมที่จัดให้เด็กในแต่ละวัน อาจจะใช้ชื่อเรียกกิจกรรมแตกต่างกันไปในแต่ละหน่วยงาน แต่ทั้งนี้ประสบการณ์ที่จัดจะต้องครอบคลุมประสบการณ์สำคัญที่กำหนดในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย และควรยืดหยุ่นให้มีสาระที่ควรเรียนรู้ที่เด็กสนใจและสาระที่ควรเรียนรู้ที่ผู้สอนกำหนด เมื่อเด็กได้รับประสบการณ์สำคัญ และทำกิจกรรมในแต่ละหัวเรื่องแล้ว เด็กควรเกิดแนวคิดตามที่ได้เสนอแนะในหลักสูตร

สำหรับการนำแนวคิดจากนวัตกรรมต่าง ๆ มาใช้ในการจัดประสบการณ์ผู้สอนต้องทำความเข้าใจนวัตกรรมนั้น ๆ แต่ละนวัตกรรมจะมีจุดเด่นของตนเอง แต่โดยภาพรวมแล้วนวัตกรรมส่วนใหญ่จะยึดเด็กเป็นสำคัญ การลงมือปฏิบัติจริงด้วยตัวเด็กจะเป็นหัวใจสำคัญในแต่ละนวัตกรรม

กรมวิชาการ (2546 : 39) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ 3 – 5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดความรู้ ทักษะคุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกิดการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา

อรุณี หรดาล (2548 : 25) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ชี้ให้แก่เด็กปฐมวัย เป็นการสร้างรากฐานชีวิตของเด็ก เป็นทุนสืบต่อคุณค่าชีวิตของเด็กให้เพิ่มค่าขึ้นไป เป็นการบ่มเพาะความคิดอ่าน นิสัย และอารมณ์ และเป็นรากแก้วของชีวิตให้แข็งแรง พร้อมทั้งจะหล่อเลี้ยงชีวิตไปจนเติบโต การจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย จึงเป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่

เด็กมากกว่าการสอนให้อ่านเขียนเรียนวิชา เน้นพัฒนาการเป็นองค์รวม มากกว่าการเจาะจงพัฒนาเด็กไปในด้านใดด้านหนึ่ง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2544) กล่าวว่า ไม่ว่าครูจะเลือกแนวทางใดในการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย สิ่งสำคัญที่ครูต้องคำนึงถึงคือ แนวทางนั้น ๆ ต้องสามารถพัฒนาเด็กให้เป็นทั้งคนเก่ง คนดี และมีความสุข ซึ่งมีแนวทางการสอนดังนี้

คนเก่ง

1. ต้องสอนตามความสามารถ กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ปลุกฝังให้มีสัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) มีความกระตือรือร้น รู้จักขวนขวาย ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน มีสมาธิ มีความอดทน ค้นคว้าอยู่ตลอดเวลา รู้จักประเมินตนเองเสมอ สอนให้รู้จริงและปฏิบัติได้จริง เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูต้องเป็นผู้ใกล้ชิด และสามารถแก้ปัญหาให้แก่ผู้เรียนได้

2. จัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับกิจกรรมฝึกผู้เรียนให้กล้าคิดกล้าแสดงออกในทางที่ดีงาม และถูกต้อง

3. ต้องปลุกฝังคุณธรรมที่สำคัญต่อการเรียนรู้ คือ อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ (ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ๆ) วิริยะ (ความพยายามที่ทำสิ่งนั้น) จิตตะ (ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น) และวิมังสา (การพิจารณาใคร่ครวญหาเหตุผลในสิ่งนั้น) เพื่อให้มีความพอใจหรือรักที่จะเรียน

4. สอนให้คิดอย่างมีเหตุผล สามารถวิเคราะห์ สังเคราะห์ วิพากษ์ วิจักษ์ ได้ รู้จักแสวงหาความรู้ ฝึกฝน ค้นคว้าด้วยตนเองอยู่เสมอ

5. สอนให้รู้จักเลือกใช้สิ่งของที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน สอนให้รู้จักประหยัด มัธยัสถ์

6. สอนจากธรรมชาติสิ่งใกล้ตัว สภาพะที่เกิดการเปลี่ยนแปลงรู้จักสังเกต และบันทึกสิ่งต่าง ๆ อยู่เสมอ

7. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะทางวิชาการ ด้านภาษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

คนดี

1. สิ่งแวดล้อมได้แก่ครู พ่อ แม่ ผู้ปกครอง สังคมโดยรวม จะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม และจริยธรรม เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้เรียน

2. กระบวนการเรียนการสอนต้องเน้นการปฏิบัติมากกว่าด้านวิชาการ ให้เด็กเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่ควรสอนให้จำอย่างเดียว ใช้วิธีการเรียนแบบวิเคราะห์และสามารถนำไปใช้

ประโยชน์ได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น สอนให้รู้จักแบ่งปัน สอนให้รู้จักช่วยเหลือ เสียสละ รู้จักให้โอกาส สอนให้เป็นผู้รู้จักการให้อภัย

3. เนื้อหาสาระการสอนด้านคุณธรรม ควรเป็นเรื่องสมาธิ ศิลป ปัญญา อริยสัจสี่ สอนให้พูดดี คิดดี ทำดี และไปในสถานที่ดี รู้จักเลือกสรรสิ่งที่คิดละเว้นสิ่งไม่ดี มีจิตใจเอื้อเพื่อเข้ากับผู้อื่นได้ดี

4. ต้องจัดกิจกรรมเกี่ยวกับคุณธรรมอย่างสม่ำเสมอ และควรให้เด็กได้มีส่วนร่วม กิจกรรมเสริมคุณธรรม ให้เด็กสามารถนำสิ่งที่ศึกษาแล้วไปดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ ผู้สอนจะต้องติดตามและประเมินอย่างใกล้ชิด

5. ผู้สอนต้องเชื่อมสัมพันธ์กับทางวัด โรงเรียน เพื่อให้มีการฝึกอบรมคุณธรรมที่บ้าน วัด และโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนั้นสถานศึกษาต้องจัดสิ่งแวดล้อมให้สอดคล้องกับสภาพชีวิตจริง เน้นการปฏิบัติจริง ทำเป็นตัวอย่าง รู้จักยกย่องคนดีทั้งค่อนหน้า และลับหลัง

6. บุคลากรทางการศึกษา จะต้องได้รับการพัฒนาคุณธรรมก่อน และพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมของศาสนาให้รู้จริง และนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน

มีความสุข

1. สอนตามความสามารถ ตามศักยภาพของผู้เรียน เหมาะสมกับผู้เรียน เรียนตามความชอบของตนเอง สามารถนำสิ่งที่เรียนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ให้เลือกเรียนตามความสนใจ ความต้องการ และความเหมาะสม

2. สอนให้นำหลักธรรมมาปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน โดยเน้นที่ใจเป็นสำคัญ

3. สอนให้รู้จักการดำรงชีวิตตามฐานะของตน รู้จักพอใจในสิ่งที่ตนมี สอนให้รู้จักใช้ชีวิตเรียบง่าย รู้จักเอื้อเพื่อเผื่อแผ่

4. ผู้สอนต้องเปิดโอกาสให้เด็กแสดงความคิดเห็น ไม่บังคับเรียน คำหนึ่งถึงธรรมชาติของผู้เรียนเป็นสำคัญ

5. สอนให้รู้จักปัญหา เข้าใจปัญหาและแก้ปัญหาได้

6. การสอนต้องมีสื่อการเรียนการสอน เช่น แทรกนิทาน หรือใช้เทคโนโลยี

สมัยใหม่

7. สอนให้มีความอดทน ให้รู้จักใช้ชีวิตบนทางสายกลางรู้จักแบ่งปัน

8. สอนให้ผู้เรียนได้แสดงศักยภาพใช้สมองซีกซ้าย ซีกขวาพร้อม ๆ กัน

แนวทางการสอนให้ผู้เรียนเป็นทั้งคนเก่ง คนดี และมีความสุขข้างต้น สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยได้ โดยครูผู้สอนต้องศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของครูที่ปรับเปลี่ยนไปจากบทบาทที่ครูคุ้นเคย รวมทั้งต้องคำนึงถึง พัฒนาการและวุฒิภาวะของเด็กเป็นสำคัญ

สรุปได้ว่าการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กปฐมวัยนั้น จัดในรูปของกิจกรรมผ่านการเล่นเด็กได้รับประสบการณ์ตรง มีทักษะ คุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กเป็นทั้งคนเก่ง คนดี และมีความสุข สนองพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา

3.4 การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ เพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย

วรนาท รักสกุลไทย (2548 : 2 – 62) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัย เป็นการจัดประสบการณ์ที่นำเอาสาระการเรียนรู้มาเชื่อมโยงผสมผสานกันบนหลักการของความเป็นเอกภาพ การพัฒนาโดยองค์รวม การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีความหมาย และมีระบบสนับสนุน เพื่อให้การบูรณาการเป็นประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ มีความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยเพราะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ การบูรณาการแบบสอดแทรก และแบบไขว่เมวมุม เป็นการบูรณาการที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย กระบวนการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการเพื่อพัฒนาเด็กปฐมวัยประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ การศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ และการดำเนินการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการ ซึ่งประกอบด้วยการวางแผน และการจัดทำหน่วยประสบการณ์ โดยกระบวนการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการสามารถตรวจสอบคุณภาพได้จากเครื่องมือประเมินผล สถานศึกษาปฐมวัยสามารถพัฒนาคุณภาพการจัดประสบการณ์แบบบูรณาการได้ด้วยการบริหารจัดการ การไต่ร่องการสอน การศึกษากรณีตัวอย่างแล้วเลือกใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษามากที่สุด

จำแสง เชื้อภักดี และคณะ (มปป.) และธีรชัย บูรณโชติ (2546) กล่าวว่า การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการจำแนกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. การบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion Instruction) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ครูผู้สอนในวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่นเข้าไปในการเรียนการสอน
2. การบูรณาการแบบขนาน (Parallel Instruction) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่มีครูที่สอนต่างวิชากันตั้งแต่ 2 คน ขึ้นไป
3. การบูรณาการแบบพหุวิทยาการ (Multidisciplinary Instruction) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่คล้ายกับการบูรณาการแบบขนาน

4. การบูรณาการแบบข้ามวิชา (Transdisciplinary Instruction) เป็นรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่ครูที่สอนวิชาต่าง ๆ มาร่วมกันวางแผนปรึกษาเพื่อกำหนดหัวเรื่อง ความคิดรวบยอดร่วมกัน โดยร่วมกันจัดทำแผนการสอนแล้วสอนเป็นคณะ (team)

เนื่องจากการจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบบูรณาการแต่ละประเภทมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด อีกทั้งยังมีจุดเน้นที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น การตัดสินใจเลือกการบูรณาการแบบใดมาใช้ จึงควรคำนึงถึงจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ วิธีการ และความเหมาะสมสำหรับผู้เรียนด้วยการจัดประสบการณ์จึงจะประสบผลสำเร็จและมีคุณค่าสูงสุด และจากประเภทการบูรณาการข้างต้นและเห็นได้ว่ากระบวนการที่เหมาะสมสำหรับการจัดประสบการณ์ให้กับเด็กในระดับปฐมวัย มี 2 แบบ คือ 1. การบูรณาการแบบสอดแทรก (Infusion Instruction) ซึ่งหมายถึง การจัดการเรียนการสอนที่ครูผู้สอนในวิชาหนึ่งสอดแทรกเนื้อหาของวิชาอื่นเข้าไปในการเรียนการสอนของตน เป็นการสอนตามแผนการสอนและประเมินผลโดยครูคนเดียว เนื่องจากในระดับปฐมวัยศึกษาคูประจําชั้นคือ ผู้ที่สอนเด็กในทุกสาระการเรียนรู้ และในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ก็มักจะบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ ศิลปะ ดนตรี ฯลฯ ในการเรียนการสอนอยู่แล้ว นอกจากนี้การจัดประสบการณ์ในระดับปฐมวัยจะแตกต่างจากการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ที่มีการสอนแบบแยกตามรายวิชาโดยผู้สอนหลายคน จึงสามารถกล่าวได้ว่า การบูรณาการแบบสอดแทรกเหมาะสมกับการศึกษาปฐมวัย ส่วนแบบที่ 2 คือ การบูรณาการแบบใยแมงมุม (Webbed) ก็เป็นอีกแบบหนึ่งที่ได้รับคามนิยมมากในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดเพิ่มเติมดังนี้

การบูรณาการแบบใยแมงมุม เป็นวิธีการบูรณาการระหว่างสาระการเรียนรู้หลายสาระ โดยกำหนดหัวเรื่อง (theme) ขึ้นมาแล้วเชื่อมโยงไปสู่เนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอด หรือทักษะของกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เห็นว่ามีความสัมพันธ์หรือคล้ายคลึงกัน พอที่จะนำมารวมเป็นหัวข้อเรื่องเดียวกันได้ ซึ่งในการบูรณาการจะเชื่อมโยงกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่กลุ่มก็ได้

ขั้นตอนในการจัดประสบการณ์บูรณาการแบบใยแมงมุม มีดังนี้

1. ตั้งหัวข้อเรื่องหรือปัญหาที่ต้องการให้เด็กเกิดการเรียนรู้
2. เชื่อมโยงเนื้อหาจากสาระการเรียนรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับหัวข้อเรื่อง แล้วสร้างเป็นหัวข้อย่อย ๆ โดยในหัวข้อย่อยนั้นจะต้องมีการจัดลำดับเนื้อหาสาระที่จะสอนให้มีความเชื่อมโยงกันด้วย
3. เขียนแผนผังการเรียนรู้และแนวทางการจัดกิจกรรมให้ครอบคลุมทุกหัวข้อเรื่อง
4. กำหนดความคิดรวบยอด จุดประสงค์ของการเรียนรู้ สื่อการสอน และวิธีการวัดและประเมินผล

5. เขียนแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ตรวจสอบความครอบคลุมเนื้อหาสาระของกิจกรรมและมาตรฐานการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้อง

กล่าวโดยสรุป การจัดประสบการณ์แบบบูรณาการมีหลายประเภท ซึ่งแต่ละประเภทมีลักษณะสำคัญตลอดจนข้อดีและข้อจำกัดแตกต่างกัน ดังนั้นครูปฐมวัยจึงควรศึกษารายละเอียดเพื่อให้สามารถเลือกและตัดสินใจเลือกประเภทหนึ่งที่เหมาะสมได้ โดยเฉพาะควรเลือกให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาของคนด้วย

3.5 การวัดและประเมินพัฒนาการ

ได้มีผู้กล่าวถึงการวัดและประเมินพัฒนาการเด็กปฐมวัย ไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2540) ได้กำหนดแนวทางการประเมินพัฒนาการเด็กระดับก่อนประถมศึกษา เป็นกระบวนการต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติตามตารางกิจกรรมประจำวัน และครอบคลุมพัฒนาการของเด็กทุกด้าน ได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ จิตใจ ด้านสังคม และด้านสติปัญญา เพื่อนำผลมาใช้ในการจัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ พัฒนาเด็กให้เต็มตามศักยภาพของแต่ละคนด้วยเหตุนี้ครูซึ่งจะทำหน้าที่ประเมินพัฒนาการเด็ก จะต้องเป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจ พัฒนาการเด็กวัย 3 – 6 ปี เป็นอย่างดี และต้องเข้าใจโครงสร้างของการประเมินอย่างละเอียดว่าจะประเมินเมื่อไร และอย่างไร ต้องมีความสามารถในการเลือกเครื่องมือ และวิธีการที่จะใช้ได้อย่างถูกต้อง จึงจะทำให้ผลของการประเมินนั้นเที่ยงตรงและเชื่อถือได้ การประเมินพัฒนาการอาจทำได้หลายวิธี แต่วิธีที่ง่ายต่อการปฏิบัติ และนิยมใช้กันมากคือ การสังเกต ซึ่งต้องทำอย่างต่อเนื่อง และบันทึกไว้เป็นหลักฐานอย่างสม่ำเสมอ

หลักการประเมินพัฒนาการของเด็ก

1. การประเมินต้องประเมินพัฒนาการของเด็กครบทุกด้าน
2. เน้นการประเมินเป็นรายบุคคลอย่างสม่ำเสมอ
3. สภาพแวดล้อมการประเมินต้องมีลักษณะเช่นเดียวกับการทำกิจกรรมประจำวันของเด็ก โดยจัดการประเมินให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติ
4. เน้นการประเมินตามสภาพเป็นจริง โดยมีการสะสมงานของเด็กเป็นรายบุคคล
5. การประเมินต้องจัดทำอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน การใช้เครื่องมือและการจดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน
6. ไม่ใช่แบบทดสอบเพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเด็กระดับก่อนประถมศึกษา
7. การประเมินเด็กปฐมวัยควรใช้วิธีการที่หลากหลายทั้งแบบที่เป็นทางการและแบบที่ไม่เป็นทางการ

วิธีการที่ใช้ประเมินพัฒนาการเด็ก
ครูและผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กปฐมวัยมีวิธีการและเครื่องมือการประเมิน
ดังต่อไปนี้

1. วิธีการวัดและประเมินแบบเป็นทางการ (Formal techniques) ได้แก่ การทดสอบชนิดต่าง ๆ การสอบปลายภาค และการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาต่าง ๆ หรือการทดสอบด้วยแบบทดสอบมาตรฐาน

2. วิธีการวัดและประเมินแบบไม่เป็นทางการ (Informal techniques) ได้แก่ วิธีการประเมินแบบสื่อสารส่วนบุคคล (Personal Communication) ซึ่งมีรูปแบบเน้นการสังเกต พฤติกรรม การทำกิจกรรมของเด็กในด้านกิจกรรมการแสดงออก อาจเป็นการซักถามพูดคุยกับเด็ก ครู เพื่อน ครูผู้เชี่ยวชาญ พี่เลี้ยงที่ใกล้ชิดเด็ก การสร้างความรู้จักนักเรียนการประเมินจากการปฏิบัติจริง วิธีการประเมินสภาพจริง และการประเมินด้วยพอดโฟลิโอ โดยใช้เทคนิคต่าง ๆ ดังนี้ คือ การสังเกต การใช้การสนทนา การสัมภาษณ์ การรวบรวมผลงานที่แสดงออกถึงความก้าวหน้าของเด็กรายบุคคล โดยจัดเก็บรวบรวมไว้ในแฟ้มผลงาน (Portfolio) และการประเมินการเจริญเติบโตของเด็ก

ขอบข่ายการประเมินพัฒนาการเด็ก

ขอบข่ายในการประเมินเด็กปฐมวัย ครอบคลุมการประเมินทั้ง 4 ด้าน คือ ทางด้านร่างกาย ทางด้านอารมณ์ – จิตใจ ด้านสังคม และทางด้านสติปัญญา

กรมวิชาการ (2546 : 43) กล่าวว่า การประเมินพัฒนาการเด็กอายุ 3 – 5 ปี เป็นการประเมินพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาของเด็ก โดยถือเป็นกระบวนการต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติที่จัดให้เด็กในแต่ละวัน ทั้งนี้ให้มุ่งนำข้อมูลการประเมินมาพิจารณา ปรับปรุง วางแผนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนได้รับการพัฒนาตามจุดหมายของหลักสูตรการประเมินพัฒนาการควรรยึดหลัก ดังนี้

1. ประเมินพัฒนาการของเด็กครบทุกด้าน และนำผลมาพัฒนาเด็ก
2. ประเมินเป็นรายบุคคลอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดปี
3. สภาพการประเมินควรมีลักษณะเช่นเดียวกับการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน
4. ประเมินอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน เลือกใช้เครื่องมือและจดบันทึกไว้เป็น

หลักฐาน

5. ประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการหลากหลายเหมาะกับเด็ก รวมทั้งใช้แหล่งข้อมูลหลาย ๆ ด้าน ไม่ควรใช้การทดสอบ

สำหรับวิธีการประเมินที่เหมาะสมและควรใช้กับเด็กอายุ 3-5 ปี ได้แก่ การสังเกต การบันทึกพฤติกรรม การสนทนา การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากผลงานเด็ก ที่เก็บอย่างมีระบบ

4. หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

กรมวิชาการ (2546) ได้กล่าวถึงหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ไว้ดังนี้ สภาพวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงได้สร้างความกดดันให้เกิดความจำเป็นอย่างยิ่งในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาของไทย ให้สามารถผลิตผู้ที่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีคุณธรรมและจริยธรรม อีกทั้งรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างมีคุณภาพ จากผลงานวิจัยทางการแพทย์ พบว่าเด็กปฐมวัยไทยจำนวนมากถึง 1 ใน 6 มีพัฒนาการล่าช้าไม่สมวัย โดยมีอัตราส่วนเพิ่มขึ้นตามอายุ แสดงว่าเด็กเหล่านี้ขาดโอกาสเรียนรู้และขาดการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสม รวมทั้งจำนวนเด็กที่มีความต้องการทางการศึกษาพิเศษมีเพิ่มขึ้น ด้วยเหตุนี้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย จึงจำเป็นต้องตระหนักถึงปัญหา มีการเฝ้าระวัง และดำเนินการให้ความช่วยเหลือเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ทุกกลุ่มตั้งแต่แรกเกิด ตลอดจนมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับพัฒนาการและศักยภาพของเด็ก

ปัญหาของสังคมประการหนึ่งที่มีผลกระทบต่อเด็กปฐมวัยไทย คือ ความอ่อนแอของสถาบันครอบครัวในการทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็ก เด็กปฐมวัยจำนวนหนึ่งอาจได้รับการเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสมอันส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของเด็กทั้งในปัจจุบัน และอนาคต นอกจากนี้ปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ส่งผลโดยตรงและโดยอ้อมต่อสุขภาพ อนามัยและพัฒนาการตลอดจนการเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย รวมทั้งการหลงใหลเข้ามาของวัฒนธรรมต่าง ๆ จากภายนอกส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิต ทำให้จำเป็นต้องตระหนักถึงความสำคัญของการดำรงเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมในสังคมตนเอง การพัฒนาเด็กที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตทางสังคมของเด็ก ซึ่งมีลักษณะเฉพาะและแตกต่างกันไปจึงมีความสำคัญ

ในโลกที่ความรู้ และเทคโนโลยีเกิดขึ้นมาก และเป็นไปอย่างรวดเร็วมนุษย์ไม่สามารถจดจำทุกอย่าง อีกทั้งความรู้ไม่ได้อยู่นิ่ง หรือเกิดขึ้นอย่างช้าพอที่จะเรียนรู้ผ่านผู้รู้คนใดคนหนึ่งอีกต่อไป มนุษย์จำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้สามารถเติบโตและเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต และต้องเริ่มตั้งแต่แรกเกิด โดยการปลูกฝังให้เด็กมีเจตคติที่ดีต่อการรับรู้ เรียนรู้ และมีความสามารถในการแสวงหา ความรู้กลิ่นกรองข้อมูล เลือกใช้และนำมาใช้ในสถานการณ์ที่ตนเองได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้มนุษย์ยังจำเป็นต้องมีความสามารถในการเรียนรู้จากผู้อื่น และมีลักษณะที่ทำให้ผู้อื่นยินดี

ที่จะแบ่งปัน ความรู้ ประสบการณ์ ตลอดจนหิบบอื่น โอกาสในการเรียนรู้ให้คุณสมบัติที่เอื้อต่อการเจริญงอกงามตลอดชีวิตดังกล่าวจำเป็นต้องปลูกฝังตั้งแต่ปฐมวัย และต้องพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

จากกระแสความเปลี่ยนแปลงในสังคมที่ผ่านมา พ่อแม่ ผู้ปกครอง และชุมชน เห็นคุณค่าของการศึกษา และตระหนักถึงสิทธิของบุตรหลานที่จะต้องได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพ ทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครองและผู้คนในชุมชนจำนวนมากเริ่มมีความกระตือรือร้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และสนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่บุคคลหลานของตน รวมทั้งตรวจสอบคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ความเปลี่ยนแปลงทางความคิด ดังกล่าวก่อให้เกิดความคาดหวัง และผลักดันให้เกิดพระราชบัญญัติศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งกำหนดให้มีการประกันคุณภาพการศึกษาทุกระดับ เพื่อให้การศึกษาที่จัดโดยสถานศึกษาทุกแห่งมีมาตรฐานทัดเทียมกัน

สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยที่มีคุณภาพและมาตรฐานนั้นจำเป็นต้องมีการนำหลักสูตรลงสู่การปฏิบัติเพื่อให้เด็กปฐมวัยได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมของการเรียนรู้ที่เหมาะสม ดังนั้นจึงได้มีการกำหนดหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 ขึ้นเพื่อเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ให้ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำหลักสูตรฉบับนี้ไปพัฒนาเด็กได้ถูกต้อง เหมาะสมมีประสิทธิภาพ และมาตรฐานเดียวกัน

4.1 ปรัชญาการศึกษาปฐมวัย

การศึกษาปฐมวัยเป็นการพัฒนาเด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 ปี บนพื้นฐานการอบรมเลี้ยงดู และการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ที่สนองต่อธรรมชาติ และพัฒนาการของเด็กแต่ละคน ตามศักยภาพ ภายใต้บริบทสังคม – วัฒนธรรมที่เด็กอาศัยอยู่ ด้วยความรัก ความเอื้ออาทร และความเข้าใจของทุกคน เพื่อสร้างรากฐานคุณภาพชีวิตให้เด็กพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เกิดคุณค่าต่อตนเองและสังคม

4.2 หลักการ

เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการอบรมเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการตลอดจนการเรียนรู้ที่เหมาะสม ด้วยปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็กกับพ่อแม่ เด็กกับผู้เลี้ยงดู หรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดู และให้การศึกษาเด็กปฐมวัย เพื่อให้เด็กมีโอกาสพัฒนาตนเองตามลำดับขั้นของพัฒนาการทุกด้าน อย่างสมดุลและเต็มตามศักยภาพ โดยกำหนดหลักการดังนี้

4.2.1 ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการที่ครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท

4.2.2 ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และวิถีชีวิตของเด็กตามบริบทของชุมชนสังคม และวัฒนธรรมไทย

4.2.3 พัฒนาเด็กโดยองค์ร่วมผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย

4.2.4 จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพ และมีความสุข

4.2.5 ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการ พัฒนาเด็ก

4.3 จุดหมาย

หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยสำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี มุ่งให้เด็กมีพัฒนาการด้าน ร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ที่เหมาะสมกับวัย ความสามารถและความแตกต่าง ระหว่างบุคคล จึงกำหนดจุดหมายซึ่งถือเป็นมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

4.3.1 ร่างกายเจริญเติบโตตามวัย และมีสุขนิสัยที่ดี

4.3.2 กล้ามเนื้อใหญ่ และกล้ามเนื้อเล็กแข็งแรง ใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและ ประสานสัมพันธ์กัน

4.3.3 มีสุขภาพจิตดี และมีความสุข

4.3.4 มีคุณธรรม จริยธรรม และมีจิตใจที่ดีงาม

4.3.5 ชื่นชมและแสดงออกทางศิลปะ ดนตรี การเคลื่อนไหว และรักการ

ออกกำลังกาย

4.3.6 ช่วยเหลือตนเองได้เหมาะสมกับวัย

4.3.7 รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และความเป็นไทย

4.3.8 อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

4.3.9 ใช้ภาษาสื่อสารได้เหมาะสมกับวัย

4.3.10 มีความสามารถในการคิดและการแก้ปัญหาได้เหมาะสมกับวัย

4.3.11 มีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์

4.3.12 มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ และมีทักษะในการแสวงหาความรู้

4.4 คุณลักษณะตามวัย

คุณลักษณะตามวัยเป็นความสามารถตามวัยหรือพัฒนาการตามธรรมชาติเมื่อเด็ก มีอายุถึงวัยนั้น ๆ ผู้สอนจำเป็นต้องทำความเข้าใจคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 3 – 5 ปี เพื่อนำไป พิจารณาจัดประสบการณ์ให้เด็กแต่ละวัยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ขณะเดียวกันจะต้องสังเกตเด็ก แต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อนำข้อมูลไปช่วยในการพัฒนาเด็กให้เต็มตาม ความสามารถและศักยภาพ พัฒนาการเด็กในแต่ละช่วงอายุอาจเร็วหรือช้ากว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ และการพัฒนาจะเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ถ้าสังเกตพบว่าเด็กไม่มีความก้าวหน้าอย่างชัดเจนต้องพา

เด็กไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญหรือแพทย์เพื่อช่วยเหลือและแก้ไขได้ทันทั่วทั้งที คุณลักษณะตามวัยที่สำคัญ
ของเด็กอายุ 5 ปี มีดังนี้

เด็กอายุ 5 ปี

พัฒนาการด้านร่างกาย

- * กระโดดขาเดียวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่องได้
- * รับลูกบอลที่กระดอนขึ้นจากพื้นได้ด้วยมือทั้งสอง
- * เดินขึ้น ลงบันไดสลับเท้าได้อย่างคล่องแคล่ว
- * เขียนรูปสามเหลี่ยมตามแบบได้
- * ตัดกระดาษตามแนวเส้นโค้งที่กำหนด
- * ใช้กล้ำมเนื้อเล็กได้ดี เช่น ตัดกระดาษ ผูกเชือกกรองเท้า ฯลฯ
- * ยึดตัว คล่องแคล่ว

พัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ

- * แสดงอารมณ์ได้สอดคล้องกับสถานการณ์อย่างเหมาะสม
- * ชื่นชมความสามารถและผลงานของตนเองและผู้อื่น
- * ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางน้อยลง

พัฒนาการด้านสังคม

- * ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตนเอง
- * เล่นหรือทำงาน โดยมีจุดมุ่งหมายร่วมกับผู้อื่นได้
- * พบผู้ใหญ่ รู้จักไหว้ ทำความเคารพ
- * รู้จักขอบคุณ เมื่อรับของจากผู้ใหญ่
- * รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย

พัฒนาการด้านสติปัญญา

- * บอกความแตกต่างของกลิ่น สี เสียง รส รูปร่าง จำนวน และจัดหมวดหมู่

สิ่งของได้

- * บอกชื่อ นามสกุล และอายุของตนเองได้
- * พยายามหาวิธีแก้ปัญหาด้วยตนเอง
- * สนทนาโต้ตอบ / เล่าเป็นเรื่องราวได้
- * สร้างผลงานตามความคิดของตนเอง โดยมีรายละเอียดเพิ่มขึ้นและ

แปลกใหม่

- * รู้จักใช้คำถาม “ทำไม” “อย่างไร”

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2547 : 11 – 15) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะตามวัยว่าเป็นความสามารถตามวัย หรือพัฒนาการตามธรรมชาติเมื่อเด็กมีอายุถึงวัยนั้น ๆ พัฒนาการแต่ละวัยอาจเกิดขึ้นตามวัยมากน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม การอบรมเลี้ยงดู และประสบการณ์ที่เด็กได้รับ ผู้สอนจำเป็นต้องทำความเข้าใจคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 3 – 5 ปี เพื่อนำไปพิจารณาจัดประสบการณ์ให้เด็กแต่ละวัยได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ขณะเดียวกันจะต้องสังเกตเด็กแต่ละคนซึ่งมีความแตกต่างระหว่างบุคคล เพื่อนำข้อมูลไปช่วยพัฒนาเด็กให้เต็มความสามารถและศักยภาพ หรือช่วยเหลือเด็กได้ทันทั่วทั้งที่ ในกรณีที่พัฒนาการของเด็กไม่เป็นไปตามวัย ผู้สอนจำเป็นต้องหาจุดบกพร่องและรีบแก้ไข โดยจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็ก ถ้าเด็กมีพัฒนาการสูงกว่าวัย ผู้สอนควรจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กมีพัฒนาการเดิมตามศักยภาพ

ตารางที่ 2.1 แสดงคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 5 ปี

พัฒนาการ	อายุ	อายุ 5 ปี
1. ด้านร่างกาย		
1.1 กล้ามเนื้อใหญ่		<ul style="list-style-type: none"> - รับลูกบอลที่กระดอนจากพื้นได้ด้วยมือทั้งสอง - เดินขึ้นลงบันไดสลับเท้าได้อย่างคล่องแคล่ว - กระโดดขาเดียวไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง - วิ่งได้รวดเร็วและหยุดได้ทันที
1.2 กล้ามเนื้อเล็ก		<ul style="list-style-type: none"> - ใช้กรรไกรตัดกระดาษให้อยู่ในแนวเส้นโค้งตามที่กำหนดได้ - เขียนรูปสามเหลี่ยมตามแบบได้ - ใช้เชือกร้อยวัสดุตามแบบได้ - ใช้กล้ามเนื้อเล็กได้ดีเช่น ตีกระดุมเสื่อผูกเชือกทรงเท้า ฯลฯ
1.3 สุขภาพอนามัย		<ul style="list-style-type: none"> - มีร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ มีน้ำหนัก ส่วนสูง และมีเส้นรอบศีรษะตามเกณฑ์

ตารางที่ 2.1 (ต่อ) แสดงคุณลักษณะตามวัยของเด็กอายุ 5 ปี

พัฒนาการ	อายุ	อายุ 5 ปี
2. ด้านอารมณ์และจิตใจ		
2.1 การแสดงออกทางด้านอารมณ์	- รักครู / ผู้สอน	- ความคุมอารมณ์ได้ดีขึ้นมีเหตุผล
2.2 ความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น	- รู้บทบาทหน้าที่ของตนเองและหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย	- รู้จักเลือกเล่น ทำงานตามที่ตนชอบ สนใจและทำได้
		- รู้จักชื่นชมในความ สามารถและผลงานของตนเองและผู้อื่น
3. ด้านสังคม		
3.1 การช่วยเหลือตนเอง	- เลือกเครื่องแต่งกายของตนเองได้ และแต่งตัวได้	- ใช้เครื่องมือ เครื่องใช้ในการรับประทานอาหารได้
		- ทำความสะอาดร่างกายได้
3.2 การอยู่ร่วมกับผู้อื่นและการมีคุณธรรมจริยธรรม	- เล่นหรือทำงานร่วมกันในกลุ่มย่อยได้	- รู้จักการให้และการรับ
		- ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสถานที่ศึกษา
		- ตั้งใจทำงานที่ได้รับมอบหมายจนสำเร็จ
3.3 การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม	- แสดงความเคารพได้เหมาะสมกับโอกาส	- ทิ้งขยะ ได้ถูกที่
		- ช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมรอบตัว
4. ด้านสติปัญญา		
		- ฟังแล้วนำมาเล่าถ่ายทอดได้
		- บอกชื่อ นามสกุล อายุที่อยู่ของตนเองได้
		- ชอบถาม “ทำไม” “อย่างไร” “ที่ไหน”
		- เขียนชื่อ นามสกุลของตนเองตามแบบได้
		- บอกและจำแนกสีต่าง ๆ ได้
		- บอกเวลา “เมื่อวานนี้” “วันนี้” “พรุ่งนี้”
		- จำแนกสิ่งต่าง ๆ ด้วยประสาทสัมผัสทั้งห้าได้ดี
		- ใช้สิ่งของรอบ ๆ ตัวเป็นสิ่งสมมติในการเล่น / เล่นบทบาทสมมติตามจินตนาการ
		- วาดภาพตามความคิดสร้างสรรค์ของตนได้
		- เล่านิทาน เล่าสิ่งที่ตนคิดหรือเรื่องราวตามจินตนาการได้
		- เคลื่อนไหวท่าทางตามความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการได้

คุณลักษณะตามวัยที่สำคัญ ๆ ของเด็กปฐมวัยที่ยกมากล่าวข้างต้นนี้เป็นสิ่งที่ผู้สอนต้องตระหนัก เพราะเด็กในแต่ละช่วงอายุมีลักษณะสำคัญที่เด่นแตกต่างกันไป ถ้าผู้สอนไม่เข้าใจ ย่อมทำให้การพัฒนาเด็ก ไม่เกิดผลตามจุดหมายของหลักสูตรได้ อาทิ เด็กอายุ 3 ปี ชอบขีดตนเอง เป็นศูนย์กลาง การจัดสื่อวัสดุให้เด็กวัยนี้ ต้องมีเพียงพอที่จะสนองความต้องการ ไม่เกิดการรอคอย นานจนเกินไป หรือเด็กอายุ 3 ปี ต้องการการฝึกกล้ามเนื้อใหญ่เพิ่มขึ้น เนื่องจากร่างกายอยู่ในช่วงที่ต้องพัฒนาทางกล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก เริ่มรู้จักใช้พลัง สามารถควบคุมร่างกายได้ การจัดกิจกรรมสามล้อให้เด็กอายุ 3 ปี ได้ขี่เล่นจึงเหมาะสมกับวัยหรือเด็กอายุ 4 ปี ชอบทำท่ายูโงะ ซึ่งผู้สอนจำเป็นต้องเข้าใจและควรให้เด็กได้รับรู้เรื่องขอบเขต และวินัยในการเล่นอย่างสม่ำเสมอ ดังนั้นพัฒนาการเด็กทุกด้านจึงมีความสำคัญเท่าเทียมกันและเด็กต้องได้รับการพัฒนาอย่างค่อเนื่อง ในสภาพบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก ดังได้กล่าวไว้ข้างต้น

4.5 สารการเรียนรู้

สารการเรียนรู้ใช้เป็นสื่อกลางในการจัดกิจกรรมให้กับเด็ก เพื่อส่งเสริมพัฒนาการทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ซึ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งนี้สารการเรียนรู้ประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการ และคุณลักษณะหรือค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ความรู้สำหรับเด็กอายุ 5 ปี จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็ก บุคคลและสถานที่ที่แวดล้อมเด็ก ชุมชนชาติรอบตัว และสิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็กที่เด็กมีโอกาสใกล้ชิดหรือมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันและเป็นสิ่งที่เด็กสนใจ จะไม่นั้นเนื้อหาการท่องจำ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทักษะหรือกระบวนการจำเป็นต้องบูรณาการทักษะที่สำคัญและจำเป็นสำหรับเด็ก เช่น ทักษะการเคลื่อนไหว ทักษะทางสังคม ทักษะการคิด ทักษะการใช้ภาษา คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ขณะเดียวกันควรปลูกฝังให้เด็กเกิดเจตคติที่ดี มีค่านิยมที่พึงประสงค์ เช่น ความรู้สึที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น รักการเรียนรู้ รักธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และมีคุณธรรม จริยธรรมที่เหมาะสมกับวัย เป็นต้น

ผู้สอนหรือผู้จัดการศึกษา อาจนำสารการเรียนรู้มาจัดในลักษณะหน่วยการสอนแบบบูรณาการหรือเลือกใช้วิธีการที่สอดคล้องกับปรัชญาและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยสารการเรียนรู้กำหนดเป็น 2 ส่วน ดังนี้

4.5.1 ประสบการณ์สำคัญ

ประสบการณ์สำคัญเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการพัฒนาเด็กทางด้านร่างกายอารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาช่วยให้เด็กเกิดทักษะที่สำคัญสำหรับการสร้างองค์ความรู้ โดยให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับวัตถุ สิ่งของ บุคคลต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ไปพร้อมกันด้วย ประสบการณ์สำคัญมีดังนี้

- 1) **ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านร่างกาย ได้แก่**
 - (1) การทรงตัวและการประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อใหญ่
 - ก. การเคลื่อนไหวอยู่กับที่และการเคลื่อนไหวเคลื่อนที่
 - ข. การเคลื่อนไหวพร้อมวัสดุอุปกรณ์
 - ค. การเล่นเครื่องเล่นสนาม
 - (2) การประสานสัมพันธ์ของกล้ามเนื้อเล็ก
 - ก. การเล่นเครื่องเล่นสัมผัส
 - ข. การเขียนภาพและการเล่นกับสี
 - ค. การปั้นและประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ ด้วยดินเหนียว ดินน้ำมัน ทราย ไม้เสกวัสดุ ฯลฯ
 - ง. การค่อของ บรรจุ เท และแยกชิ้นส่วน
 - (3) การรักษาสุขภาพ
 - ก. การปฏิบัติตนตามสุขอนามัย
 - (4) การรักษาความปลอดภัย
 - ก. การรักษาความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่นในกิจวัตรประจำวัน
- 2) **ประสบการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจ ได้แก่**
 - (1) คนตรี
 - ก. การแสดงปฏิกริยาโต้ตอบเสียงคนตรี
 - ข. การเล่นเครื่องดนตรีง่าย ๆ เช่น เครื่องดนตรีประเภทเคาะประเภทตี ฯลฯ
 - ค. การร้องเพลง
 - (2) ศูนย์รียภาพ
 - ก. การชื่นชมและสร้างสรรค์สิ่งสวยงาม
 - ข. การแสดงออกอย่างสนุกสนานกับเรื่องตลก ขำขัน และเรื่องราว/เหตุการณ์ที่สนุกสนานต่าง ๆ
 - (3) การเล่น
 - ก. การเล่นอิสระ
 - ข. การเล่นรายบุคคล การเล่นเป็นกลุ่ม
 - ค. การเล่นในห้องเรียนและนอกห้องเรียน
 - (4) คุณธรรม จริยธรรม
 - ก. การปฏิบัติตนตามหลักศาสนาที่นับถือ

3) ประสพการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสังคม ได้แก่

การเรียนรู้ทางสังคม

- * การปฏิบัติกิจวัตรประจำวันของตนเอง
- * การเล่นและการทำงานร่วมกับผู้อื่น
- * การวางแผน ตัดสินใจเลือก และลงมือปฏิบัติ
- * การมีโอกาสดำเนินการรู้สึกรู้จัก ความสนใจ และความต้องการของตนเองและผู้อื่น
- * การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น
- * การแก้ปัญหาในการเล่น
- * การปฏิบัติตามวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อาศัยอยู่และความเป็นไทย

4) ประสพการณ์สำคัญที่ส่งเสริมพัฒนาการด้านสติปัญญา ได้แก่

(1) การคิด

- ก. การรู้จักสิ่งต่าง ๆ ด้วยการมอง ฟัง สัมผัส ชิมรส และดมกลิ่น
- ข. การเลียนแบบการกระทำและเสียงต่าง ๆ
- ค. การเชื่อมโยงภาพ ภาพถ่าย และรูปแบบต่าง ๆ กับสิ่งของหรือสถานที่จริง
- ง. การรับรู้ และแสดงความรู้สึกลำบากผ่านสื่อ วัสดุ ของเล่น และผลงาน
- จ. การแสดงความคิดสร้างสรรค์ผ่านสื่อ วัสดุ ต่าง ๆ

(2) การใช้ภาษา

- ก. การแสดงความรู้สึกลำบากด้วยคำพูด
- ข. การพูดกับผู้อื่นเกี่ยวกับประสพการณ์ของตนเอง หรือเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง
- ค. การอธิบายเกี่ยวกับสิ่งของ เหตุการณ์ และความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ
- ง. การฟังเรื่องราวนิทาน คำคล้องจอง คำกลอน
- จ. การเขียนในหลายรูปแบบผ่านประสพการณ์ที่สื่อความหมายต่อเด็ก
เขียนภาพ เขียนขีดเขียน เขียนคล้ายตัวอักษร เขียนเหมือนสัญลักษณ์ เขียนชื่อตนเอง
- ฉ. การอ่านในหลายรูปแบบ ผ่านประสพการณ์ที่สื่อความหมายต่อเด็ก
อ่านภาพหรือสัญลักษณ์จากหนังสือนิทาน/เรื่องราวที่น่าสนใจ

(3) การสังเกต การจำแนก และการเปรียบเทียบ

- ก. การสำรวจและอธิบายความเหมือน ความต่างของสิ่งต่าง ๆ
- ข. การจับคู่ การจำแนก และการจัดกลุ่ม
- ค. การเปรียบเทียบ เช่น ยาว/สั้น ขรุขระ/เรียบ ฯลฯ
- ง. การเรียงลำดับสิ่งต่าง ๆ
- จ. การคาดคะเนสิ่งต่าง ๆ
- ฉ. การตั้งสมมติฐาน
- ช. การทดลองสิ่งต่าง ๆ
- ซ. การสืบค้นข้อมูล
- ณ. การใช้หรืออธิบายสิ่งต่าง ๆ ด้วยวิธีการที่หลากหลาย

(4) จำนวน

- ก. การเปรียบเทียบจำนวน มากกว่า น้อยกว่า เท่ากัน
- ข. การนับสิ่งต่าง ๆ
- ค. การจับคู่หนึ่งต่อหนึ่ง
- ง. การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของจำนวนหรือปริมาณ

(5) มิติสัมพันธ์ (พื้นที่ / ระยะ)

- ก. การต่อเข้าด้วยกัน การแยกออก การบรรจุและการเทออก
- ข. การสังเกตสิ่งต่าง ๆ และสถานที่จากมุมมองที่ต่าง ๆ กัน
- ค. การอธิบายในเรื่องตำแหน่งของสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กัน
- ง. การอธิบายในเรื่องทิศทางการเคลื่อนที่ของคนและสิ่งต่าง ๆ
- จ. การสื่อความหมายของมิติสัมพันธ์ด้วยภาพวาด ภาพถ่าย และรูปภาพ

(6) เวลา

- ก. การเริ่มต้นและการหยุดการกระทำโดยสัญญา
- ข. การเปรียบเทียบเวลา เช่น คอนเข้า คอนเย็น เมื่อวานนี้ พรุ่งนี้
- ค. การเรียงลำดับเหตุการณ์ต่าง ๆ
- ง. การสังเกตความเปลี่ยนแปลงของฤดู

4.5.2 สารที่ควรเรียนรู้

สารที่ควรเรียนรู้ เป็นเรื่องราวรอบตัวเด็กที่นำมาเป็นสื่อในการจัดกิจกรรม ให้เด็กเกิดการเรียนรู้ ไม่เน้นการท่องจำเนื้อหา ผู้สอนสามารถกำหนดรายละเอียดขึ้นเองให้ สอดคล้องกับวัย ความต้องการ และความสนใจของเด็ก โดยให้เด็กได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ สำคัญที่ระบุไว้ข้างต้น ทั้งนี้อาจยืดหยุ่นเนื้อหาได้ โดยคำนึงถึงประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมใน ชีวิตจริงของเด็ก สารที่เด็กอายุ 5 ปี ควรเรียนรู้ มีดังนี้

1) *เรื่องราวเกี่ยวกับตัวเด็ก* เด็กควรรู้จักชื่อ นามสกุล รูปร่าง หน้าตา รู้จัก อวัยวะต่าง ๆ วิธีระมัดระวังร่างกายให้สะอาด ปลอดภัย การรับประทานอาหารที่ถูกสุขลักษณะ เรียนรู้ที่จะเล่นและทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเองคนเดียว หรือกับผู้อื่น ตลอดจนเรียนรู้ที่จะแสดงความ คิดเห็น ความรู้สึกและแสดงมารยาทที่ดี

2) *เรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลและสถานที่แวดล้อมเด็ก* เด็กควรมีโอกาส รู้จักและรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับครอบครัว สถานศึกษา ชุมชน รวมทั้งบุคคลต่าง ๆ ที่เด็กต้อง เกี่ยวข้องหรือมีโอกาสใกล้ชิดและมีปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวัน

3) *ธรรมชาติรอบตัว* เด็กควรจะได้เรียนรู้สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต รวมทั้ง ความเปลี่ยนแปลงของโลกที่แวดล้อมเด็กตามธรรมชาติ เช่น ฤดูกาล กลางวัน กลางคืน ฯลฯ

4) *สิ่งต่าง ๆ รอบตัวเด็ก* เด็กควรจะได้รู้จักสี ขนาด รูปร่าง รูปทรง น้ำหนักผิวสัมผัสของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว สิ่งของเครื่องใช้ ยานพาหนะ และการสื่อสารต่าง ๆ ที่ใช้ อยู่ในชีวิตประจำวัน

4.6 การจัดประสบการณ์

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยอายุ 5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดในรูป ของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เกิดความรู้ทักษะ คุณธรรม จริยธรรม รวมทั้งเกิดการพัฒนาร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา โดยมีหลักการ และแนวทางการจัดประสบการณ์ ดังนี้

4.6.1 หลักการจัดประสบการณ์

1) จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กโดยองค์รวมอย่าง ค่อเนื่อง

2) เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่าง ระหว่างบุคคลและบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่

3) จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญทั้งกับกระบวนการและ การผลิต

4) จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการอย่างต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์

5) ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

4.6.2 แนวทางการจัดประสบการณ์

1) จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือเหมาะสมกับอายุ วุฒิภาวะ และระดับพัฒนาการ เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาศักยภาพ

2) จัดประสบการณ์ให้สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้คือ เด็กได้ลงมือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้เคลื่อนไหว สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง

3) จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการ คือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้

4) จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ริเริ่ม คิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำ และนำเสนอความคิด โดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก

5) จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กอื่น กับผู้ใหญ่ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ในบรรยากาศที่อบอุ่นมีความสุขและเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือในลักษณะต่าง ๆ กัน

6) จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและอยู่ในวิถีชีวิตของเด็ก

7) จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดีและทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรมจริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

8) จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่มีการวางแผนไว้ล่วงหน้าและแผนที่เกิดขึ้นในสภาพจริงโดยไม่ได้คาดการณ์ไว้

9) ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ ทั้งการวางแผน การสนับสนุนสื่อการสอน การเข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินพัฒนาการ

10) จัดทำสารนิทัศน์ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล นำมาไตร่ตรองและใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กและการวิจัยในชั้นเรียน

4.6.3 การจัดกิจกรรมประจำวัน

กิจกรรมสำหรับเด็กอายุ 5 ปี สามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมประจำวันได้หลายรูปแบบ เป็นการช่วยให้ทั้งผู้สอนและเด็กทราบว่าแต่ละวันจะทำกิจกรรมอะไร เมื่อใด และอย่างไร การจัดกิจกรรมประจำวันมีหลักการจัดและขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

1) หลักการจัดกิจกรรมประจำวัน

(1) กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของเด็กในแต่ละวัน

(2) กิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด ทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ไม่ควรใช้เวลาต่อเนื่องนานเกินกว่า 20 นาที

(3) กิจกรรมที่เด็กมีอิสระเลือกเล่นเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง ฯลฯ ใช้เวลาประมาณ 40 – 60 นาที

(4) กิจกรรมควรมีความสมดุลระหว่างกิจกรรมในห้องและนอกห้อง กิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อใหญ่และกล้ามเนื้อเล็ก กิจกรรมที่เป็นรายบุคคล กลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่เด็กเป็นผู้ริเริ่มและผู้สอนเป็นผู้ริเริ่ม และกิจกรรมที่ใช้กำลังและไม่ใช้กำลังจัดให้ครบทุกประเภท ทั้งนี้กิจกรรมที่ต้องออกกำลังกายควรจัดสลับกับกิจกรรมที่ไม่ต้องออกกำลังมากนัก เพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยเกินไป

2) ขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน การเลือกกิจกรรมที่จะนำมาจัดในแต่ละวัน ต้องให้ครอบคลุมสิ่งต่อไปนี้

(1) การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว และความคล่องแคล่วในการใช้อวัยวะต่าง ๆ จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้เล่นอิสระกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวัดคนตรี

(2) การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเล็ก การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือและตา จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้เล่นเครื่องเล่นสัมผัส เล่นเกมต่อภาพ ฝึกช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย หยิบจับชิ้นส่วน ใช้อุปกรณ์ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว ฯลฯ

(3) การพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัยในตนเองรับผิดชอบ ชี้อิสต์ย์ ประหยัด เมตตากรุณา เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยและศาสนาที่นับถือ จึงควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเล่นให้เด็กได้มีโอกาสตัดสินใจเลือก ได้รับการ

ตอบสนองความต้องการ ได้ฝึกปฏิบัติโดยสอดคล้องคุณธรรมจริยธรรม ตลอดเวลาที่โอกาส
เอื้ออำนวย

(4) *การพัฒนาสังคมนิสัย* เพื่อให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดี แสดงออก
อย่างเหมาะสมและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน
มีนิสัยรักการทำงาน รู้จักระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น จึงควรจัดให้เด็กได้ปฏิบัติ
กิจวัตรประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น รับประทานอาหาร พักผ่อนนอนหลับ ขับถ่าย ทำความ
สะอาดร่างกาย เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎกติกาข้อตกลงของส่วนรวม เก็บของ
เข้าที่เมื่อเล่นหรือทำงานเสร็จ ฯลฯ

(5) *การพัฒนาการคิด* เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอด สังเกต
จำแนก เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหา จึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้
สนทนาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก ค้นคว้าจากแหล่ง ข้อมูล
ต่าง ๆ ทดลอง ศึกษาออกสถานที่ ประกอบอาหาร หรือจัดให้เด็กได้เล่นเกมการศึกษาที่เหมาะสม
กับวัยอย่างหลากหลาย ฝึกการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและในการทำกิจกรรมทั้งที่เป็นกลุ่มย่อย
กลุ่มใหญ่ หรือรายบุคคล

(6) *การพัฒนาภาษา* เพื่อให้เด็กมีโอกาสใช้ภาษาสื่อสารถ่ายทอด
ความรู้สึก ความนึกคิด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมีประสบการณ์ จึงควรจัดกิจกรรม
ทางภาษาให้มีความหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการอ่าน
และบุคลากรที่แวดล้อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรม
ทางภาษาที่เหมาะสมกับเด็กเป็นสำคัญ

(7) *การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์* เพื่อให้เด็กได้
พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและเห็นความสวยงามของสิ่งต่าง ๆ
รอบตัว โดยใช้กิจกรรมศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ ใช้การเคลื่อนไหวและจังหวะตามจินตนาการ ให้
ประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ อย่างอิสระตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็กเล่นบทบาทสมมติในมุมเล่น
ต่าง ๆ เล่นน้ำ เล่นทราย เล่นก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น แท่งไม้ รูปทรงต่าง ๆ ฯลฯ

4.7 การประเมินพัฒนาการ

การประเมินพัฒนาการเด็กอายุ 5 ปี เป็นการประเมินพัฒนาการทางด้านร่างกาย
อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาของเด็ก โดยถือเป็นกระบวนการต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่ง
ของกิจกรรมปกติที่จัดให้เด็กในแต่ละวัน ทั้งนี้ให้มุ่งนำข้อมูลการประเมินมาพิจารณาปรับปรุง
วางแผนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนได้รับการพัฒนาตามจุดหมายของหลักสูตร
การประเมินพัฒนาการควรยึดหลัก ดังนี้

- 3.7.1 ประเมินพัฒนาการของเด็กครบทุกด้านและนำผลมาพัฒนาเด็ก
- 3.7.2 ประเมินเป็นรายบุคคลอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดปี
- 3.7.3 สภาพการประเมินควรมีลักษณะเช่นเดียวกับการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน
- 3.7.4 ประเมินอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน เลือกใช้เครื่องมือและจัดบันทึกไว้

เป็นหลักฐาน

3.7.5 ประเมินตามสภาพจริงด้วยวิธีการหลากหลายเหมาะกับเด็ก รวมทั้งใช้แหล่งข้อมูลหลาย ๆ ด้าน ไม่ควรใช้การทดสอบ

สำหรับวิธีการประเมินที่เหมาะสมและควรใช้กับเด็กอายุ 5 ปี ได้แก่ การสังเกต การบันทึกพฤติกรรม การสนทนา การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากผลงานเด็กที่เก็บอย่างเป็นระบบ

5. สารระท้องถิ่นจังหวัดลพบุรี

5.1 ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดลพบุรี

5.1.1 ประวัติความเป็นมาของจังหวัดลพบุรี

จากการศึกษาค้นคว้าของนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดี พบว่าลพบุรีเป็นดินแดนที่มีมนุษย์เข้ามาอาศัยอยู่ยาวนานก่อนยุคประวัติศาสตร์ ซึ่งปัจจุบันนี้เราสามารถค้นพบหลักฐานหลายอย่างของมนุษย์โบราณ เช่น โครงกระดูก เครื่องมือเครื่องใช้ และเครื่องประดับต่าง ๆ ที่ทำจากหิน มีกระจายอยู่ทั่วไปตามเนินดินสูงที่น้ำท่วมไม่ถึง หรือบริเวณใกล้ภูเขาที่มีทางน้ำไหลผ่าน

หลักฐานที่สำคัญของมนุษย์โบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่ถือว่าเก่าที่สุดของเมืองลพบุรี ได้แก่ “ขวานหินกะเทาะ” ซึ่งค้นพบที่ถ้ำกระดำ ตำบลเขาสนามแจง อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี โดย ศาสตราจารย์ฟริทซ์ สาระลิน นักโบราณคดีชาวสวีเดนแลนด์ ในปีพุทธศักราช 2474 ซึ่งสันนิษฐานได้ว่าเป็นเครื่องมือของมนุษย์ในยุคหินกลาง

ต่อมาได้มีผู้ค้นพบหลักฐานของมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ในยุคหินใหม่ และยุคโลหะของดินแดนลพบุรีอีกมากมาย ซึ่งกระจายอยู่ตามพื้นที่ต่าง ๆ ของลพบุรี เช่น เครื่องปั้นดินเผา เครื่องประดับ แหวน กำไล และลูกปัดที่ทำด้วยสำริด เป็นต้น

ในยุคประวัติศาสตร์ ดินแดนส่วนนี้ได้รับเอาศิลปะและวัฒนธรรมจากอินเดีย เช่นเดียวกับเมืองโบราณต่าง ๆ เช่น เมืองศรีเทพ เมืองนครปฐม และปราจีนบุรี เป็นต้น ดังหลักฐานศิลาจารึกหลักที่ 18 ซึ่งพบที่ศาลพระกาฬ เมืองลพบุรี มีลักษณะเป็นเสาแปดเหลี่ยม

อันเป็นศิลปกรรมที่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย และเป็นจารึกที่เนื่องในพุทธศาสนาภาษามอญ ซึ่ง ศาสตราจารย์ยอช เซเคส์ ได้กำหนดอายุการสร้างเอาไว้ในราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 14

และศิลาจารึกเสาแปดเหลี่ยมพบที่เมืองโบราณชัยจำปา อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี ก็มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ 13 – 14 เช่นกัน

ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 16 – 18 อาณาจักรขอมมีความเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด สามารถแผ่ขยายอำนาจเข้ามาในดินแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน เมืองลพบุรีได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรขอมเป็นครั้งคราว และได้รับเอาวัฒนธรรมต่าง ๆ ของขอมเข้ามาด้วย

หลักฐานสำคัญพบที่ศาลพระกาฬเมืองลพบุรี คือ ศิลาจารึกหลักที่ 19 ซึ่งมีข้อความภาษาเขมรถิ่นถึงพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 และศิลาจารึกหลักที่ 21 ซึ่งมีข้อความจารึกขึ้นเพื่อให้ทราบถึงสิ่งของต่าง ๆ ที่อุทิศถวายแด่เทวรูปพระนารายณ์ เป็นต้น

หลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของอาณาจักรขอม ที่มีต่อเมืองลพบุรี คือ ภาพสลักนูนต่ำของทหารละโว้บนผนังระเบียงปราสาทนครวัดในประเทศกัมพูชา

ปลายพุทธศตวรรษที่ 18 หรือประมาณปีพุทธศักราช 1893 อาณาจักรขอมเริ่มอ่อนแอลง ทำให้รัฐต่าง ๆ ที่เคยตกอยู่ภายใต้อำนาจของขอม ได้แยกตัวออกมาเป็นอิสระ เช่น อาณาจักรสุโขทัย เชียงใหม่ พะเยา และลพบุรี และต่อมาในปลายพุทธศตวรรษที่ 19 อาณาจักรศรีอยุธยาที่ได้รับการสถาปนาขึ้นมาโดยพระเจ้าอู่ทอง ในปีพุทธศักราช 1893 ดังนั้น เมืองลพบุรี หรือเมืองละโว้แต่เดิมก็มีฐานะเป็นเมืองบริวารของอาณาจักรศรีอยุธยาไปในที่สุด อย่างไรก็ตาม ลพบุรีก็ยังถือเป็นเมืองสำคัญอยู่มาก

สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 หรือพระเจ้าอู่ทอง ผู้ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นมา ได้โปรดฯ ให้ขุนหลวงพะงั่ว หรือสมเด็จพระบรมราชาธิราชไปครองเมืองสุพรรณบุรี และโปรดฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอพระรามศวรไปครองเมืองลพบุรี ซึ่งถือว่าทั้งสองนี้มีความสำคัญต่อกรุงศรีอยุธยามากทีเดียว

จะเห็นได้ว่า ลพบุรีเป็นดินแดนที่มีอารยธรรมเก่าแก่มากตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงยุคปัจจุบัน จากหลักฐานที่เป็นสถาปัตยกรรมอันโดดเด่น เช่น พระปรางค์สามยอดลพบุรีที่มีชื่อเสียง ซึ่งเป็นสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลทางศิลปะแบบขอม และมีชื่อเรียกเฉพาะว่า เป็นศิลปะแบบลพบุรีนั้น สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในราวปีพุทธศักราช 1800 จึงนับว่าเป็นศิลปกรรมชิ้นเอกของเมืองลพบุรีทั้งในอดีตและปัจจุบัน ที่สามารถบ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของลพบุรีในอดีตกาลได้

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ลพบุรียังเป็นเมืองที่มีความสำคัญและเป็นหัวเมืองที่อยู่ในเขตราชธานี เพราะอยู่ใกล้กับพระนครในสมัยรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้โปรดฯ ให้มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระราชวังเก่า ซึ่งเคยเป็นที่ประทับของสมเด็จพระรามาธิบดีมาก่อน ให้เป็นพระราชวังที่ประทับของพระองค์และทรงโปรดเสด็จแปรพระราชฐานประทับที่เมืองลพบุรีถึง 7-8 เดือนในรอบหนึ่งปี

พระราชกรณียกิจและการว่าราชการของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชส่วนใหญ่จึงอยู่ที่เมืองลพบุรี เช่น การเสด็จประพาสออกล้อมจับช้างป่า หรือการต้อนรับแขกต่างประเทศ เป็นต้น ดังปรากฏในปีพุทธศักราช 2228 โปรดฯ ให้ราชทูตเดอโซมงด์ เข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศสที่กรุงศรีอยุธยา แล้วยังโปรดฯ ให้เข้าเฝ้าเป็นการส่วนพระองค์ที่เมืองลพบุรีอีกด้วย

ดังนั้น ลพบุรีจึงกลายเป็นราชธานีแห่งใหม่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองในระยะหนึ่ง เมืองลพบุรีในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นเมืองที่มีความสำคัญ เป็นราชธานีที่มีผู้คนเข้ามาอาศัยอยู่มากพอสมควร ครั้นสิ้นรัชกาลของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลพบุรีก็มีบทบาทและความสำคัญน้อยลง แต่ก็ยังเป็นเมืองในเขตราชธานีเหมือนเดิมจนกระทั่งสิ้นกรุงศรีอยุธยา

พระเพทราชาขึ้นครองราชย์ ก็ได้อพยพผู้คนและหน่วยราชการทั้งหลายกลับไปอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาตามเดิม เมืองลพบุรีเริ่มตกอยู่ในสภาพเป็นเมืองที่ถูกล้อมพระราชวังของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชถูกล้อมทิ้งร้าง ทำให้เมืองลพบุรีถูกทิ้งเป็นเมืองร้างอยู่นานถึง 90 ปี จนกระทั่งกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า ในปีพุทธศักราช 2310

ครั้นถึงสมัยกรุงธนบุรี เมื่อพระเจ้าตากสินมหาราชทรงกอบกู้เอกราชและตั้งกรุงธนบุรีขึ้นเป็นราชธานีใหม่แทนกรุงศรีอยุธยา พระองค์จึงโปรดฯ ให้เจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปปราบหัวเมืองต่าง ๆ เช่น เป็นแม่ทัพยกไปตีกรุงเวียงจันทน์ ศรีสัตนาคณหุต และหลวงพระบาง เมื่อยกทัพกลับก็ได้กวาดต้อนอพยพผู้คนจากเมืองทั้งสามนี้ลงมาเป็นจำนวนมาก และให้ผู้ที่ถูกกวาดต้อนมาเข้าไปตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่ต่าง ๆ ทางภาคอีสาน และยังกวาดต้อนอพยพให้เข้ามาอาศัยอยู่ตามเขตหัวเมืองชั้นในที่มีผู้คนอาศัยอยู่น้อย เช่น เมืองลพบุรี

ปัจจุบันจึงปรากฏมีชนกลุ่มน้อยที่อพยพมาจากนครเวียงจันทน์ เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่บ้านหัวช้าง ตำบลท่าศาลา อำเภอเมืองลพบุรี และกลุ่มไทยพวนที่อพยพมาจากเมืองหลวงพระบาง เข้ามาตั้งรกรากอยู่ที่อำเภอบ้านหมี่ และกลุ่มชนที่พูดภาษาไทยเงี้ยวที่อพยพมาจากกรุงศรีสัตนาคณหุต เข้ามาตั้งรกรากอยู่ในหลายท้องที่ของเมืองลพบุรี นอกจากนั้นก็ยังมีกลุ่มชนชาวมอญที่อพยพเข้ามาอยู่ในตำบลบางขันหมาก อำเภอเมืองลพบุรี ซึ่งเป็นชาวมอญที่มาจากกรุงหงสาวดีในอดีตนั่นเอง

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงเห็นว่าไทยได้ทำการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น โดยเฉพาะชาวฝรั่งเศส อังกฤษ ซึ่งเป็นนักล่าอาณานิคมและแสวงหาเมืองขึ้นในภูมิภาคเอเชียตลอดมา ซึ่ง อินเดีย พม่า ศรีลังกา มาเลเซีย ได้ตกอยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ ส่วนเวียดนาม เขมร และลาว ก็ตกอยู่ภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส

สำหรับประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงตระหนัก ถึงภัยที่อาจจะเกิดจากการรุกรานของประเทศตะวันตก อย่างฝรั่งเศสและอังกฤษเช่นกัน พระองค์ จึงได้โปรดฯ ให้สถาปนาเมืองลพบุรีขึ้นอีก เพื่อเป็นเมืองที่จะเสด็จประทับได้อีกแห่งหนึ่งนอกจาก กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีพื้นที่อยู่ติดกับปากอ่าวและเสี่ยงต่อการถูกรือรบต่างชาติปิดล้อมได้ง่าย ในยามเกิดศึกสงคราม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเล็งเห็นทางหนีทีไล่แล้ว จึงมี พระบรมราชโองการ โปรดฯ ให้พระยาพิชัยสงคราม พระยาพิชัยณรงค์ พระยานรินทรราชเสนี เป็นแม่กองบูรณะพระราชวังเดิมของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชที่เมืองลพบุรีขึ้นใหม่ พร้อมกับ สร้างพระที่นั่งบางองค์ ในปีพุทธศักราช 2399 ให้มีสภาพที่เรียบร้อยแข็งแรงเหมือนเมื่อก่อน พระที่นั่งองค์ใหม่ที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 นี้คือพระที่นั่งพิมานมงกุฎ สำหรับเป็นที่ประทับ และเสด็จออกของขุนนาง

พระองค์โปรดฯ ให้สร้างหมู่ตึกสำหรับข้าราชการขึ้นอีกจำนวน 10 หลัง พร้อมขยายเขตพระราชวังด้านเหนือ – ใต้ ออกไปอีก แล้วพระราชทานนามพระราชวังแห่งนี้ ว่า พระนารายณ์ราชนิเวศน์ ปัจจุบันตั้งอยู่ที่ตำบลท่าหิน อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 ทรงเสด็จประทับที่ พระราชวัง นารายณ์ราชนิเวศน์หลายครั้ง เมื่อสิ้นรัชกาลของพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ก็ทรงโปรดประทับที่หมู่พระที่นั่งใหญ่ในพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ ในคราวที่พระองค์เสด็จประพาสเมืองลพบุรีเช่นกัน

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมืองลพบุรีเริ่มมีความเจริญมากขึ้นเรื่อย ๆ มีการจัดตั้งมณฑลเทศาภิบาล ทางรถไฟสายเหนือตัดผ่านใจกลางเมืองลพบุรี บริเวณป่าซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นที่รักษาโขลงช้างเถื่อนสำหรับพระมหากษัตริย์เสด็จประพาสคล้องช้าง ปัจจุบันเป็นคลองส่งน้ำ บ้านเรือนผู้คนและถนนหนทางตัดผ่านเข้าไป ทำให้ป่าดงพงไพรหมดไป อ่างเก็บน้ำห้วยชันเหล็กขนาดใหญ่ ได้สร้างขึ้นในสมัยต่อ ๆ มา ทำให้ลพบุรีมีแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูกมาจนถึงปัจจุบันนี้

ลพบุรี เป็นชื่อที่มีการกล่าวถึงในพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่หลักฐานที่เรียกว่าลพบุรีว่า ละโว้ ได้มาจากตำนานเก่า คือ ตำนานมูลศาสตร์ และตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ ซึ่งได้เล่าเรื่องของพระนางจามเทวี ราชธิดากษัตริย์ ผู้ครองกรุงละโว้ที่เสด็จขึ้นไปครองเมืองหริภุญชัยหรือเมืองลำพูนในปัจจุบัน

ในตำนานกล่าวว่า ลำพูนหรือเมืองหริภุญชัยสร้างขึ้นโดยท่านฤๅษีสองคน มีนามว่า วาสเทพฤๅษี ในปีพุทธศักราช 1204 จากนั้นต่อมาอีก 2 ปี ฤๅษีทั้งสองก็ได้ส่งทูตล่องลงมาตามลำน้ำปิง สู่มืองละโว้ เพื่อทูลขอเชื้อสายกษัตริย์แห่งเมืองละโว้ให้มาปกครองหริภุญชัย กษัตริย์กรุงละโว้ จึงได้พระราชทานพระนางจามเทวีราชธิดาให้ขึ้นไปครอง ซึ่งพระฤๅษีทั้งสองได้พิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในศีลธรรม และเป็นปฐมกษัตริย์แห่งหริภุญชัยในเวลาต่อมา

ส่วนตำนานชินกาลมาลีปกรณ์ เรียกชื่อเมืองลพบุรีหรือเมืองละโว้ว่าลวปุระ ซึ่งตรงกับหลักฐานสำคัญในสมัยทวารวดี เช่น เหรียญเงินที่พบในเขตเมืองโบราณอู่ทอง สุพรรณบุรี ซึ่งเป็นเหรียญเงินที่มีจารึกด้วยภาษาสันสกฤตว่า ลวปุระ เช่นกัน

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ได้มีการติดต่อทำมาค้าขายกับชาวต่างประเทศ เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา และฝรั่งเศส ซึ่งในบันทึกจดหมายเหตุของชาวต่างประเทศเหล่านี้ ต่างก็เรียกเมืองลพบุรีว่า ละโว้ ทั้งสิ้น ดังนั้น คำว่า ละโว้ จึงเป็นชื่อที่เรียกเมืองลพบุรีมาแต่อดีตนานมาแล้ว

บางตำนานได้กล่าวถึงเมืองลพบุรีไว้อีกว่า เมื่อประมาณพันกว่าปีมาแล้วมีพระยาสามพี่น้องได้เป็นใหญ่อยู่ในละโว้ ต่อมาก็ได้เป็นผู้สร้างเมืองละโว้ขึ้นมาและได้สร้างพระปรางค์สามยอดขึ้น เพื่อประกาศถึงความเจริญรุ่งเรืองและความยิ่งใหญ่ของพระยาสามพี่น้องแห่งดักศิลาที่มาตั้งเมืองละโว้เป็นราชธานี

ครั้งต่อมา เมื่อขอมมีอำนาจและได้แผ่ขยายอาณาจักรและอำนาจเข้ามาถึงดินแดนส่วนนี้จนกระทั่งยึดเมืองละโว้ไว้ได้ในระยะเวลาหนึ่ง แล้วพระยาชัยนารายณ์โอรสแห่งพระเจ้าจันทโชติ ได้รวบรวมกำลังขับไล่ขอมออกไป แล้วเปลี่ยนชื่อเมืองละโว้เป็นลวะบุรี จนกลายมาเป็นชื่อลพบุรีตราบนทุกวันนี้ ดังรูปปั้นพระนารายณ์สี่กรซึ่งประดิษฐานอยู่ที่ศาลพระกาฬในปัจจุบัน เชื่อว่าสร้างขึ้นเพื่อเป็นเกียรติแก่พระยาชัยนารายณ์สืบไป

5.1.2 สภาพภูมิศาสตร์และการประกอบอาชีพ

ลพบุรี มีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ในบริเวณตอนกลางของประเทศไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของภาคกลาง พื้นที่ของจังหวัดลพบุรีมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มสลับกับเนินเขา

จังหวัดลพบุรีบริเวณที่ราบลุ่มจะมีแม่น้ำลพบุรีไหลผ่าน โดยแม่น้ำสายนี้แยกสาขาออกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยาไหลเข้าสู่พื้นที่ของจังหวัดลพบุรี มีระยะทางประมาณ 42

กิโลเมตร ลุ่มน้ำในบริเวณนี้ยังประกอบไปด้วยลำธารธรรมชาติอีกหลายแห่ง ซึ่งกระจายอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มทั่วไปของพื้นที่เมืองลพบุรี

แม่น้ำป่าสัก เป็นสายน้ำอีกสายหนึ่งที่ไหลทอดผ่านพื้นที่ทางตอนกลางของอำเภอชัยบาดาล และอำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี เป็นแม่น้ำสายสำคัญอีกสายหนึ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อชีวิตของผู้คนในบริเวณนั้น

จากลักษณะพื้นที่ของลพบุรีที่เป็นป่าเขา มีทรัพยากรทางธรรมชาติอยู่มาก โดยมีแร่ธาตุต่าง ๆ มากมาย เช่น แร่เหล็ก ซึ่งมีที่เขาทับควาย ตำบลห้วยโป่ง อำเภอโคกสำโรง และบริเวณเขาวง อำเภอเมืองลพบุรี เป็นต้น

ทองแดงเป็นแร่ธาตุอีกชนิดหนึ่ง ซึ่งพบที่บริเวณเขาพระบาทน้อย เขาวงพระจันทร์ แต่ก็ยังมีไม่มากพอที่จะเปิดทำเหมืองได้

แร่ทองคำซึ่งเป็นแร่ธาตุที่หายาก สามารถพบได้ในเขตอำเภอพัฒนานิคม และบ้านท่าตะโก อำเภอชัยบาดาล เช่นกัน

แร่หินเขียวหनुมาน พบที่ตำบลลำน้ำรายณ์ อำเภอชัยบาดาล และดินมาร์ลหรือดินสอพอง ซึ่งมีมากอยู่ที่บ้านหินสองก้อน ตำบลทะเลชุบศร ในเขตอำเภอเมืองลพบุรี นอกจากนี้ดินแดนบริเวณเขาวงและเขาทับควาย ยังพบแหล่งแร่เหล็กซึ่งสามารถเปิดทำเหมืองได้แล้ว

อย่างไรก็ตามพื้นที่ของจังหวัดลพบุรีส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ในทางเกษตรกรรมมากกว่าอย่างอื่น ประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดมีอาชีพทำนา ทำสวนและปลูกพืชไร่หรือเลี้ยงสัตว์โดยทั่วไป ส่วนอาชีพอื่น ๆ เช่น การทำประมงน้ำจืด การทอผ้า และการทำดินสอพองก็มีบ้าง ตามสภาพสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยให้ เช่น การเลี้ยงโคเนื้อ ในพื้นที่อำเภอชัยบาดาล การประมงน้ำจืด ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเขตอำเภอท่าเรือ และอำเภอเมืองลพบุรี การทอผ้ามีอยู่ในพื้นที่อำเภอบ้านหมี่ เป็นต้น

จากสภาพภูมิศาสตร์เช่นนี้ ทำให้จังหวัดลพบุรีมีเศรษฐกิจที่ค่อนข้างดี ส่งผลให้ประชากรในจังหวัดลพบุรีมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีตามไปด้วย

5.1.3 ที่ตั้งและอาณาเขตจังหวัดลพบุรี

ที่ตั้ง จังหวัดลพบุรีตั้งอยู่ในภาคกลางของประเทศไทย ระหว่างเส้นรุ้งที่ 100 องศา 26 ลิปดา ถึง 100 องศา 27 ลิปดาตะวันออก และเส้นแวงที่ 14 องศา 39 ลิปดา ถึง 15 องศา 30 ลิปดาเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานครตามเส้นทางหลวงหมายเลข 1 ถนนพหลโยธิน 154 กิโลเมตร และตามเส้นทางรถไฟสายเหนือ 133 กิโลเมตร

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดจังหวัดนครสวรรค์ และจังหวัดเพชรบูรณ์

ทิศใต้ ทิศจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดสระบุรี
 ทิศตะวันออก ทิศจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดชัยภูมิ
 ทิศตะวันตก ทิศจังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง และจังหวัด

นครสวรรค์

5.1.4 การแบ่งเขตการปกครอง

จังหวัดลพบุรีได้แบ่งเขตการปกครองเป็น 11 อำเภอ ดังนี้

- 1) อำเภอเมืองลพบุรี
- 2) อำเภอบำเหน็จณรงค์ ระยะทางห่างจากอำเภอเมืองลพบุรี 15 กิโลเมตร
- 3) อำเภอพัฒนานิคม ระยะทางห่างจากอำเภอเมืองลพบุรี 51 กิโลเมตร
- 4) อำเภอชัยบาดาล ระยะทางห่างจากอำเภอเมืองลพบุรี 97 กิโลเมตร
- 5) อำเภอสระโบสถ์ ระยะทางห่างจากอำเภอเมืองลพบุรี 65 กิโลเมตร
- 6) อำเภอโคกสำโรง ระยะทางห่างจากอำเภอเมืองลพบุรี 35 กิโลเมตร
- 7) อำเภอบ้านหมี่ ระยะทางห่างจากอำเภอเมืองลพบุรี 32 กิโลเมตร
- 8) อำเภอท่าหลวง ระยะทางห่างจากอำเภอเมืองลพบุรี 83 กิโลเมตร
- 9) อำเภอโคกเจริญ ระยะทางห่างจากอำเภอเมืองลพบุรี 77 กิโลเมตร
- 10) อำเภอหนองม่วง ระยะทางห่างจากอำเภอเมืองลพบุรี 54 กิโลเมตร
- 11) อำเภอลำสนธิ ระยะทางห่างจากอำเภอเมืองลพบุรี 120 กิโลเมตร

5.1.5 ลักษณะภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศ จังหวัดลพบุรีจะมีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีราว 28 องศาเซลเซียส สำหรับในฤดูร้อนช่วงเดือนเมษายนอุณหภูมิจะสูงถึง 31 องศาเซลเซียส และในฤดูหนาวช่วงเดือนธันวาคม ลพบุรีจะมีอุณหภูมิต่ำถึง 20 – 25 องศาเซลเซียสโดยเฉลี่ย

ในฤดูฝนลพบุรีจะได้รับอิทธิพลจากมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ตั้งแต่เดือนพฤษภาคมไปจนถึงเดือนตุลาคม ทำให้ฝนตกชุก ดังนั้นพืชพรรณไม้ตามธรรมชาติของจังหวัดลพบุรีจึงมีความอุดมสมบูรณ์และมั่งคั่งไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่

5.1.6 สถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่สำคัญ

จังหวัดลพบุรีมีสถานที่ท่องเที่ยว และสถานที่สำคัญดังนี้

1) อำเภอเมืองลพบุรี

วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ตั้งอยู่ตรงข้ามกับสถานีรถไฟ สร้างในสมัยใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์สืบมาหลายยุคหลายสมัย ศิลปกรรมที่ปรากฏจึงมีความแตกต่างกันมาก เมื่อเข้าไปในวัด จะพบศาลาเปลื้องเครื่องเป็นอันดับแรก ศาลาเปลื้อง

เครื่องนี้ใช้เป็นที่สำหรับพระเจ้าแผ่นดินเปลี่ยนเครื่องทรงก่อนที่จะเข้าพิธีทางศาสนาในพระวิหารหรือพระอุโบสถ ถัดจากศาลาเปลื้องเครื่องเป็นวิหารหลวง สร้างในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทางทิศใต้ของวิหารหลวงเป็นพระอุโบสถขนาดย่อม ประคูด้านข้างเป็นศิลปะแบบฝรั่งเศสทั้งหมด ห่างไปทางทิศตะวันตกของวิหาร เป็นพระปรารักษ์ประธานองค์ปรารักษ์ก่อด้วยศิลาแลงโบกปูน มีเครื่องประดับลวดลายเป็นพระพุทธรูปและพุทธประวัติ อายุประมาณ พ.ศ. 1800 ต่อมาได้รับการซ่อมแซมในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดี สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ลวดลายจึงมีปะปนกันหลายสมัย ปรารักษ์องค์นี้เดิมบรรจุพระพุทธรูปไว้จำนวนมาก ที่มีชื่อเสียง คือ พระเครื่องสมัยลพบุรี เช่น พระนุยาน พระร่วง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ

พระนารายณ์ราชนิเวศน์ เป็นพระราชวังซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2209 เพื่อใช้ประทับ ณ เมืองลพบุรี แบ่งเป็นเขตพระราชฐานชั้นนอกเขตพระราชฐานชั้นกลาง และเขตพระราชฐานชั้นใน กำแพงพระราชวังก่อด้วยอิฐถือปูน มีใบเสมาเรียงรายบนสันกำแพง มีซุ้มประตูทั้งหมด 11 ซุ้ม ช่องประตูทางเข้าโค้งแหลม หลังคาประตูเป็นทรงจัตุรมุข ตรงจั่วซุ้มประตูตกแต่งลายกระจังปูนปั้นที่วิวัฒนาการมาจากคอกบัว ที่ซุ้มประตูและกำแพงพระราชฐานชั้นกลางและชั้นในมีช่องเล็ก ๆ เจาะเป็นรูปโค้งแหลมคล้ายบัวเรียงเป็นแถวสำหรับวางตะเกียง ประมาณ 2,000 ช่อง ต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมขึ้นใหม่เมื่อปี พ.ศ. 2399 เพื่อให้เป็นราชธานีชั้นใน และพระราชทานชื่อว่า “พระนารายณ์ราชนิเวศน์” เปิดให้เข้าชมทุกวัน ระหว่างเวลา 07.00 – 17.00 น.

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสมเด็จพระนารายณ์ ตั้งอยู่ในพระนารายณ์ราชนิเวศน์ นับเป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ แห่งที่ 3 ของประเทศไทย ตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2466 แบ่งอาคารจัดแสดงศิลปะโบราณวัตถุเป็น 4 อาคาร คือ

1. พระที่นั่งพิมานมงกุฎ จัดแสดงศิลปะโบราณวัตถุมีอายุเก่าแก่ตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์โบราณวัตถุเหล่านี้มีอายุแตกต่างกัน ตั้งแต่สมัยทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี กรุงสุโขทัย เชียงแสน (ล้านนา) กรุงศรีอยุธยา และกรุงรัตนโกสินทร์ และมีการจัดแสดงพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ที่เพิ่งขุดค้นพบ ณ สถาบันราชภัฏเทพสตรี เมื่อปี พ.ศ. 2540

2. พระที่นั่งจันทรพิศาล อาคารด้านหน้าจัดแสดงพระราชประวัติของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และโบราณวัตถุที่ทำด้วยหินขนาดใหญ่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพระพุทธรูปและห้องด้านหลังจัดแสดงงานประณีตศิลป์สมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์

3. อาคารชีวิตไทยภาคกลาง เดิมเป็นห้องเครื่องในสมัยรัชกาลที่ 4 จัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวนา ได้แก่ คราด ไถ เกวียน สี่ฝัด และเครื่องมือจับปลา เป็นต้น

4. พิพิธภัณฑ์หนังใหญ่ จัดแสดงหนังใหญ่ เรื่อง รามเกียรติ์ ซึ่งได้มาจากวัดตะเคียน ตำบลท้ายตลาด อำเภอเมืองลพบุรี

วัดเสาธงทอง ตั้งอยู่บนถนนฝรั่งเศส ซึ่งตัดเชื่อมระหว่าง พระนารายณ์ราชนิเวศน์กับบ้านหลวงรับราชทูต มีโบราณสถานที่น่าสนใจคือ พระวิหาร ซึ่งเดิมเป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนาอิสลามของชาวเปอร์เซีย นอกจากนั้นยังมีตึกปิฎุ ตึกคหสารหรือตึกโคระถ่าน เป็นตึกเก่าสันนิษฐานว่าใช้เป็นที่พักันกรับรองแขกเมือง และราชทูตต่างประเทศชาวเปอร์เซีย ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

เทวสถานปราสาทแขก เป็นโบราณสถานที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดของลพบุรี ตั้งอยู่ใกล้กับพระนารายณ์ราชนิเวศน์ เป็นปราสาทก่อด้วยอิฐ 3 องค์ ไม่มีฉนวนเชื่อมต่อกัน ลักษณะอิทธิพลศิลปะเขมรแบบพะโคอายุราวพุทธศตวรรษที่ 15 (พ.ศ. 1425 – 1536) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างวิหารขึ้นด้านหน้าและดั่งเก็บน้ำประปาทางด้านทิศใต้ของเทวสถาน

พระปราสาทสามยอด ตั้งอยู่บนเนินดินด้านทิศตะวันตกของทางรถไฟ ใกล้กับศาลพระกาฬ ลักษณะเป็นปราสาทเรียงต่อกัน 3 องค์ มีฉนวนทางเดินเชื่อมต่อกัน ปราสาทองค์กลางสูงประมาณ 21.5 เมตร เป็นศิลปะเขมรแบบขอม มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 ก่อด้วยศิลาแลงและตกแต่งลวดลายปูนปั้นที่สวยงามพระปราสาทสามยอดนี้เดิมคงเป็นเทวสถานของขอมในพุทธศาสนาเถรวาท ต่อมาได้ดัดแปลงเป็นเทวสถานโดยมีฐานศิวิลิ่งค์ปรากฏอยู่ในองค์ปราสาททั้ง 3 องค์ จนกระทั่งถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้บูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นวัดในพระพุทธศาสนา แล้วสร้างพระวิหารก่อด้วยอิฐ ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาผสมแบบยุโรป ในส่วนของประตูและหน้าต่าง ภายในวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปหินทรายปางมารวิชัย ศิลปะแบบอยุธยาตอนต้น

ศาลพระกาฬ ตั้งอยู่ริมทางรถไฟด้านทิศตะวันออก เดิมเรียกว่า “ศาลสูง” เป็นเทวสถานเก่าของขอม สร้างด้วยศิลาแลงเรียงซ้อนกันเป็นฐานสูง มีลักษณะเป็นปราสาทเดี่ยวขนาดใหญ่ ผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีมุขยื่นด้านหน้า มีบันไดขึ้นลง 4 ด้าน เรือนธาตุหรือองค์ปราสาททั้งหมดแล้วอายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 16 มีทับหลังสลักรูปพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ ทำด้วยศิลาทราย 1 แผ่น อายุราวพุทธศตวรรษที่ 16

ด้านหน้าเป็นศาลาที่สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2494 โดยสร้างทับบนรากฐานเดิมในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภายในวิหารประดิษฐานพระรูปประติมากรรมลอยตัว 4 กร ไม่มีเศียร อาจจะเป็นเทวรูปพระนารายณ์ศิลปะแบบลพบุรี หรือรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

ภายหลังมีผู้นำเศียรพระพุทธรูปศิลาทรายสมัยกรุงศรีอยุธยามาสวมต่อไว้ ให้เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป

นอกจากนี้แล้ว ที่ศาลพระกาฬยังมีสิ่งที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่ง คือ ผู่สิงซึ่งมีอยู่มากกว่า 300 ตัว กล่าวกันว่า เดิมบริเวณโดยรอบศาลพระกาฬมีริ้น เต็มไปด้วยดินกร่างขนาดใหญ่ มีสิงอาศัยอยู่ เมื่อมีคนนำอาหารและผลไม้มาเก็บที่ศาลพระกาฬ สิงป่าเหล่านั้นได้เข้ามากินอาหาร จึงเซื่องและคุ้นเคยกับคนมากขึ้น

วัดนครโกษา ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของสถานีรถไฟพยุหรีด้านทิศตะวันออก ใกล้กับศาลพระกาฬ ลักษณะเป็นเจดีย์องค์ใหญ่สมัยทวารวดี พระปรารักษ์สมัยลพบุรี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 17 อยู่ด้านหน้า คำว่า “นครโกษา” มีผู้สันนิษฐานว่า เจ้าพระยาโกษาธิบดี (เหล็ก) ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นผู้บูรณะจึงเรียกชื่อวัดว่า “วัดนครโกษา” ตามราชทินนาม

วัดสันเปาโล ตั้งอยู่บนถนนร่วมมิตร สร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นวัดของบาทหลวงเยซุอิต มีหอคูดาวแปลเหลี่ยม สูง 3 ชั้น สร้างแบบเดียวกับหอคูดาวที่ประเทศฝรั่งเศส ใช้เป็นที่สังเกตปรากฏการณ์ทางดาราศาสตร์ กล่าวได้ว่า เป็นหอคูดาวแห่งแรกของประเทศไทย และเป็นหอคูดาวที่ทันสมัยแห่งแรกของทวีปเอเชีย คำว่า “สันเปาโล” คงเพี้ยนมาจากคำว่า “เซ็นต์ปอล” หรือ “เซ็นต์เปาโล” ชาวบ้านมักเรียกว่า ดึกสันเปาหล่อ

วัดมณีชลขันธ์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของตลาดท่าโพธิ์ สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สิ่งที่น่าสนใจ คือ พระเจดีย์ทรงแปดก่อก่อนเป็นเหลี่ยมสูงชะลูดขึ้นไป คล้ายกับเจดีย์เหลี่ยมสมัยเชียงแสน (ล้านนา) แต่ตรงมุมมีการย่อมุมไม้สิบสอง ทำเป็น 3 ชั้น มีซุ้มประตูยอดแหลมด้านข้างทั้ง 4 ด้านทุกชั้น นอกจากนี้ภายในวัดยังมีดิน โปธิ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเพาะเมล็ดและนำมาปลูกไว้

วัดทองปุม ตั้งอยู่ด้านหลังโรงเรียนพิบูลวิทยาลัย ในอดีตเป็นที่ชุมนุมกองทัพไทย ในวัดทองปุมมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่น่าสนใจหลายอย่าง เช่น พระอุโบสถทรงไทยที่มีฐานอ่อนโค้ง วิหารมีลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช คือ หน้าต่าง และประตูเป็นช่องโค้งแหลม นอกจากนี้ยังมีเจดีย์ลักษณะคล้ายกับเจดีย์หลวงพ่อแสง วัดมณีชลขันธ์ แต่มีขนาดเล็กกว่า และยังเป็นโบราณวัตถุที่สำคัญเหลืออยู่เพียงชิ้นเดียวในเมืองไทย คือ ที่สรงน้ำพระโบราณ หรือที่เรียกกันว่า น้ำพุ สรงน้ำพระ เก็บรักษาไว้ที่วัดแห่งนี้

สวนสัตว์ลพบุรี ตั้งอยู่หลัง “โรงพยาบาลนครทหานบก” สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2483 สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีบริเวณร่มรื่นกว้างขวาง มีสัตว์ต่าง ๆ มากมายเหมาะแก่การพักผ่อนหย่อนใจ

วัดชีป่าสิตาราม ตั้งอยู่ริมถนนนารายณ์มหาราช ตำบลทะเลชุบศร ไม่ปรากฏว่าสร้างในสมัยใด ภายในวัดมีเจดีย์ทรงระฆังศิลปะสมัยอยุธยา และมีการรักษาโรคด้วยการอบสมุนไพร และนวดแผนโบราณ

พระที่นั่งไกรสรสีหราช (พระที่นั่งเย็น หรือตำหนักทะเลชุบศร) ตั้งอยู่ที่ตำบลทะเลชุบศร ห่างจากตัวเมืองประมาณ 4 กม. พระที่นั่งแห่งนี้เป็นที่ประทับในฤดูร้อนของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ณ เมืองลพบุรี องค์พระที่นั่งตั้งอยู่บนเกาะกลางทะเลชุบศร มีเขื่อนหินถือปูนล้อมรอบ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นพระที่นั่งชั้นเดียวก่ออิฐถือปูน สภาพปัจจุบันคงเหลือกำแพงและผนัง ส่วนทะเลชุบศรในสมัยโบราณนั้นเป็นที่ลุ่มมีน้ำขังอยู่ตลอด สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำท่อบนใหญ่กันน้ำไว้ เพื่อชักน้ำจากทะเลชุบศรผ่านท่อน้ำดินเผาไปยังเมืองลพบุรี ปัจจุบันยังเห็นเป็นสันดินปรากฏอยู่

พระที่นั่งเย็น เป็นสถานที่มีความสำคัญทางดาราศาสตร์ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงใช้เป็นที่สำรวจจันทรุปราคา เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2228 และทอดพระเนตรสุริยุปราคา เมื่อวันที่ 30 เมษายน พ.ศ. 2231 ร่วมกับคณะทูตและบาทหลวงจากประเทศฝรั่งเศสที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ส่งมาเจริญสัมพันธไมตรี

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตั้งอยู่บนถนนนารายณ์มหาราช ที่กลางวงเวียนเทพสตรีมีพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นรูปปั้นในท่าประทับยืน คิณพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก พระหัตถ์ขวาทรงพระแสงดาบ ทอดพระบาทซ้ายออกมาข้างหน้าเล็กน้อย ที่ฐานพระบรมราชานุสาวรีย์ได้จารึกพระเกียรติคุณของพระองค์ไว้

วัดยาง ณ รังสี และพิพิธภัณฑสถานเรือพื้นบ้าน ตั้งอยู่บนตำบลตะลุง ริมฝั่งแม่น้ำลพบุรี ด้านทิศตะวันออก ด้านหน้าติดทางหลวงสายลพบุรี - บางปะหัน อยู่ห่างจากตัวเมืองไปทางทิศใต้ประมาณ 9 กม. เดิมเรียกว่า วัดพญายาง เนื่องจากภายในบริเวณวัดมีคันชั่งยักษ์ใหญ่ตระหง่านเป็นสัญลักษณ์ท่ามกลางคันชั่งขาง สันนิษฐานว่าเดิมเป็นวัดโบราณอยู่กลางป่า น่าจะมีอายุตั้งแต่สมัยละโว้ เพราะมีประติมากรรมหินทรายประดิษฐานอยู่ในอุโบสถของวัด คือ พระพุทธรูปปางนาคปรก 2 องค์ พระพุทธรูปปางมารวิชัย 1 องค์ และพระพุทธรูปปางสมาธิ 1 องค์ เป็นเนื้อหินทรายและหินุนาม (หินสีเขียว) รูปทรงเป็นแบบสมัยขอมเรื่องอำนาจ ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้มาบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ และเปลี่ยนชื่อใหม่ถึง 2 ครั้ง เป็นวัดยางศรีสุธรรมาราม แล้วเปลี่ยนเป็นวัดยาง ณ รังสี จนถึงปัจจุบันนี้

พิพิธภัณฑสถานเรือพื้นบ้าน ตั้งอยู่ที่ศาลาการเปรียญหลังเก่าภายในวัดยาง ณ รังสี เป็นศาลาการเปรียญไม้ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2470 ตั้งอยู่ริมแม่น้ำลพบุรี ศาลาหลังนี้ได้รับรางวัลอนุรักษ์สถาปัตยกรรมดีเด่น ในปี พ.ศ. 2536 ลักษณะเป็นสถาปัตยกรรมแบบศาลาวัดในชนบทของ

ภาคกลางในประเทศไทย ทั้งนี้ผู้สร้างจำลองแบบมาจากภาพศาลาที่อยู่ด้านหลังธนบัตรใบละ 1 บาท ที่พิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ 8 ซึ่งนับวันจะหาดูได้ยาก ต่อมาได้มีการบูรณะซ่อมแซมแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2531 โครงการพิพิธภัณฑสถานเรือพื้นบ้านจึงได้เกิดขึ้นและนับเป็นพิพิธภัณฑสถานเรือพื้นบ้านแห่งแรกของประเทศไทย

วัดเขาพระงาม หรือวัดศิริจันทรมิตร ตั้งอยู่ในเขตตำบลเขาพระงาม เดิมเป็นวัดร้าง สร้างมาแต่สมัยใดไม่ปรากฏ ต่อมาปี พ.ศ. 2455 เจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสพระนคร กับพระสงฆ์ 2 รูป ได้ธุดงค์มาพักที่วัดนี้ แล้วเห็นว่ามีภูมิประเทศดี จึงสร้างพระพุทธรูปขึ้นที่ไหล่เขาขนาดหน้าตักกว้าง 11 วา สูงจากหน้าตักถึงยอดพระเศียร 18 วา เส้นพระศกทำด้วยไทรกระเทียม และถวายพระนามว่า “พระพุทธรณภูมิคัมภีร์พุทธกาล” ภายหลังมีการบูรณะเมื่อ ปี พ.ศ. 2469 จึงเปลี่ยนนามใหม่ว่า “พระพุทธรูปภูภาคัมภีร์พุทธกาล” จนถึงทุกวันนี้

หอไตรวัดท่าแค อยู่ในวัดท่าแค เป็นหอไตรที่เก็บพระธรรมของชุมชน “ลาวหล่ม” ซึ่งโดยปกติจะสร้างบนเสาสูงในสระน้ำ แต่หอไตรที่วัดท่าแคนี้ มีลักษณะแปลกกว่าที่อื่น คือ สร้างเป็นเรือนไม้ ตั้งอยู่บนเสาสูงทรงจัตุรมุข มีหลังคาชั้นทรงจัตุรมุขและหลังคารูปหอคอยอยู่กึ่งกลาง เลียนแบบหลังคาทรงปราสาท ตกแต่งหลังคาและซุ้มระเบียงด้วยแผ่นไม้แกะสลักแบบตะวันตก ฝาผนังเป็นฝาไม้พับได้แบบจีน เรียกว่า ฝาเพ็ชรม แกะสลักลวดลายแบบตะวันตก บางส่วนติดกระจกสีหอไตรหลังนี้จึงมีลักษณะสถาปัตยกรรมผสมผสานกันระหว่างไทยและตะวันตก

อ่างเก็บน้ำซับเหล็ก อยู่ในเขตตำบลโลกคูม เป็นอ่างเก็บน้ำธรรมชาติ มีมาแต่โบราณ ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ชาวฝรั่งเศสและอิตาลี เป็นผู้วางท่อส่งน้ำดินเผาจากอ่างซับเหล็กเข้าไปในเขตพระราชฐาน และในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการสร้างเขื่อนดินกักน้ำเพื่อเก็บไว้ใช้ในการเกษตร ต่อมามีการสร้างถนนรอบอ่างเก็บน้ำ มีศาลาชมทิวทัศน์ สามารถมองเห็นเขาจีนแล ทัดนียบภาพสวยงามมาก

วัดถ้ำพระธาตุ ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขาเก้าชัน ซอย 3 ตำบลโลกคูม มีเนื้อที่ประมาณ 18 ไร่ เมื่อปี พ.ศ. 2497 มีพระธุดงค์รูปหนึ่งมาอาศัยอยู่ในถ้ำ ซึ่งมีหินงอกหินย้อยงดงามมาก สภาพภายในถ้ำมีก้อนหินขนาดต่าง ๆ เต็มพื้นถ้ำ เมื่อนำมาทุบให้แตกจะพบแร่ธาตุขนาดเท่าเมล็ดข้าวสาร จึงทดลองนำไปใส่ในน้ำส้มสายชูเกิดฟองฟู ท่านจึงตั้งชื่อถ้ำนี้ว่า ถ้ำพระธาตุ นอกจากนี้ยังพบเขี้ยวเสือ กระดุกสะโพกข้างภายในถ้ำด้วย ต่อมาเมื่อมีการสร้างวัด ได้ก่อสร้างบันไดสำหรับขึ้นไปยังถ้ำ 236 ขั้น

เขาเก้าชัน อยู่ด้านหลังวัดถ้ำพระธาตุ มีเนื้อที่ประมาณ 10 ตารางกิโลเมตร จากคำบอกเล่าของพรานเก่า สันนิษฐานว่า ตั้งชื่อตามหมู่บ้านเก้าชัน ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อพยพมา

จากอำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี สภาพป่าเขาแก๊ซันยังคงเป็นป่าดิบ ประกอบด้วย ต้นประดู่ มะค่าโมง ตะแบก จั้ว เป็นส่วนใหญ่ มีหนองน้ำใหญ่ 3 แห่ง มีสัตว์ป่าที่ชาวบ้านเคยพบเห็น คือ ลิงกังแดง เม่น หมูป่า กระต่ายป่า เก้ง กระซัง อีเห็น และนกนานาชนิด

ทุ่งทานตะวัน จังหวัดลพบุรี มีการปลูกทานตะวันมากที่สุดในประเทศไทย คือ ประมาณ 200,000 – 300,000 ไร่ ดอกทานตะวันจะบานสะพรั่งในช่วงเดือนพฤศจิกายน – มกราคม ทานตะวันเป็นพืชทนแล้ง เกษตรกรนิยมปลูกทดแทนข้าวโพด เมล็ดทานตะวันมีสารอาหารที่มีคุณค่า นิยมใช้สกัดทำน้ำมันปรุงอาหาร หรืออบแห้ง เพื่อรับประทาน หรือใช้เป็นส่วนผสมของเครื่องสำอาง และยังสามารถเลี้ยงผึ้งเป็นอาชีพเสริมได้อีกด้วย จึงทำให้ได้ผลผลิต คือ น้ำผึ้งจากดอกทานตะวันอีกทางหนึ่ง

แหล่งปลูกทานตะวัน กระจายอยู่ทั่วไปในเขต อำเภอเมืองลพบุรี อำเภอพัฒนานิคม อำเภอชัยบาดาล พื้นที่ปลูกเป็นจำนวนมากได้แก่ บริเวณเขาจีนแล ไกล้วัดเวฬุวัน ตำบลโคกคูม อำเภอเมืองลพบุรี

กิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ทหาร

ลพบุรี เป็นเมืองยุทธศาสตร์ที่สำคัญของประเทศมาตั้งแต่สมัยโบราณ จึงถูกเลือกให้เป็นพื้นที่ 2 ของประเทศมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา การพัฒนาด้านการทหารของจังหวัดลพบุรี ปรากฏว่าเด่นชัดในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ทำให้กิจการด้านการทหารของลพบุรีมีความสำคัญมากเป็นอันดับ 2 รองจากกรุงเทพมหานคร กิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ทหารหน่วยต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ได้แก่

กิจกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่หน่วยบัญชาการสงครามพิเศษ ได้แก่ การสาธิตการดำรงชีพในป่า การกระโดดร่มจากบอลูนการยิงปืน ใต้หน้าผา ทัวร์ป่าทางทหาร และชมพิพิธภัณฑ์ ทหารรบพิเศษ ซึ่งจัดแสดงภาพและอุปกรณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วิวัฒนาการ และภาพกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยรบพิเศษ ตั้งแต่ยุคเริ่มค้นจนถึงปัจจุบัน

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ศูนย์การทหารปืนใหญ่ ได้แก่ สถาปัตยกรรมสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้แก่ ดึกษาใต้ (ตึกบัญชาการเขาน้ำโจน) ตึกพิบูลสงคราม และยังมีพิพิธภัณฑ์จอมพล ป. พิบูลสงคราม พิพิธภัณฑ์ทหารปืนใหญ่ พิพิธภัณฑ์พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา และอุทยานพฤกษศาสตร์

แหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่มณฑลทหารบกที่ 13 ได้แก่ สนามกอล์ฟ จอมพล ป. พิบูลสงคราม

แหล่งท่องเที่ยวภายในโรงพยาบาลอานันทมหิดล ได้แก่ ห้องแสดงพระราชประวัติรัชกาลที่ 8 อยู่ภายในตึกอำนวยการโรงพยาบาลอานันทมหิดล จัดแสดงภาพพระราชประวัติ เมื่อครั้งเสด็จมาเปิดโรงพยาบาลเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2481

2) อ่าเภอท่าวัง

วัดไผ่ อยู่ริมน้ำบางขาม ตำบลเขาสมอคอน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ราชานุภาพ เคยเสด็จไปที่วัดนี้ และทรงกล่าวไว้ในพระนิพนธ์เรื่อง เที่ยวตามทางรถไฟ ไว้ว่า

“วัดไผ่อยู่ริมน้ำบางขาม พันเขาสมอคอนไปทางทิศตะวันตกไม่ห่างนัก เป็นวัดเก่าชั้นแรกตั้งอยู่กรุงศรีอยุธยา แล้วปฏิสังขรณ์เมื่อรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ยังมีลายภาพของเก่าป็นเรื่องทศชาติ และเรื่องปฐมสมโพธิงามน่าดูนัก” ที่วัดไผ่นี้ มีรูปพระศรีอาริย์ เป็นของสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้คนนับถือกันมาแต่โบราณ ไฟป่าไหม้วิหารรูปพระศรีอาริย์ชำรุดไป พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อัญเชิญลงมาปฏิสังขรณ์ในกรุงเทพฯ แล้วคืนกลับไปประดิษฐานอย่างเดิม ถึงช่วงเทศกาลราษฎร์อัญเชิญออกแห่เป็นประเพณีต่อเนื่องมาทุกปีมิได้ขาด ปัจจุบัน ทางวัดได้ก่อสร้างวิหารสำหรับประดิษฐานพระศรีอาริย์ขึ้นใหม่ ด้านหน้าเป็นรูปมณฑปจัตุรมุข แลดูสง่างามมาก นอกจากนี้แล้วยังมีสิ่งที่น่าสนใจอีกหลายอย่าง เช่น ศาลาริมน้ำซึ่งรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสวัดไผ่ทางน้ำวิหารเก่าห้อง สถาปัตยกรรมแบบอยุธยาตอนต้น คือ มีลักษณะเจาะช่องผนังแทนหน้าต่าง ภายในมีพระประธานขนาดใหญ่ปางมารวิชัย ลงรักปิดทอง มีซุ้มเรือนแก้วแบบพระพุทธรชินราช จังหวัดพิษณุโลก ที่ด้านหน้าและด้านหลังของพระวิหารมีภาพปูนปั้นเรื่องทศชาติ และเรื่องปฐมสมโพธิ ซึ่งนับได้ว่าเป็นภาพประติมากรรมฝาผนังขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญยิ่งชิ้นหนึ่งของชาติ

นอกจากนี้ยังมีพระอุโบสถและวิหารรูปมณฑปยอดปราสาทอยู่ใกล้ ๆ กับพระวิหาร และพิพิธภัณฑสถานประจำวัด ซึ่งจัดแสดงของเก่าแก่มากมายให้ชม อาทิ ผ้าโบราณ พระพุทธรูป เครื่องลายคราม เครื่องมือเครื่องใช้สมัยโบราณ และอื่น ๆ อีกมากมาย

เขาสมอคอน ตั้งอยู่เขตตำบลเขาสมอคอน เป็นเทือกเขาที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ มีตำนานเก่าแก่เกี่ยวกับเขาสมอคอนอยู่หลายเรื่องที่น่าสนใจ จากหนังสืออักษรานุกรมภูมิศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวไว้ว่า “เขาสมอคอน เป็นที่อยู่ของสุกตทันตฤาษี อาจารย์ของพระเจ้ารามคำแหงมหาราช และพระยงเมืองกษัตริย์เมืองพะเยา ซึ่งน่าจะเป็นราชวงศ์หนองแส โยนก เชียงแสน ทั้ง 2 พระองค์ เพราะเมื่อทรงพระเยาว์ ได้เสด็จมาศึกษาศิลปวิทยาที่ เขาสมอคอนนี้ ซึ่งสมัยนั้นกษัตริย์เมืองลพบุรีก็เป็นราชวงศ์เดียวกัน...”

มีวัดสำคัญบนเทือกเขานี้ 4 วัด ด้วยกันคือ วัดบันไดสามแสน มีโบราณสถานคือ วิหารอยู่หน้าถ้ำ และพระอุโบสถเก่า สถาปัตยกรรมสมัยอยุธยา วัดถ้ำตะโกพุทธโสภณ มี

พระอุโบสถสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2457 ภายในมีจิตรกรรมฝาผนัง เรื่องพุทธประวัติ ที่วิหารมีจิตรกรรม ฝาผนัง ศิลปะแบบพม่า และเจดีย์ทรงเรือสำเภา วัดถ้ำช้างเผือก บริเวณเชิงเขามีท่านบดินและอ่าง เก็บน้ำโบราณ ประมาณว่าสร้างในพุทธศตวรรษที่ 18 ร่วมสมัยกับอ่างเก็บน้ำและท่านบดินที่ตำบล ทะเลชุบศร วัดเขาสมอคอน มีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ที่ทำบัวกลุ่มรองรับองค์ระฆังเป็นเจดีย์แบบนิยม ของสมัยอยุธยา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ และได้เจดีย์มีถ้ำเล็ก ๆ เรียกว่า ถ้ำพระนอน ภายในมี พระพุทธรูปไสยาสน์ประดิษฐานอยู่ รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จประพาสเมื่อปี พ.ศ. 2448

3) อำเภอบ้านหมี่

อำเภอบ้านหมี่ เป็นอำเภอที่มีชื่อเสียงในการทอดผ้าไหมดี ราษฎรส่วนใหญ่ของ อำเภอบ้านหมี่ เป็นไทยพวนที่อพยพมาจากหัวพันทั้งห้าทั้งหก ในประเทศลาว เมื่อประมาณ 135 ปีมาแล้ว และได้นำเอาชื่อบ้านเดิม คือ “บ้านหมี่” มาใช้เป็นชื่อบ้านอพยพมาตั้งหลักแหล่งใหม่นี้ ด้วย

วัดธรรมนิการาม หรือวัดค้างคาว เป็นวัดเก่าแก่ตั้งอยู่ริมน้ำบางขามด้านฝั่ง ตะวันตกของอำเภอบ้านหมี่ ใกล้ทางเข้าวัดไธย (อำเภอกำแพง) เดิมมีค้างคาวอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก สิ่งที่น่าสนใจคือภาพเขียนที่ผนังโบสถ์เรื่องพุทธประวัติ ทั้ง 4 ด้าน มีลักษณะการเขียนภาพ แบบตะวันตกเข้ามาปะปนอยู่บ้างเช่น การแรเงาดันไม้ เป็นภาพเขียนในสมัยรัชกาลที่ 4 ฝีมือช่าง พื้นบ้านที่งดงามมาก

วัดทองคั้ง ตั้งอยู่ในเขตตำบลบ้านพัง สิ่งที่น่าสนใจ คือ อุโบสถ บนเรือ สำเภากลางน้ำ ลักษณะอุโบสถสร้างบนเรือสำเภาลอยน้ำอยู่ในแม่น้ำบางขาม นอกจากนี้ยังมีศาลา ธรรมสังเวช สร้างประยุกต์เป็นรูปรถโดยสารประจำทาง

วัดทองคั้งท่าเสา อยู่ริมถนนสายบางางา-บ้านหมี่ ตำบลบ้านพัง สิ่งที่น่าสนใจ คือ ประตูทางเข้าวัดเป็นรูปหนุมานกำลังอ้าปาก ประดับกระจกสีสวยระยิบระยับ เป็นความศรัทธาเริ่ม ของเจ้าอาวาสที่นำตำนานเมืองลพบุรีที่เกี่ยวกับเรื่องรามเกียรติ์มาประยุกต์ในการสร้าง

วัดหนองเต่า (วัดพาณิชนธรรมนิการาม) อยู่ที่ตำบลหนองเต่า สิ่งที่น่าสนใจ คือ อุโบสถบนหลังเต่าซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของตำบลหนองเต่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ พระราชดำเนินทรงยกช่อฟ้าอุโบสถ เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2517

วัดเขาวงกต ตั้งอยู่ที่เชิงเขาสนามแจง ห่างจากตัวอำเภอบ้านหมี่ ประมาณ 4 กม. สถานที่น่าชมของวัดนี้ คือ ถ้ำค้างคาว ซึ่งอยู่บนไหล่เขาด้านเหนืออุโบสถ เป็นถ้ำค้างคาว ที่ใหญ่ที่สุดในลพบุรี ภายในถ้ำมีค้างคาวนับล้าน ๆ ตัว แต่ละปีมูลค้างคาว ทำรายได้ให้วัดเป็น จำนวนมาก ช่วงเวลา 18.00 น. ค้างคาวจะพากันบินกรูออกจากปากถ้ำอย่างมีคึกฟ้ามัวดิน เพื่อออก

หากิน แลเห็นเป็นสายยาวคล้ายกับควันที่พุ่งออกมาจากปล่องโรงสีไฟ เป็นเวลานานประมาณ 1-2 ชม. จึงจะหมด

4) อำเภอโคกสำโรง

เขาวงพระจันทร์ ตั้งอยู่ในเขตตำบลห้วยโป่ง ห่างจากตัวเมืองลพบุรีประมาณ 28 กม. ตามเส้นทางพหลโยธิน ตรงหลักกิโลเมตรที่ 178 มีทางแยกเลี้ยวขวาอีก 5 กม. จะถึงเขาวงพระจันทร์ บริเวณเชิงเขาเป็นที่ตั้งของวัดเขาวงพระจันทร์ มีทางบันไดขึ้นสู่ยอดเขาประมาณ 3,890 ขั้น ยอดเขานี้สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 650 เมตร ได้ชื่อว่าเป็นภูเขาที่สูงที่สุดในลพบุรี ช่วงเทศกาลเดือน 3 ประชาชนทั้งใกล้และไกลจะหลั่งไหลกันมานมัสการรอยพระพุทธรบาท และพระพุทธรูปบนยอดเขาแห่งนี้เป็นอย่างดี

5.1.7 แหล่งหัตถกรรมและสินค้าพื้นเมือง

จังหวัดลพบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีแหล่งหัตถกรรมและสินค้าพื้นเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งนักท่องเที่ยวนอกจากได้มาทัศนศึกษา และยังซื้อของพื้นเมืองกลับไปด้วย เช่น

1) อำเภอเมืองลพบุรี

หมู่บ้านคินสอพอง ลพบุรี ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งผลิตคินสอพองที่มีคุณภาพดีที่สุดในประเทศไทย แหล่งผลิตอยู่ที่ หมู่บ้านหินสองก้อน (ริมคลองชลประทาน) ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี (บริเวณสะพาน 6) เป็นหมู่บ้านที่มีการทำคินสอพองกันแทบทุกครัวเรือนและบริเวณนั้นจะมีคินสีขาว เรียกกันว่า คินมาร์ล มีเนื้อเนียนขาวละเอียดแน่น จึงไม่เหมาะแก่การปลูกพืช แต่ด้วยภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ได้นำมาผลิตเป็นคินสอพอง ซึ่งสามารถนำไปเป็นวัตถุดิบในการทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ได้หลายชนิด เช่น แป้ง เครื่องสำอาง ยาสีฟัน ตกแต่งผิวเครื่องเรือน เป็นต้น

ไข่เค็มคินสอพอง ของฝากที่มีชื่อเสียงของลพบุรี โดยนำคินสอพองมาผสมกับเกลือและน้ำตามสัดส่วน ไข่ฟอกไข่แล้วคลุกเคล้าลงในไข่เด้าเคลือบ เก็บไว้ตามกำหนดเวลา แล้วนำมาบรรจุกล่องจำหน่าย ไข่เค็มคินสอพองลพบุรี ไม่เค็มมากนัก สามารถนำไปทำไข่หวาน ไข่ดาว ไข่ต้ม และปรุงอาหารได้ ที่ขึ้นชื่อ ไข่เค็มผัดพริกขิง

แหล่งผลิตได้แก่

* ชมรมแม่บ้านพัน ปจว. กองพันปฏิบัติการจิตวิทยาศูนย์สงครามพิเศษ ถนนนารายณ์มหาราช หมู่ 8 ตำบลป่าตาล อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี

การหล่อโลหะ (ทองเหลือง) ชุมชนบ้านท่ากระชาย เป็นที่รวมของบ้านช่างหล่อทองเหลือง ซึ่งมีความเชี่ยวชาญ ทำสืบทอดกันมายาวนานมีการหล่อพระพุทธรูปด้วยทองเหลือง หล่อรูปต่าง ๆ และหล่อผลิตภัณฑ์เลียนแบบของเก่าด้วย ปัจจุบันมีการรวมตัวกันเป็น

ชมรมช่างหล่อทองเหลืองบ้านท่ากระยาง มีศูนย์รวมการผลิตและจำหน่ายอยู่ที่ 168 หมู่ 1 ตำบล
ทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี

เพชรเขาพระงาม อัญมณีมีชื่อเสียงของจังหวัดลพบุรี เพชรเขาพระงาม
เป็นแร่รัตนชาติหนึ่งชาวบ้านเรียกว่า หินเขียวหนุมาน หรือทางธรณีวิทยาเรียกว่า ควอร์ซ เป็นแร่
กึ่งรัตนชาติที่มีผลึกเรโซบริสุทธิ หรือมีสีและลวดลายต่าง ๆ สามารถนำมาเจียรไน เพื่อทำเป็น
เครื่องประดับได้เช่นเดียวกับรัตนชาติอื่น ๆ และมีราคาถูก

แหล่งผลิตอยู่ที่ บริเวณตำบลเขาพระงาม อำเภอเมืองลพบุรี
ฟาร์มเห็ดขจรวิทย์ เป็นแหล่งส่งเสริมการเพาะเห็ดแห่งใหญ่ที่สุดของ
ลพบุรี อยู่ที่ ตำบลนิคมสร้างตนเอง มีเห็ดซึ่งมีคุณค่าทางอาหารหลายชนิด เช่น เห็ดหอม
เห็ดโคน เห็ดนางฟ้า เห็ดเป๋าฮื้อ เห็ดนางรม เป็นต้น

แหล่งผลิตและจำหน่าย อยู่ที่ 71/1 หมู่ 6 ค.นิคมสร้างตนเอง อ.เมือง
จังหวัดลพบุรี

2) อำเภอบ้านหมี่

หมู่บ้านทอผ้ามัดหมี่ เป็นแหล่งทอผ้าพื้นเมืองลายเอกลักษณ์ของชาว
ไทยพวน เรียกว่า มัดหมี่ ปัจจุบันมีการพัฒนารูปแบบลายผ้าและสีให้ทันสมัยยิ่งขึ้น นับเป็นแหล่ง
ทอผ้ามัดหมี่ที่มีคุณภาพชั้นเยี่ยมของประเทศ มีการรวมกลุ่มกันทอตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในแถบ
ตำบลบ้านกล้วย ตำบลบ้านทราย ตำบลหินปัก

ศูนย์สาริตและจำหน่าย ได้แก่

* ศูนย์ศิลปาชีพประชาสุขสันต์ 84 หมู่ 4 ตำบลบ้านกล้วย

อำเภอบ้านหมี่

* กลุ่มทอผ้าบ้านหมี่ 80 หมู่ 1 ตำบลบ้านกล้วย อำเภอบ้านหมี่

ส้มผัก เป็นอาหารที่ทำจากการหมักเนื้อปลาด้วยเกลือ ข้าวสุกบด และ
กระเทียมคอง นำมานวดจนแน่นเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วหมักเช่นเดียวกับหมักแฮม เนื้อปลาที่ใช้
เป็นเนื้อปลาที่มีสีขาวละเอียด เช่น ปลาราย ปลาสาคร ปลาช่อน ใช้เวลาหมัก 3 วัน จึงจะเปรี้ยว
ได้ที่ รับประทานเป็นกับแกล้ม แหล่งผลิตอยู่ที่อำเภอบ้านหมี่

ปลาสาม เป็นอาหารที่นิยมกันมากอีกชนิดหนึ่ง ใช้ปลาตะเพียนขอดเกล็ด
ผ่าท้องควักไส้ออก คลุกเกลือให้ทั่วตัวปลา แล้วนำข้าวสุกผสมกระเทียมใส่เข้าไปในท้องปลา หมัก
จนได้ที่ เวลารับประทานนำมาทอดให้สุกจะมีกลิ่นหอม เนื้อปลามีรสเปรี้ยวเล็กน้อย แหล่งผลิตอยู่ที่
อำเภอบ้านหมี่

3) อำเภอท่าม่วง

รู้น้ำมะพร้าว ของฝากขึ้นชื่อของลพบุรี ได้รับความนิยมนิยมอย่างแพร่หลาย โดยผลิตในรูปของอาหาร (ของหวาน) ใช้รับประทานกับน้ำแข็ง ตัวรู้นี้เกิดจากกระบวนการหมัก น้ำส้มสายชูด้วยน้ำมะพร้าวกับจุลินทรีย์ที่ผลิตกรดน้ำส้ม จะเกิดแผ่นรู้นลอยบนผิวหน้าของน้ำส้มสายชูหมัก มีสีขาวคล้ายดอกเห็ดจะขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ ตามระยะเวลาของการหมัก เรียกกันว่า “เห็ดรู้น้ำมะพร้าว” หรือ “รู้น้ำมะพร้าว” หลังจากนั้นก็นำแผ่นรู้นมาผสมกับน้ำเชื่อมรสต่าง ๆ บรรจุขวด

แหล่งผลิต ได้แก่

- * โรงงานวรชัย 131 หมู่ 8 ตำบลป่าตาล อำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี
- * อำเภอท่าม่วง

4) อำเภอโคกสำโรง

หมู่บ้านแกะสลักหินทราย ผลิตกันแทบทุกครัวเรือนที่บ้านหนองแล้ง ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง โดยนำหินทรายบริเวณเชิงเขามาแกะสลัก ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทำเป็นผลิตภัณฑ์เลียนแบบของเก่า วัสดุแต่งสวน พระพุทธรูป ไบเสมา และลูกนิมิต เป็นต้น ศูนย์ผลิตและจำหน่ายอยู่ที่ หมู่ 3 ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์อื่น ๆ และผลไม้ตามฤดูกาลที่น่าสนใจ เช่น จักสานผักตบชวาที่ตำบลบ้านเบิก ตำบลบางลี่ อำเภอท่าม่วง, การผลิตข้าวซ้อมมือและน้ำพริกชนิดต่าง ๆ ที่บ้านหัวสำโรง อำเภอท่าม่วง, กระถอนห่อ ที่ตำบลตะลุง อำเภอเมืองลพบุรี, น้อยหน้า (ปุยฝ้าย) ที่บ้านน้ำจั้น อำเภอเมืองลพบุรี เป็นต้น

5.1.8 งานเทศกาลและประเพณีที่สำคัญของลพบุรี

งานแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จัดในเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี เพื่อเป็นการรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่มีต่อเมืองลพบุรีและประเทศชาติ เนื่องจากในรัชสมัยของพระองค์ทรงโปรดที่จะประทับที่เมืองลพบุรีนานเกือบตลอดปี เฉพาะช่วงฤดูฝนเท่านั้น จึงจะเสด็จไปประทับ ณ กรุงศรีอยุธยา เมืองลพบุรี จึงเปรียบเสมือนราชธานีแห่งที่ 2 ในสมัยนั้น ยังมีกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย อาทิ การแสดงแสงและเสียง การแสดงสาธิตวิถีชีวิตไทย งานราตรีวังนารายณ์ การละเล่นของเด็กไทย (จูก แกละ โกะ เป็ย) และการละเล่นพื้นเมืองมหรสพ และการออกร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง

งานเลี้ยงโต๊ะจีนลิง จัดขึ้นทุกวันอาทิตย์สัปดาห์สุดท้ายของเดือนพฤศจิกายน ณ บริเวณศาลพระกาฬ และพระปรางค์สามยอด มีฝูงลิงอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นที่สนใจสำหรับนักท่องเที่ยว บรรดานักท่องเที่ยวที่มานมัสการเจ้าพ่อพระกาฬ มักจะนำอาหารและผลไม้

มาเลี้ยงถึง ทำให้สิ่งมีความเชื่อและคุ้นเคยกับนักท่องเที่ยวมากขึ้น ในงานมีกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ การเลี้ยงอาหารที่ตกแต่งอย่างสวยงามแก่ลิง การแสดงพื้นบ้าน เป็นต้น

งานทุ่งทานตะวันบานที่ลพบุรี จัดขึ้นประมาณเดือนธันวาคมของทุกปี เนื่องจากเป็นช่วงที่ดอกทานตะวันบาน ปัจจุบันจังหวัดลพบุรีมีพื้นที่ปลูกทานตะวันนับแสนไร่ ก่อนที่จะเก็บเกี่ยวผลผลิตดอกทานตะวันจะบานเหลืองอร่ามเต็มท้องทุ่งกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงามของจังหวัดลพบุรี กิจกรรมที่น่าสนใจในงาน อาทิ การประกวดรถบุปผชาติ การจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากทานตะวัน การแข่งขันแรลลี่ประเภทต่าง ๆ

ประเพณีกำฟ้า เป็นงานบุญพื้นบ้านของชาวไทยพวน ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตอำเภอเมืองลพบุรี และอำเภอบ้านหมี่ จัดขึ้นเพื่อขอพรจากเทพยดาผู้รักษาฟ้า และบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล มักจะถือเอาวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันสุกคิบ และวันรุ่งขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันกำฟ้า โดยชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญใส่บาตร ด้วยข้าวหลามและข้าวจี คกบ่ายมีการละเล่นพื้นบ้าน เช่น มอญซ่อนผ้า ช่วงซัย หม่าเบ๊ย และหมากันห่าน

ประเพณีใส่กระเจาด ตามภาษาพวน เรียกว่า “เสื่อกระเจาด” เป็นประเพณีของชาวไทยพวนซึ่งถือปฏิบัติกันในเขตอำเภอบ้านหมี่ มักจัดให้มีขึ้นในงานบุญเทศน์มหาชาติ ส่วนมากจะกำหนดในช่วงเทศกาลออกพรรษา (เดือน 11) ข้างแรม ก่อนถึงวันใส่กระเจาด 1 วัน ชาวบ้านจะช่วยกันทำขนมห่อข้าวต้ม คำข้าวปุ้น รุ่งขึ้นจะเป็นวันใส่กระเจาด ชาวบ้านจะนำของ เช่น ก้อย อ้อย ส้ม ทุปเทียน หรืออื่น ๆ มาใส่กระเจาดตามบ้านของคนรู้จัก เจ้าของบ้านจะนำอาหารที่เตรียมไว้มาเลี้ยงรับรองแขก เมื่อแขกกลับ เจ้าของบ้านจะนำข้าวต้มมัดฝากไปให้ เรียกว่า “คีนกระเจาด” ในวันรุ่งขึ้นเป็นวันเทศน์มหาชาติ จะนำของที่แขกมาใส่กระเจาด ทำเป็นกัณฑ์ แล้วนำไปถวายพระที่วัด โดยถือว่าเป็นการทำบุญเทศน์มหาชาตินี้ เป็นการทำบุญครั้งยิ่งใหญ่ประจำปี

ประเพณีชักพระศรีอริย์ วัดโล่ห์ หรือประเพณีแห่พระศรีอริย์ ถือปฏิบัติกันมาช้านานในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี ทางวัดจะจัดให้มีการอัญเชิญพระศรีอริย์มาประดิษฐานบนแท่นตะเฒ่า แล้วให้ประชาชนร่วมกันชักพระไปทางทิศเหนือ เริ่มจากวัดโล่ห์ไปสุดทางที่วัดท้องคู้้ง แล้วชักกลับมายังวัดโล่ห์ ระหว่างทางจะมีผู้เข้าร่วมขบวนเป็นจำนวนมาก มีการหยุดขบวนในแต่ละจุด เพื่อให้ผู้ที่ศรัทธาได้สรงน้ำและนมัสการ ตลอดระยะทางจะมีผู้ตั้งโรงทานสำหรับเลี้ยงอาหารฟรีแก่ผู้เข้าร่วมขบวนหน้านับสิบแห่ง

5.1.9 ผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่น

จังหวัดลพบุรีมีผู้เชี่ยวชาญท้องถิ่นอย่างหลากหลายสาขา เช่น

- 1) ลุงเจริญ ชวงเจริญ ผู้เชี่ยวชาญ ด้านคินสอพอง (อำเภอเมืองลพบุรี)

- 2) ป้ากอง ประกอบจิตร ผู้เชี่ยวชาญ ด้านปลาส้ม และส้มฟัก
(อำเภอบ้านหมี่)
- 3) ลุงบุญส่ง เกาเทียน ผู้เชี่ยวชาญ ขนมห้วยฟู น้ำตาลสด (อำเภอท่าม่วง)
- 4) นายจำปี แสงพลบ (ช่างคั๊ก) ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องดนตรีไทย
(อำเภอเมืองลพบุรี)
- 5) ป้าสำรวย กมลเนตร, ป้าชันทอง อุทกวาริ, ป้ากุหลาบ เหยกกลิ่น และ
ป้าชลอ ทนทองคำ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องจักสาน (ตำบลมหาสอน อำเภอบ้านหมี่)
- 6) ป้าทับทิม สัมฤทธิ์เปี่ยม ผู้เชี่ยวชาญด้าน เพลงฉ่อย (อำเภอเมืองลพบุรี)
- 7) ขยายวย พุ่มขจร ผู้เชี่ยวชาญด้าน หล่อทองเหลือง (บ้านท่ากระยาง
ตำบลทะเลชุบศร อำเภอเมืองลพบุรี)
- 8) ป้าแหวด ปัญญาสงค์ ผู้เชี่ยวชาญด้าน ทอผ้าฝัดหมี่ (ตำบลบ้านกล้วย
อำเภอบ้านหมี่)
- 9) คาสอน ชมเชย ผู้เชี่ยวชาญด้าน แกะหินทราย (บ้านเพนียด
อำเภอโคกสำโรง)
- 10) ลุงปัญญา หอมหวาน และ ป้าสำรวย กระแจะจันทร์ ผู้เชี่ยวชาญด้าน
เจียรไนพลอย (อำเภอบ้านหมี่)
- 11) ขยายสำรวม บางชมพู ผู้เชี่ยวชาญด้าน วนน้ำมะพร้าว (อำเภอท่าม่วง)
- 12) แม่สาคร อุดมเคชะ และครูเอม ผู้เชี่ยวชาญด้าน เชิดหุ่นกระบอก
(อำเภอเมืองลพบุรี)
- 13) พ่อลำเพย กองแก้ว หรือแสนรัก ฟ้าประทาน ผู้เชี่ยวชาญด้าน ดิถ
(เนินท่าโพธิ์ อำเภอเมืองลพบุรี)
- 14) อาจารย์น้ำว่า ร่มโพธิ์ทอง ผู้เชี่ยวชาญด้าน ปี่พาทย์ (อำเภอเมืองลพบุรี)
- 15) ครูเฉลิม ศรีลาย ครูกริ่ง และครูน่วม ผู้เชี่ยวชาญด้าน โขนสด
(บ้านโพธิ์เก้าต้น อำเภอเมืองลพบุรี)
- 16) ขยายสมบัติ ศรีสุพรรณ ครูชัย และดาบุญที ผู้เชี่ยวชาญด้านลำพวน
(การร้องกลอนด้นแก้กันระหว่างชาย - หญิง) ของตำบลหนองกระเจียว อำเภอบ้านหมี่
- 17) พ่อหอม แม่ตะเคียน เทียนสี และป้าทับทิม สัมฤทธิ์เปี่ยม ผู้เชี่ยวชาญ
ด้าน รำโทน (บ้านแหลมฟ้าผ่า ตำบลบางพิง อำเภอบ้านหมี่)
- 18) นายฉลาด นางบุญทัน คุณบุบผา นายจัน นายพาน และนายมี้ง เป็น
ผู้เชี่ยวชาญด้านหมอรา (อำเภอบ้านหมี่)

5.2 แนวทางในการนำบุคลากรท้องถิ่นมาร่วมในการจัดการศึกษา และถ่ายทอดสาระท้องถิ่นให้แก่เด็กปฐมวัย

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 มาตรา 27 วรรคที่ 2 มีเจตนารมณ์อย่างชัดเจนเกี่ยวกับหลักสูตรท้องถิ่นว่า “ให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐาน มีหน้าที่จัดสาระของหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ” ทั้งนี้หลักสูตรจึงเปิดโอกาสให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ถ้ามองเจตนารมณ์จะให้ท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา โดยสถานศึกษานำสภาพปัญหา ความต้องการภูมิปัญญาท้องถิ่น มาจัดการศึกษาให้กับผู้เรียนในสถานศึกษาของตนเองได้ ซึ่งมีนักการศึกษาได้ให้แนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษาไว้ดังนี้

1. การฟื้นฟูวัฒนธรรมประเภทใดที่เสื่อมโทรมสูญหายก็จะต้องช่วยบูรณะฟื้นฟู เช่น ประเพณีโบราณสถาน วัฒนธรรม ค่านิยม ฯลฯ
2. การอนุรักษ์วัฒนธรรมที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน เช่น ภาษา และวรรณคดี นาฏศิลป์ ดนตรี สถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ฯลฯ
3. การเผยแพร่ เป็นหน้าที่หลักของฝ่ายการศึกษาที่ต้องเผยแพร่ โดยการสอน และการอบรมการวิจัยและพัฒนา

ธำรง บัวศรี (2531 : 989 – 998) ได้เสนอแนวทางการจัดการศึกษาในท้องถิ่นว่า จะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาของท้องถิ่น และสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง ตลอดจนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยยกวิธีการจัดการศึกษาของโรงเรียนในประเทศเวียดนาม ว่ามียุทธศาสตร์ในการจัดการศึกษา 3 ประการ คือ

1. ผสมผสานทฤษฎีและปฏิบัติ
2. ผสมผสานการศึกษาเข้ากับการทำงานและการผลิต
3. เชื่อมโยงโรงเรียนกับท้องถิ่น

จากการศึกษาแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาร่วมจัดการศึกษาและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เด็กปฐมวัยในจังหวัดลพบุรี โดยได้พัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัย จังหวัดลพบุรี เพื่อให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วม โดยศึกษาข้อมูลท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี และสอบถามความต้องการของท้องถิ่น เพื่อนำมาจัดประสบการณ์ให้แก่เด็กปฐมวัยในจังหวัดลพบุรี

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

6.1 งานวิจัยในประเทศ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตร โดยใช้สาระท้องถิ่น ได้มีผู้ทำการวิจัยไว้ ดังนี้

ปีพมา นาคะสนธิ์ (2540 : บทคัดย่อ) ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรภาษาและวัฒนธรรมไทยระดับอนุบาลสำหรับเด็กไทยในโรงเรียนนานาชาติ” ผลการวิจัย พบว่า หลักสูตรขึ้นอยู่กับพื้นฐานของทฤษฎีการสอนภาษา เพื่อการสื่อสาร และทฤษฎีการศึกษาแบบพหุวัฒนธรรม เป็นหลักสูตรที่บูรณาการเนื้อหาภาษาไทยเข้ากับเนื้อหาวัฒนธรรมไทยเป็นหลัก เสริมโดยบูรณาการเข้ากับการสอนในหลักสูตรปกติของโรงเรียนนานาชาติ ทำให้เด็กมีเจตคติ ความรู้และทักษะด้านภาษาไทย และด้านวัฒนธรรมไทยสูงขึ้น

ไพรินทร์ นุหลัน (2541 : บทคัดย่อ) ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาใน จังหวัดลำพูน” ผลการวิจัยปรากฏว่า หลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาที่พัฒนาสามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น โดยองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรมีความเหมาะสมและสอดคล้องกัน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนก่อนและหลังการใช้หลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กาญจนา เลิศจรัสพงษ์ (2545 : บทคัดย่อ) ซึ่งทำการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษา จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยที่พัฒนาขึ้น สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยหลักสูตรประกอบด้วยเนื้อหา 5 ด้าน ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน การประกอบอาชีพ และสถานที่สำคัญ ผลการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่า เนื้อหา และกิจกรรมเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นด้านต่าง ๆ อีกทั้งส่งเสริมให้เกิดเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่น

วิมลลักษณ์ ศิระมาศวิช (2545 : บทคัดย่อ) ทำการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษา จังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรท้องถิ่นระดับปฐมวัยศึกษาที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่นโดยหลักสูตร ประกอบด้วยเนื้อหา 6 ด้าน ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา และบุคคลสำคัญ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน การประกอบอาชีพ และสถานที่สำคัญ และผลการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่า เนื้อหา และกิจกรรมสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นด้านต่าง ๆ อีกทั้งส่งเสริมให้เกิดเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่น

ธีรพร เอนกศิลป์ (2545 : บทคัดย่อ) ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ระดับประถมศึกษา จังหวัดสระแก้ว” ผลการวิจัย พบว่า หลักสูตรท้องถิ่นระดับประถมศึกษาที่พัฒนาขึ้น สามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น โดยองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร ได้แก่ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล มีความเหมาะสมสอดคล้องกัน โดยหลักสูตรประกอบด้วยเนื้อหา 6 ด้าน ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา และบุคคลสำคัญ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน การประกอบอาชีพและสถานที่สำคัญ ผลการนำหลักสูตร ไปใช้ พบว่า แผนการจัดประสบการณ์มีความเหมาะสมสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียนทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นด้านต่าง ๆ มากขึ้น อีกทั้งส่งเสริมให้เกิดเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่น

วัชร วาระศิลป์ (2547 : บทคัดย่อ) ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ระดับประถมศึกษา จังหวัดชลบุรี” ผลการวิจัย พบว่า หลักสูตรท้องถิ่นระดับประถมศึกษาที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยหลักสูตรประกอบด้วยเนื้อหา 6 ด้าน ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมาและบุคคลสำคัญ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน การประกอบอาชีพ และสถานที่สำคัญ และผลการนำหลักสูตรไปใช้ พบว่า เนื้อหาและกิจกรรมสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นด้านต่าง ๆ อีกทั้งส่งเสริมให้เกิดเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่น

สมร คำน้อย (2547 : บทคัดย่อ) ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นระดับประถมศึกษา จังหวัดอุตรดิตถ์” ผลการวิจัย พบว่าหลักสูตรท้องถิ่นระดับประถมศึกษาที่พัฒนาขึ้น สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยหลักสูตรประกอบด้วยเนื้อหา 8 ด้าน ได้แก่ สภาพของภูมิศาสตร์ ประวัติความเป็นมา บุคคลสำคัญ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น การประกอบอาชีพและสถานที่สำคัญ และผลการนำหลักสูตรไปใช้พบว่า เนื้อหา และกิจกรรมสอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นด้านต่าง ๆ อีกทั้งส่งเสริมให้เกิดเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่น

ยุพิน เอียะบุตร (2548 : บทคัดย่อ) ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ระดับประถมศึกษา จังหวัดอุตรธานี” ผลการวิจัย พบว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้น สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น โดยหลักสูตรประกอบด้วยเนื้อหา 6 ด้าน ได้แก่ สภาพภูมิศาสตร์และเอกลักษณ์ทางธรรมชาติ ประวัติความเป็นมาและบุคคลสำคัญของท้องถิ่น ขนบธรรมเนียมประเพณี ภูมิปัญญาชาวบ้าน การประกอบอาชีพ และสถานที่สำคัญ ผลการนำหลักสูตรไปใช้พบว่า เนื้อหา และกิจกรรมเหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพท้องถิ่นด้านต่าง ๆ อีกทั้งส่งเสริมให้เกิดเจตคติที่ดีต่อท้องถิ่น

6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

มอดตัน (Mouton, 1989 : Abstract) ทำวิจัยเรื่อง “การทดสอบผลจากการมีส่วนร่วมของครูในการพัฒนาหลักสูตร” เพื่อสำรวจว่าการมีส่วนร่วมของครูในการพัฒนาหลักสูตรและผลกระทบของการมีส่วนร่วมของครูในการพัฒนาหลักสูตรและผลกระทบของการมีส่วนร่วมของครูต่อการปรับปรุงหลักสูตรใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ครูใช้เวลา 6 เดือน เขียนหลักสูตรใหม่ และมีส่วนร่วมในการปรับปรุงหลักสูตร มีผลการสอนดีกว่าครูที่อยู่ในกลุ่มควบคุม กลุ่มตัวแทนของหลักสูตร และครูซึ่งสอนอยู่ในโรงเรียนเดียวกับผู้เขียนหลักสูตร การมีส่วนร่วมของครู ไม่มีผลต่อทัศนคติของครูเกี่ยวกับหลักสูตรใหม่ และกระบวนการปรับปรุงหลักสูตร แต่จำนวนปีของประสบการณ์ในการเป็นครู ระดับของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการปรับปรุงหลักสูตร และทัศนคติของครูต่อหลักสูตรมีผลกระทบต่อปรับปรุงหลักสูตรใหม่

มิลเลอร์ (Miller, 1989 : Abstract) ทำการวิจัยเรื่อง “การเข้าร่วมของครูในโครงการการวางแผนหลักสูตร และปรับปรุงคู่มือหลักสูตร” เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างครูที่ต้องการเข้าร่วมในการวางแผนหลักสูตรระดับการใช้หลักสูตร ผลการวิจัยพบว่า มีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างการเข้าร่วมกิจกรรม การวางแผนหลักสูตรกับการใช้คู่มือหลักสูตรที่ทำขึ้นใช้เองในท้องถิ่น อันเป็นผลโดยตรงจากการเข้าร่วมนั้น แต่ไม่พบค่าความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าร่วมในกิจกรรมการวางแผนหลักสูตรของครู อันนำไปสู่การจัดการทำคู่มือหลักสูตรขึ้นใช้กับระดับการใช้คู่มือหลักสูตรเล่มอื่น ผู้วิจัยได้เสนอแนะให้เปิดโอกาสให้ครูเข้าร่วมพัฒนาคู่มือหลักสูตรที่ครูคาดว่าจะทำการปรับปรุง

คุนจิ (Khunji, 1990 : Abstract) ทำวิจัยเรื่อง “การเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ของครูในการพัฒนาหลักสูตร : ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาในชนบทเล็ก ๆ” ผลการวิจัยพบว่า ครูหลายคน que เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ในการพัฒนาหลักสูตรพึงพอใจต่อการเปลี่ยนแปลงความใกล้ชิดระหว่างสถานศึกษากับบุคคล และความสนิทสนมระหว่างผู้บริหารกับครูมีบทบาทอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น การปรับปรุงหลักสูตรในโรงเรียนสามารถเกิดขึ้นได้ และประสบผลสำเร็จจากความร่วมมือของครู

เบ็ตติสัน (Battison, 1991 : Abstract) ทำวิจัยเรื่อง “การเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์ของครูในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น” โดยศึกษาโครงการปรับปรุงหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนประจำท้องถิ่น 3 แห่ง ในรัฐโอไฮโอ เพื่อหาลักษณะของรูปแบบในการตัดสินใจโดยใช้แนวปฏิบัติของสแวร์ป์ (Schwab) ร่วมกับการใช้แนวคิดตามหลักวิธีการของวอล์คเกอร์ (Walker) ผลการวิจัยพบว่า โรงเรียนประจำท้องถิ่นทั้ง 3 แห่ง ที่เลือกศึกษามีคณะครูผู้สอนและผู้บริหารเป็นคณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตร ซึ่งครูผู้สอนจัดว่าเป็นตัวแทนที่สำคัญ เพราะครูผู้สอนจะต้องเกี่ยวข้องกับการประชุมพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรของโรงเรียนในแต่ละครั้งอยู่แล้วตามหลักการ

ปฏิบัติของหน่วยงานการศึกษา ส่วนรูปแบบการเป็นผู้นำของผู้บริหารจะมีอิทธิพลอย่างสูงต่อภารกิจปราชัยในประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับนโยบายซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดที่จะชี้นำแนวทางการทำงานของคณะกรรมการประจำท้องถิ่น

วิทเทอร์ ซาราห์ อี (Wither, Sarah E, 2006 : Abstract) ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นและการใช้การศึกษาเป็นฐาน” วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยนี้เพื่อที่จะทดสอบแผนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นศูนย์การศึกษา Yampa Valley Legacy Education Initiative (YVLEI), ได้รวบรวมจากโรงเรียนในชนบทนอกเขตปริมณฑล แผนพัฒนานี้ได้รับเงินสนับสนุนจากมูลนิธิ Annenberg Rural Challenge ในปี พ.ศ. 2540 เพื่อที่จะสร้างเสริมการวางรากฐานหลักสูตรให้เกิดการต่อเนื่องและเชื่อมโยงกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนของตนเอง เสริมสร้างความรู้สึกความเป็นเจ้าของของนักเรียนต่อสิ่งแวดล้อม และให้โอกาสแก่นักเรียนในการสร้างชุมชนตนเอง โดยโรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมช่วยสนับสนุนเอื้อต่อการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา ประเด็นที่ปรากฏให้เห็นในกระบวนการ พัฒนาหลักสูตร คือ เรื่องเวลา ความเป็นเจ้าของร่วมกัน การเผยแพร่สู่โรงเรียน โครงสร้างและระเบียบการใช้หลักสูตร มาตรฐานในเนื้อหา การจัดกิจกรรมส่งเสริมหลักสูตร ตลอดจนการมีที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยง การติดต่อสื่อสาร การจัดการเรื่องเวลาในการเรียนของผู้ใหญ่ และการศึกษานอกสถานที่กิจกรรมที่เกี่ยวข้อง การมีปฏิสัมพันธ์ การแสดงผลงานและการสร้างความตื่นตัวใจ หลักสูตรได้รับการพัฒนาทุกระดับชั้น ตั้งแต่ระดับอนุบาลถึงมัธยมศึกษาปลาย หลักสูตรสถานศึกษานี้ ได้สร้างขึ้นมาจากปราศจากการช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญภายนอก จึงได้พบเห็นอุดมคติเป็นแบบอย่างอันดีเลิศบนฐานของโรงเรียนและชุมชนมีปฏิสัมพันธ์อันดี ทำให้สร้างความเข้มแข็งมั่นคงยิ่งขึ้น เมื่อสมาชิกในชุมชนมีเนื้อหาสาระที่เป็นมาตรฐานเพื่อที่ออกแบบกิจกรรมที่พวกเขาต้องการให้โรงเรียนยอมรับและนำไปใช้

จากการศึกษางานวิจัยที่กล่าวมา สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรปฐมวัยศึกษาโดยใช้สาระท้องถิ่น ควรให้บุคลากรด้านต่าง ๆ ในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตร เช่น ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอนระดับปฐมวัยศึกษา ผู้ปกครองเด็กปฐมวัย ศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยศึกษา นักวิชาการ และพยาบาลที่มีความรู้เกี่ยวกับจิตวิทยา พัฒนาการเด็ก และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นนั้น สอดคล้องกับความต้องการของคนในท้องถิ่นและสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด